

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedra**

Aistės Urbonavičiūtės
V kurso tarptautinės teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

Konsuliniai imunitetai ir privilegijos: reglamentavimas ir taikymas

Vadovas: doc. dr. Zenonas Petrauskas

Recenzentas: doc. dr. Dainius Žalimas

Vilnius
2008

Turinys

Įvadas.....	2
I. Konsuliniai imunitetai valstybės imuniteto nuo kitų valstybių jurisdikcijos kontekste.....	4
II. Konsulinių įstaigų imunitetai ir privilegijos.....	6
1. Konsulinės įstaigos aprūpinimas patalpomis bei darbo sąlygų užtikrinimas.....	6
2. Konsulinių patalpų neliečiamybė ir jos pažeidimai.....	7
3. Konsulinių archyvų ir dokumentų neliečiamybė.....	15
4. Valstybės simbolių naudojimas.....	18
5. Konsulinių įstaigų susižinojimo laisvė.....	19
5. 1. Susižinojimas su atstovaujamos valstybės kompetentingomis institucijomis.....	19
5. 2. Susižinojimas su atstovaujamos valstybės piliečiais.....	21
5. 3. Susižinojimas su priimančiosios valstybės institucijomis.....	26
5. 4. Konsulinio pašto neliečiamybė ir piktnaudžiavimas ja.....	28
6. Konsulinių įstaigų atleidimas nuo mokesčių.....	31
III. Konsulinių pareigūnų ir kitų konsulinės įstaigos narių imunitetai ir privilegijos.....	35
1. Konsulinių imunitetų ir privilegijų taikymo ribos.....	35
2. Konsulinių pareigūnų kategorijų išskyrimas konsulinių imunitetų ir privilegijų kontekste.....	39
3. Konsulinių pareigūnų apsaugos užtikrinimas.....	42
4. Konsulinių pareigūnų asmens neliečiamybė.....	44
5. Imunitetas nuo priimančiosios valstybės jurisdikcijos ir piktnaudžiavimas juo.....	47
6. Pareiga duoti parodymus.....	58
7. Atleidimas nuo užsieniečių registravimo, leidimo gyventi ir dirbti suteikimo.....	60
8. Atleidimas nuo socialinio aprūpinimo bei asmeninių prievolių.....	61
9. Mokesčių privilegijos.....	63
10. Atleidimas nuo maito mokesčių ir maitinio patikrinimo.....	65
11. Judėjimo laisvė.....	69
12. Pareiga gerbti priimančiosios valstybės teisinę tvarką.....	70
IV. Piktnaudžiavimas konsuliniais imunitetais bei privilegijomis ir žmogaus teisės.....	75
Išvados.....	78
Literatūros sąrašas.....	80
Santrauka.....	87
Summary.....	88

Įvadas

Konsuliniai imunitetai ir privilegijos yra viena pagarbos užsienio valstybės suverenitetui išraiškos formų, rodanti abipusį valstybių siekį palaikyti ir skatinti gerus tarptautinius santykius. Tačiau be šios simbolinės reikšmės, konsuliniai imunitetai bei privilegijos atlieka labai svarbią praktinę funkciją - padeda užtikrinti tinkamą konsulinės įstaigos funkcionavimą bei atstovaujamos valstybės ir jos piliečių interesus.

Konsuliniai imunitetai ir privilegijos yra taikomi nuo senų laikų, tačiau keičiantis vertybėms tarptautinėje teisėje, kuomet vis didesnę reikšmę įgyja žmogaus teisės ir individo interesai, tampa vis sunkiau pateisinti jų egzistavimą, ypač turint omenyje neretus atvejus, kai konsulinės įstaigos nariai naudojami imunitetais ir privilegijomis ne tais tikslais ir ne tokia apimtimi, kuria jie yra nustatyti. Šiandienos demokratinėse visuomenėse darosi vis aktualesnė problema, jog valstybėms vis dar linkstant paaukoti tam tikrus savo ar savo piliečių interesus gerų tarpusavio santykių vardan bei kartais nesugebant tinkamai užtikrinti savo tarptautinių įsipareigojimų vykdymą, kyla grėsmė fundamentalioms žmogaus teisėms ir valstybių interesams, diskredituojamas valstybių vardas bei iškreipiama teisingumo sistema. Be to, valstybių, tame tarpe ir Lietuvos Respublikos, kompetentingoms institucijoms vertėtų labiau paisyti tikrosios konsulinių imunitetų ir privilegijų paskirties bei santykio su kitais tarptautiniais įsipareigojimais, kadangi net negausi šių imunitetų taikymo praktika dažnai yra labai ydinga.

Reikia pripažinti, jog problemos, susijusios su diplomatiniais imunitetais ir privilegijomis, jau susilaukia pakankamai visuomenės dėmesio, tačiau to negalima pasakyti apie konsulinius imunitetus bei privilegijas, kurie vis dar lieka nuošalyje. Daugeliu atveju konsulinių imunitetų bei privilegijų reglamentavimas yra gerokai pasenęs, neatitinka pasikeitusių poreikių bei neišsprendžia aktualių problemų, todėl bręsta poreikis modernizuoti nagrinėjamą institutą reguliuojančias teisės normas. Dėl to šiame darbe, atsižvelgiant į konsulinių imunitetų ir privilegijų reglamentavimą daugiašalėse bei dvišalėse tarptautinėse sutartyse ir nacionalinėje teisėje, siekiama išnagrinėti egzistuojančias ar galimas kliūtis tinkamam jų taikymui bei priežastis, suteikiančias galimybę jais piktnaudžiauti, siūlyti galimus problemų sprendimo būdus bei atskleisti poreikį atitinkamai keisti tiek teisės normas, tiek valstybių požiūrį į tinkamą imunitetų ir privilegijų taikymą.

Analizuojant konsulinių imunitetų bei privilegijų reglamentavimą ir taikymą, naudojamo istorinio metodo pagalba siekiama išsiaiškinti, kokios yra dažniausiai praeityje ir šiandien pasitaikančios priežastys, suponuojančios klaidingą imunitetų bei privilegijų taikymą, skatinančios nagrinėjamo instituto vystimąsi ir atitinkamus pakeitimus. Lyginant valstybių bei jų kompetentingų institucijų

praktiką, siekiama išsiaiškinti, kur slypi teisės spragos, teisės normų kolizija ar tiesiog valstybių valia, suteikianti galimybę piktnaudžiauti konsuliniais imunitetais bei privilegijomis ar juos pažeisti. Galiausiai, naudojant teleologinį metodą, pateikiami siūlymai bei galimos išeitys susidariusioms problemoms spręsti, kuomet *expressis verbis* įtvirtintos nuostatos neatspindi ar iškreipia tikruosius teisės normų kūrėjų ketinimus bei normų tikslus.

Kadangi konsuliniai santykiai, o tuo pačiu ir konsuliniai imunitetai bei privilegijos buvo kodifikuoti 1963 m. Vienos konvencijoje dėl konsulinių santykių (toliau VKKS), šio darbo pagrindinis šaltinis yra jos nuostatos, tačiau detaliai analizuojamos ir ankstesnių bei vėliau nei VKKS priimtų dvišalių konsulinių sutarčių bei nacionalinės teisės normos, ypatingą dėmesį skiriant jų skirtumams. Nemažiau svarbi darbe yra teismų praktika, kuri kelia daug problemų ir diskusijų dėl konsulinių imunitetų ir privilegijų taikymo, analizuojamos publikacijos einamosios spaudos straipsniuose, kurios puikiai atspindi situaciją, kuomet esant tokiai netinkamo imunitetų ir privilegijų taikymo, piktnaudžiavimo jais ar jų pažeidimų gausai, šie atvejai taip ir lieka geriausiu atveju tik pranešimais, tačiau nesukelia rimtesnių teisinių padarinių ir dažniausiai nesusilaukia net didesnio teisės doktrinos dėmesio, kurioje gana skurdžiai teikiami siūlymai neabejotinai egzistuojančioms problemoms spręsti.

Darbe konsulinių įstaigų bei jų narių imunitetai ir privilegijos nagrinėjamos atskirai, siekiant išryškinti skirtingus jų aspektus bei atkreipti dėmesį į būdingiausias problemas, kaip antai į didesnę polinkį piktnaudžiauti asmeniniais imunitetais ir privilegijomis bei dažnesnius priimančiosios valstybės konsulinių įstaigų imunitetų pažeidimus; taip pat atskirai nagrinėjamas žmogaus teisių bei konsulinių imunitetų ir privilegijų santykis, taip pabrėžiant ypatingą jo svarbą bei poreikį derintis prie spartaus šiuolaikinės tarptautinės teisės vystimosi žmogaus teisių srityje.

I. Konsuliniai imunitetai valstybės imuniteto nuo kitų valstybių jurisdikcijos kontekste

Valstybės jurisdikcija rodo jos teritorinę viršenybę ir yra pagrįsta valstybės suvereniteto, valstybių lygybės ir nesikišimo į vidaus reikalus principais. Tačiau nacionalinė jurisdikcija yra apribota tarptautinės teisės normų: valstybės netaiko savo jurisdikcijos užsienio subjektų atžvilgiu tada, kai tai yra įtvirtinta tarptautinės teisės normose, išreiškiančiose suderintą valstybių valią.¹ Dalimi valstybės imunitetų nuo kitos valstybės jurisdikcijos savo viešųjų veiksmų atžvilgiu laikomi ir konsuliniai imunitetai, kurie sudaro svarbią konsulinės teisės dalį ir yra bendro tarptautinės teisės principo dėl valstybių teritorinės jurisdikcijos išimtis. Žvelgiant istoriškai, konsuliniai imunitetai valstybių praktikoje yra taikomi jau nuo senų laikų: iki XVI a. pabaigos tarptautinė prekyba buvo vykdoma daugiausia vietos valdžios pagalba, tad konsulai dažniausiai atlikdavo karaliaus vietininko funkcijas, tačiau XVII a. ir XVIII a. jų padėtis, įtakojama įvairių veiksnių, ėmė keistis ir galiausiai jie imti laikyti karaliaus atstovais atitinkamoje vietovėje. Taigi su minėtais pokyčiais susijęs ir jų veiklos, o tuo pačiu ir imunitetų reglamentavimas: 1708 m. Didžiojoje Britanijoje buvo uždraustas areštas, baudžiamasis persekiojimas ir laisvės atėmimas diplomatams bei jų darbuotojams, JAV panašų aktą priėmė 1790 m., netrukus jų pavyzdžiu pasekė ir kitos valstybės.

Teisės teorijoje žinomos trys pagrindinės teorijos, pagrindžiančios konsulinių imunitetų suteikimą: tai eksteritorialumo, atstovavimo bei funkcinio reikalingumo. Viduramžiais paplito ir iki pat XX a. vid. vyravo eksteritorialumo teorija, pagal kurią valstybės atstovai, nors fiziškai ir būdami kitoje valstybėje, teisiškai buvo laikomi esantys savo suvereno žemėje, todėl nepatekdavo į priimančiosios valstybės jurisdikcijos sferą. Maža to, visas žemės sklypas ir konsulinė įstaiga buvo laikoma dalimi atstovaujamos valstybės teritorijos. Tačiau XX a. pr. eksteritorialumo teorija ėmė susilaukti vis daugiau kritikos, o nacionaliniai teismai vis dažniau atmesdavo prielaidą, jog atstovybės atlikti veiksmai gali būti laikomi atliktais užsienyje, todėl šiandien ši teorija nebėra pripažįstama. Atstovavimo teorija paremta pagarba suverenitetui valstybės, kurią konsulinis pareigūnas atstovauja, todėl visi veiksmai, atlikti pareigūno, laikomi valstybės veiksmais. Vadovaujantis principu, jog lygus lygiam valdžios neturi, priimančiosios valstybės jurisdikcija nėra taikoma. Šiandien vyrauja funkcinio būtinumo teorija, kurios ištakos siekia XVIII a.² ir kuri yra įtvirtinta VKKS preambulėje. Teorijos esmė yra tai, kad imunitetai ir privilegijos suteikiami ne tam, kad konsuliniai pareigūnai gautų asmeninę naudą, tačiau dėl to, kad būtų užtikrintas efektyvus konsulinių funkcijų atlikimas

¹ PETRAUSKAS, Z.; ŽALIMAS D.; ŽALTAUSKAITĖ-ŽALIMIENĖ, S. *Diplomatinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 82.

² *Ibid.*, p. 85.

atstovaujamos valstybės vardu.

Nors konsulinių imunitetų bei privilegijų taikymas buvo dažna praktika, kai kurios valstybės visgi netaikydavo imunitetų ir privilegijų, nenumatytų specialioje sutartyje. Vienos konferencijoje taip pat atspindėjo nuomonę, jog jie yra labiau dekoratyvinis, nei būtinas konsulinių santykių elementas. Tačiau dauguma valstybių laikėsi pozicijos, kad pats konsulinių santykių užmezgimas implikuoja susitarimą suteikti konsulinėms įstaigoms ir jos nariams atitinkamą statusą,³ todėl universalus pobūdžio sutartyje buvo kodifikuota ne tik nemažai paprotinės teisės normų, tačiau taip pat įtvirtinta dar tik besiformuojančios normos, dėl kurių taikymo valstybių praktika nebuvo nusistovėjusi.

Šiandien konsuliniai imunitetai ir privilegijos suprantami kaip suteikiama lengvatų, teisių ir pirmenybių visuma ar specialaus režimo taikymas užsienio valstybių konsulinėms įstaigoms ir šių įstaigų nariams, oficialiai įgaliotiems vykdyti konsulines funkcijas kitoje valstybėje pagal tarptautines sutartis, paprotines ir priimančiosios valstybės teisės normas,⁴ o jų taikymas yra grindžiamas tokiais argumentais:

1. Visi veiksmai, atlikti vykdant oficialias pareigas, priskirtini atstovaujamai valstybei, kurie, pagal valstybių suverenios lygybės principą, nepatenka į priimančiosios valstybės jurisdikcijos sferą.⁵
2. Konsuliniai pareigūnai, nors jų funkcijos ir nėra susijusios su politinio pobūdžio tarpvalstybinių santykių palaikymu, vis dėlto yra pareigūnai, savo konsulinėje apygardoje atstovaujantys siunčiančiąją valstybę, ir yra pripažinti priimančiosios valstybės, kas rodo jos sutikimą taikyti bent minimalų imunitetą nuo savo jurisdikcijos oficialių veiksmų atžvilgiu.⁶
3. Abipusiškumo pagrindu siekiama užsitikrinti analogišką padėtį savo atstovams, todėl imunitetus taikyti yra suinteresuotos visos valstybės.

³ *Yearbook of the International Law Commission*. United Nations, No. A/CN.4, 1960.

⁴ PETRAUSKAS, Z. *Konsulinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 86.

⁵ *Ibid.*, p. 87.

II. Konsulinių įstaigų imunitetai ir privilegijos

Kaip minėta, šiame darbe konsulinių įstaigų ir jų narių imunitetai bei privilegijos nagrinėjami atskirai, siekiant išryškinti jų esminius bruožus bei geriau atskleisti kylančias problemas, tačiau prieš pradėdant analizuoti šiuos klausimus, vertėtų atriboti imunitetų bei privilegijų sąvokas. Tarptautinės teisės komisijoje buvo siūloma naudoti tik privilegijų terminą, kuris apimtų ir imunitetus, tačiau toks siūlymas nesusilaukė palaikymo, daugumai nutarus, jog sąvokos skiriasi savo reikšme: privilegijomis vadinamas "išėmimas" iš priimančiosios valstybės jurisdikcijos, netaikant konkrečių jos įstatymų, t.y. materialinės teisės. Privilegijos yra tam tikros pirmenybės, teikiamos užsienio valstybių konsulinėms įstaigoms ir jų nariams, tuo tarpu imunitetai suprantami kaip procesinė apsauga, netaikant procesinių veikslių priimančiojoje valstybėje, jos valdžios organų pareiga susilaikyti nuo veikslių vykdant jurisdikciją užsienio konsulinių įstaigų ir jos narių atžvilgiu, kiek tai numato konsulinės teisės normos. Taigi konsulinės įstaigos ir jų nariai nėra visiškai eliminuojami iš priimančiosios valstybės teisės veikimo sferos - jiems netaikomos tik teisės vykdymo priemonės bei sankcijos. Be to, konsuliniai imunitetai yra taikomi valstybės imuniteto nuo kitos valstybės jurisdikcijos pagrindu, tuo tarpu konsulinės privilegijos išsirutuliojo iš tarptautinio mandagumo pagrindu teikiamų lengvatų ir tik keletas jų yra suteikiamos remiantis teise.⁷

Vadovaujantis VKKS, konsulinių įstaigų imunitetus ir privilegijas galima skirstyti į tokias pagrindines grupes: konsulinių patalpų, archyvų bei dokumentų neliečiamybė ir apsauga, teisė naudoti atstovaujamos valstybės simbolius, susižinojimo laisvės užtikrinimas bei mokesčių privilegijos.

1. Konsulinės įstaigos aprūpinimas patalpomis bei darbo sąlygų užtikrinimas

Kad konsulinė įstaiga galėtų pradėti veikti, VKKS 28 str. numatyta priimančiosios valstybės pareiga sudaryti tam visas sąlygas. Tai yra bendro pobūdžio norma, taikoma ir konsulinėms įstaigoms, kurioms vadovauja garbės konsulinis pareigūnas. Ji detalizuojama kituose VKKS straipsniuose bei nacionalinėje valstybių teisėje ir apima pagalbą siunčiančiajai valstybei įsigyjant konsulinei įstaigai būtinas patalpas, žemę bei, jei reikia, tinkamą gyvenamąjį plotą jos nariams, reikiamos informacijos teikimą, apsaugos užtikrinimą ir panašiai. Atkreiptinas dėmesys, kad konsulinių patalpų naudojimo konsulinėms funkcijoms vykdyti pradžia turėtų būti laikoma ir pradžia įstaigos imunitetams ir

⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibid.*, p. 86.

privilegijoms taikyti,⁸ o 30 str. nuostatos įgyvendinamos kompleksiskai su VKKS 55 str., kadangi pastatus ar žemę konsulinei įstaigai įsigyti leidžiama tik vadovaujantis priimančiosios valstybės teise, kuri gali numatyti tam tikras sąlygas ar reikalavimus, kaip antai neleisti įsigyti nekilnojamo turto užsienio subjektams ar riboti nuomos laikotarpį, todėl priimančiosios valstybės pagalba yra iš tiesų labai praverstina. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikoje užsienio valstybėms jų konsulinėms įstaigoms įkurti valstybinės žemės sklypai gali būti parduodami, nuomojami, mainomi bei perleidžiami neatlygintinai vyriausybėms pasirašius susitarimus, o privačios žemės sklypai - gavus Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos sutikimą, be to, valstybinės žemės sklypus leidžiama išnuomoti ne daugiau kaip 99 metams.⁹ Daugelyje dvišalių konsulinių konvencijų šiuo klausimu įtvirtina beveik vienodas normas, kaip ir VKKS, tiesa, kiek įdomesnės yra 1967 m. SSRS - Italijos¹⁰ bei 1987 m. SSRS - Kinijos Liaudies Respublikos¹¹ konsulinių konvencijų nuostatos, pabrėžiančios atstovaujamos valstybės pareigą paisyti priimančiosios valstybės teisės aktų, reglamentuojančių miesto planavimo tvarką.

Bet kuriuo atveju, taikant šią normą, didesnių problemų paprastai nekyla, kadangi valstybės savanoriškai užmezga konsulinius santykius, o tai suponuoja jų norą sudaryti sąlygas šių santykių įgyvendinimui. Be to, sėkmingas užsienio valstybės konsulinės įstaigos funkcionavimas padeda plėtoti gerus valstybių santykius bei suteikia priimančiajai valstybei teisę reikalauti atitinkamų sąlygų savo konsulinėms įstaigoms.

2. Konsulinių patalpų neliečiamybė ir jos pažeidimai

Konsulinių patalpų neliečiamybė, suprantama kaip tam tikras statusas, suteikimas patalpoms, asmenims bei turtui, esančiam kitos suverenios valstybės teritorijoje, tačiau nepriklausančiam jos jurisdikcijai,¹² yra vienas svarbiausių imunitetų, garantuojantis pagrindinį konsulinių imunitetų tikslą - tinkamą ir netrukdomą konsulinių funkcijų vykdymą. Dėl to VKKS 31 str. įtvirtinti du įpareigojimai priimančiajai valstybei - visų pirma ji turi užtikrinti, kad jos pareigūnai negalėtų įžengti į konsulines patalpas be jos vadovo leidimo, antra, priimančioji valstybė yra įpareigota imtis visų įmanomų priemonių, kad konsulinė įstaiga būtų apsaugota nuo bet kokio jos darbo ir rimties trikdyimo, žalos

⁸ *Cit. op.* 4, p. 109.

⁹ Valstybės žinios, 2001, Nr. 62-2227.

¹⁰ Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungos ir Italijos konsulinė konvencija (United Nations — Treaty Series, 1974, No. 13305).

¹¹ Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungos ir Kinijos Liaudies Respublikos konsulinė sutartis (United Nations — Treaty Series, Vol. 1477, 1987, No. 1-25171).

¹² *Cit. op.* 4, p. 92.

padarymo ar orumo pažeminimo.

Nagrinėjant konsulinių patalpų neliečiamybę, svarbu nustatyti šio imuniteto taikymo laikotarpį: paprastai pripažįstama, kad konsulinių patalpų neliečiamybė nustatoma nuo momento, kai priimančiosios valstybės užsienio reikalų ministerijai pranešama apie konsulinių patalpų įsigijimą išimtinai konsuliniais tikslams ir atitinkamai baigiasi nuo pranešimo, jog tokiais tikslais patalpomis nebesinaudojama. Tačiau kyla klausimas, kaip neliečiamybė turėtų būti taikoma tuomet, kai tokio pranešimo nėra gauta? Vis dėlto, reikėtų vadovautis protingumo principu, todėl neliečiamybė turėtų būti taikoma sužinojus apie konsulinės įstaigos patalpų įsigijimą bei nebetaikoma praėjus protingam laiko tarpui nuo momento, kai patalpomis nustojama naudotis išimtinai konsuliniais tikslams.

VKKS 31 str. įtvirtina sąlyginę konsulinių patalpų neliečiamybę, reiškiančią, jog priimančiosios valstybės institucijos negali įžengti į išimtinai konsulinės įstaigos darbo tikslams naudojamą konsulinių patalpų dalį be atstovaujamosios valstybės konsulinės įstaigos vadovo, jo nustatyto asmens ar diplomatinės atstovybės vadovo sutikimo, net ir esant teismo arba administracinio organo leidimui. Taigi patalpos turi imunitetą nuo apieškos ir turto arešto (tiesa, areštas įmanomas nuomotų patalpų atveju), tačiau sutikimas gali būti preziumuojamas gaisro ar kitos nelaimės atveju, kai reikalingos neatidėliotinos apsaugos priemonės. Tačiau konsulinių įstaigų, kurioms vadovauja garbės konsuliniai pareigūnai, neliečiamybės VKKS neįtvirtina, nors priimančioji valstybė yra įpareigota užtikrinti jos apsaugą. Tarptautinės teisės komisijoje sunkiai sekėsi rasti konsensusą dėl konsulinių patalpų neliečiamybės apimties, atsižvelgiant į labai skirtingą valstybių praktiką: demokratinio valdymo režimo valstybės pasisakė už sąlyginę arba prieš konsulinės įstaigos patalpų neliečiamybę, remiantis tuo, kad joms vadovaujantys asmenys patys nesinaudojo absoliučiu jos pobūdžiu. Komunistinės valstybės buvo visiškai patalpų neliečiamybės šalininkės, siūliusios jai suteikti vienodą statusą su diplomatine atstovybe, kadangi jose užsienio valstybės taip pat atlieka oficialias funkcijas, be to, tik taip, esą, galima užtikrinti konsulinių archyvų ir dokumentų neliečiamybę.¹³ Tačiau sunku sutikti su tokia nuomone, nes priimančiosios valstybės valdžios organams gali reikėti patekti į konsulines patalpas dėl kitų priežasčių, o pats faktas, kad įžengta į konsulines patalpas, jokių būdų nesuponuoja konsulinių archyvų ir dokumentų neliečiamybės pažeidimo. Tą puikiai patvirtina *O. S. Kasenkina* byla, kuomet 1948 m. SSRS delegacijos Jungtinėse Tautose narių vaikų mokytoja *O. S. Kasenkina* kreipėsi į JAV valdžios pareigūnus, prašydama suteikti jai politinį prieglobstį. Tai sužinojusi, SSRS praktiškai įkalino *O. S. Kasenkina* savo generaliniame konsulate, pro kurio langą ji, bandydama išsivaduoti, išsoko ir sunkiai susižeidė. Niujorko policijos pareigūnams pavyko patekti į konsulato

¹³ *Cit. op. 3.*

pastatą kartu su jo darbuotojais ir iškviešti greitąją pagalbą; pareigūnams buvo leista apieškoti O. S. Kasenkinos kambarį, ką vėliau SSRS traktavo kaip konsulinės įstaigos, konsulinių archyvų bei dokumentų neliečiamybės pažeidimą, nors šie visai nebuvo paliesti.¹⁴

Ankstesnėse konsulinėse konvencijose dažniausiai būdavo numatyta absoliuti konsulinių patalpų neliečiamybė, kaip antai 1881 m. JAV - Rumunijos, 1926 m. JAV - Kubos, 1928 m. Havanos, 1942 m. Meksikos - JAV konsulinėse konvencijose.¹⁵ Kartais ji būdavo dar labiau išplečiama, pavyzdžiui, kaip 1958 m. SSRS - VFR konsulinėje konvencijoje, kuri numato, jog priimančiosios valstybės valdžios organai jokiais atvejais negali naudoti jėgos ir konsulinio pareigūno gyvenamųjų patalpų atžvilgiu,¹⁶ Tiesa, kai kuriose konvencijose būta sąlyginės neliečiamybės, panašios į vėliau įtvirtintą VKKS, atvejų (1950 m. JAV - Airijos konsulinė konvencija¹⁷). SSRS - Kinijos Liaudies Respublikos sudarytoje konsulinėje sutartyje gaisro bei kitos nelaimės atveju konsulinės įstaigos vadovo sutikimas nėra preziumuojamas, tačiau kilus pavojui priimančiosios valstybės gyventojams ar kaimyniniams pastatams, sutikimas turi būti duodamas per trumpiausią įmanomą laiką. Taigi šia nuostata lyg ir nustatomas atstovaujamos valstybės išipareigojimas duoti sutikimą įeiti į jos patalpas, kita vertus, kadangi sutikimas visgi negali būti preziumuojamas, reikėtų manyti, jog negavus sutikimo, priimančioji valstybė negali įžengti į konsulines patalpas.

Po ilgų diskusijų VKKS įtvirtintas kompromisas - sąlyginė neliečiamybė, deja, kelia ne mažiau problemų: negalima atmesti galimybės, kad atstovaujama valstybė piktnaudžiaus savo teise neduoti sutikimo įžengti į konsulines patalpas, pavyzdžiui, siekdama apsaugoti tam tikrus asmenis, kurie kitu atveju neturėtų imuniteto nuo priimančiosios valstybės jurisdikcijos. Kita vertus, esti nuomonių, kad VKKS įtvirtinus teisę preziumuoti įstaigos vadovo sutikimą, net ir sąlyginė neliečiamybė tampa fikcija, nes priimančioji valstybė, prisidengdama *force majeure* išlyga, įgyja teisę ją pažeisti. Sunku pritarti šiai nuomonei, kadangi sutikimo prezumpcija yra įtvirtinta siekiant apsaugoti pirmiausia pačią konsulinę įstaigą, jos turtą bei archyvus, kuomet delsimas *force majeure* atveju (kuris interpretuojamas siaurai ir netaikomas net neteisėtų bei pavojingų veiksmų sustabdymui) gali sukelti neigiamų padarinių ir tiesiog prieštarauja protingumo principui. Be to, nederėtų pamiršti, jog konsulinės įstaigos neretai yra įsikūrusios bendruose pastatuose, todėl grėsmė kyla ne tik konsulinei įstaigai, bet ir priimančios valstybės piliečiams bei jų turtui. Kai kurios valstybės (JAV, Didžioji Britanija,

¹⁴ PREUSS, L. Consular Immunities: The Kasenkina Case (U.S.-U.S.S.R.). *American Journal of International Law*, Vol. 43, No. 1. Washington: American Society of International Law, 1949, p. 37-

¹⁵ *Laws and Regulations Regarding Diplomatic and Consular Privileges and Immunities*, ST/LEG/SER.B/13. United Nations publication, 1963, p. 10, 36.

¹⁶ Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungos ir Vokietijos Federacinės Respublikos konsulinė sutartis (United Nations — Treaty Series, Vol. 338-5, 1959, No. 4832).

¹⁷ *Cit. op.* 15, p. 83.

Prancūzija bei kitos) savo dvišalėse konvencijose numatė ir kitus atvejus, kuomet sutikimas įeiti į konsulinės patalpas gali būti preziumuojamas, pavyzdžiui, priimančiosios valstybės pareigūnams turint pakankamai įrodymų, kad konsulinėse patalpose yra įvykdytas, vykdomas ar bus įvykdytas smurtinis nusikaltimas. Ši nuostata iš dalies užkertą kelią piktnaudžiauti imunitetu nuo jurisdikcijos, todėl belieka tik apgailestauti, jog ji nebuvo įtraukta į VKKS, kai kurioms valstybėms nuogaustaujant, jog priimančioji valstybė neteisėtai naudosis šia teise. Kitaip vertintina dvišalėse konvencijose kartais numatoma priimančiosios valstybės pareigūnų teisė įeiti į konsulinės patalpas priimančiosios valstybės teismo ir užsienio reikalų ministro leidimu, nes šiuo atveju suteikiama galimybė nepaisyti atstovaujamos valstybės nuomonės. Kita vertus, reikia manyti, jog tokios nuostatos yra įtraukiamos tik į tų valstybių dvišales konvencijas, kurias sieja abipusis pasitikėjimas dėl nepiktnaudžiavimo suteikiamomis teisėmis bei kurios jomis pasinaudotų tik ypatingais atvejais ir tik tuomet, kai negali gauti atstovaujamos valstybės konsulinės įstaigos vadovo sutikimo, bet aplinkybės neatitinka *force majeure* reikalavimų.

Vienos konferencijos metu teko taip pat spręsti, ar konsulinės įstaigos patalpų neliečiamybė turėtų būti taikoma ir konsulinių pareigūnų bei darbuotojų rezidencijoms, kaip numatė kai kurių valstybių dvišalės sutartys. Vis dėlto, daugiau valstybių atstovų laikėsi nuomonės, jog VKKS reikėtų įtvirtinti tik konsulinių patalpų, jų priklausinių ir žemės sklypų neliečiamybę, nepriklausomai nuo to, kam jie priklauso nuosavybės teise,¹⁸ tuo tarpu įstaigos narių gyvenamosios vietos į VKKS konsulinių patalpų sąvoką neįtraukti ir jų atžvilgiu neliečiamybės netaikyti, paliekant valstybėms teisę šį imunitetą numatyti dvišalėse sutartyse. Reikia pripažinti, tuo yra neretai pasinaudojama: 1967 m. SSRS - Italijos, 1976 m. Prancūzijos - Lenkijos,¹⁹ 1977 m. Meksikos - VDR,²⁰ 1980 m. Prancūzijos - VDR,²¹ 1986 m. Meksikos - Kinijos Liaudies Respublikos²² konsulinės konvencijos bei Prancūzijos - Kinijos Liaudies Respublikos susitarimas dėl konsulinių įstaigų steigimo²³ numato absoliučią konsulinės įstaigos bei jos vadovo rezidencijos neliečiamybę. 1995 m. Lietuvos - Ukrainos bei 1999 m. Lietuvos - Gruzijos konsulinės konvencijos²⁴ absoliutų imunitetą užtikrina konsulinėms patalpoms ir konsulinių

¹⁸ *Cit. op. 3.*

¹⁹ Prancūzijos Respublikos ir Lenkijos Liaudies Respublikos konsulinė konvencija (United Nations — Treaty Series, Vol. 1054, 1977, No. 1-15886).

²⁰ Jungtinių Meksikos Valstijų ir Vokietijos Demokratinės Respublikos konsulinė konvencija (United Nations — Treaty Series, Vol. 1283, 1982, No. 1-21144).

²¹ Prancūzijos Respublikos ir Vokietijos Demokratinės Respublikos konsulinė konvencija (United Nations — Treaty Series, Vol. 1264, 1982, No. 1-20774).

²² Jungtinių Meksikos Valstijų ir Kinijos Liaudies Respublikos konsulinė konvencija (United Nations — Treaty Series, Vol. 1492, 1988, No. 1-25647).

²³ Prancūzijos ir Kinijos Liaudies Respublikos susitarimas dėl konsulinių įstaigų steigimo (United Nations — Treaty Series, Vol. 1663, 1992, No. 1-28609).

²⁴ Lietuvos Respublikos ir Ukrainos konsulinė konvencija. Valstybės žinios, 1997, Nr. 106-2673; Lietuvos Respublikos ir

pareigūnų gyvenamosioms patalpoms, tuo tarpu 1972 m. Mongolijos - SSRS²⁵ bei 1992 m. Lietuvos - Lenkijos Respublikų²⁶ konsulinės konvencijos absoliutų imunitetą išplečia visų konsulinių darbuotojų gyvenamosioms patalpoms.

Dar vienas konsulinių įstaigų neliečiamybės aspektas yra kai kurių priimančiosios valstybės veiksmų teisėtumas. Visų pirma, procesinių pranešimų įteikimas konsulinėse patalpose, kuomet šie dokumentai nėra siunčiami paštu, turi būti vykdomas tik gavus konsulinės įstaigos vadovo sutikimą, antraip būtų konstatuotas konsulinės įstaigos patalpų neliečiamybės pažeidimas.²⁷ Antra, pagal VKKS 31 str. 4 d. įtvirtintą kompromisą, konsulinės patalpos, jų baldai, transporto priemonės ir kita nuosavybė turi imunitetą nuo bet kokios rekvizicijos formos krašto apsaugos ar viešojo naudojimo tikslams, o jei tokiems tikslams būtina ekspropriacija, privaloma imtis visų priemonių, kad nebūtų trukdoma atlikti konsulines funkcijas, bei atstovaujamajai valstybei nedelsiant išmokėti atitinkamą kompensaciją. Šios normos taikymas didesnių problemų nekelia, tačiau reikėtų pažymėti, jog dažnai painiojamos sąvokos "rekvizicija" ir "ekspropriacija" nėra sinonimai, kadangi rekvizicija reiškia daugiau laikino pobūdžio nusavinimus, po kurių nuosavybė grąžinama savininkams ar teisėtiems valdytojams, tuo tarpu ekspropriacija yra nuolatinio pobūdžio nuosavybės nusavinimas. Galiausiai, kadangi nebėra pripažįstamas eksteritorialumo principas, ir konsulinėms pastatams priskirtas žemės sklypas išlieka priimančiosios valstybės teritorijos dalimi, ji gali vykdyti požeminius darbus ar statyti greta statinius, žinoma, nepažeisdama konsulinių patalpų neliečiamybės ir netrikdydama jos funkcijų vykdymo; atitinkamai konsulinė įstaiga gali vykdyti žemės darbus savo žemės sklype pagal priimančiosios valstybės teisės aktus.²⁸

Kaip minėta, tarptautiniai papročiai, valstybių dvišalės sutartys bei VKKS 31 str. įpareigoja priimančiąją valstybę užtikrinti konsulinės įstaigos apsaugą nuo bet kokio jos darbo trukdymo ar žalos, jos rimties sutrikdymo ar orumo pažeminimo visais atvejais, kitaip tariant, priimančioji valstybė turi "specialią pareigą" imtis visų įmanomų priemonių, laiduojančių netrikdomą konsulinių funkcijų vykdymą, kurios kartais gali pareikalauti daugiau pastangų, nei palaikant įprastinę viešąją tvarką. Nepaisant to, galima pateikti daugybę pavyzdžių, kuomet konsulinių patalpų apsauga nebuvo tinkamai užtikrinta: 1975 m. Japonijos teroristinės grupuotės nariai užgrobė JAV bei Švedijos konsulatus Kvala Lumpūre, 1984 m. D. Britanijos konsulatas Amsterdame buvo okupuotas kovotojų prieš apartheidą Pietų Afrikoje, o Čilės konsulatai 1986 - 1987 m. buvo užpulti net septyniolikoje miestų. 1988 m.

Gruzijos konsulinė konvencija. Valstybės žinios, 2001, Nr. 49-1707.

²⁵ Mongolijos Liaudies Respublikos ir Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungos konsulinė konvencija (United Nations — Treaty Series, 1974, No. 13040).

²⁶ Konsulinė konvencija tarp Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos (Valstybės žinios, 1994, Nr. 28-494).

²⁷ *Cit. op.* 4, p. 106.

Panamos konsulas Londone buvo užimtas buvusio Panamos prezidento šalininkų,²⁹ daugybė incidentų, susijusių su Venesuelos konsulinėmis įstaigomis, įvyko 1974 m.: nukritus bombai, buvo smarkiai apgadintas jos konsulas Puerto Rike, kita bomba buvo padėta Venesuelos konsulate Niujorke, Santa Dominge konsulas buvo užgrobtas vietos partizanų, o konsulas bei vicekonsulas paimti įkaitais.³⁰ Jungtinėms Tautoms pateiktos valstybių ataskaitos pagal 1998 m. Generalinės Asamblėjos rezoliuciją dėl efektyvių priemonių užtikrinti diplomatinių ir konsulinių misijų bei atstovų apsaugą ir saugumą, atspindi vis dar dažnus atstovybių neliečiamybės pažeidimus, kurie paprastai būna mažiau išsivysčiusiose valstybėse, tačiau kartais pasitaiko ir Vakaruose.³¹

Bene žymiausi diplomatinės bei konsulinės įstaigos ir diplomatinio bei konsulinio personalo neliečiamybės pažeidimai buvo padaryti 1979 m. Teherane. Savo sprendime Tarptautinis Teisingumo Teismas pripažino, kad Iranas pažeidė prisiimtus įsipareigojimus JAV pagal 1961 m. Vienos konvenciją dėl diplomatinių santykių (toliau VKDS),³² VKKS bei 1955 m. Draugystės Sutartį, nes nesinė jokių priemonių, kurios sustabdytų puolimą ir priverstų kovotojus pasitraukti iš patalpų bei išlaisvintų įkaitus, nors ir turėjo tam galimybę (VKKS pažeidimas apėmė ir konsulatų Tabrize ir Širaze saugumo neužtikrinimą). Maža to, Iranas ne tik nesugebėjo užtikrinti reikiamos įstaigų apsaugos, tačiau ir sąmoningai bandė naudotis susidariusia situacija savo reikalavimams patenkinti, pareikšdami, jog įkaitai bus įkalinti tol, kol JAV negražins buvusio Šacho ir jo nuosavybės Iranui. Teismo nuomone, Irano Vyriausybės pasirinkti prievartos veiksmai yra visiškai nepriimtini, nes diplomatinė ir konsulinė teisė neteisėtų veiksmų atveju numato galimybę nutraukti diplomatinius ar konsulinius santykius arba pripažinti misijos narius *persona non grata*. Teismas taip pat nutarė, jog nė vienas konsulinio personalo narys negali būti traukiamas jokios formos atsakomybėn Irane bei negali dalyvauti kaip liudininkas teismo procesuose, nes konsulinės įstaigos nariams piktnaudžiaujant imunitetais, jų atžvilgiu gali būti taikomos tik atitinkamos konsulinės teisės nuostatos ir jokios kitos valstybės tarptautinės teisės pažeidimai nesuteikia teisės taikyti jos atžvilgiu atsakomąsias priemones, kuriomis būtų pažeista konsulinių pareigūnų, patalpų, archyvų ar dokumentų neliečiamybė.³³ Žinoma, be minėtų atvejų, būta daugybės kitų išpuolių prieš konsulines įstaigas, tačiau vertėtų atkreipti dėmesį į keletą neseniai vykusių incidentų: 2005 m. Kinijos gyventojų protesto prieš Japonijos politiką

²⁸ *Ibid.*, p. 93.

²⁹ LEE, L. T. *Consular Law and Practice*. Oxford: Clarendon Press, Oxford, 1991, p. 401.

³⁰ *Ibid.*, p. 465-466.

³¹ Generalinės Asamblėjos rezoliucija dėl efektyvių priemonių užtikrinti diplomatinių ir konsulinių misijų bei atstovų apsaugą ir saugumą (UN Doc. A/55/164/Add.1, 2000). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/documents/ga/docs/55/a55164a1.pdf>>

³² Valstybės žinios, 1999, Nr. 83-2455.

³³ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1980 m. gegužės 24 d. sprendimas *JAV diplomatinio ir konsulinio personalo Teherane byloje (JAV v. Iranas)*, Nr. 80/5. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/64/11799.pdf>>

Šanchajuje, Hong Konge, Šenjange ir kituose miestuose metu Japonijos konsulatai buvo apmėtyti akmenimis, buteliais bei kiaušiniiais, tačiau vietos policija nesiėmė jokių veiksmų sustabdyti protestuotojus ir apsaugoti konsulines patalpas. Japonijai pareikalavus atlyginti nuostolius bei oficialiai atsiprašyti, Kinijos valdžia atsisakė priimti atsakomybę už demonstrantų veiksmus,³⁴ tačiau akivaizdu, jog Kinija nevykdė savo pareigos užtikrinti atstovybių apsaugą, todėl VKKS neabejotinai buvo pažeista. Kitas nagrinėjamos pareigos pažeidimas prasidėjo politiniu privačių asmenų protestu, tačiau sutrikdė ne vienos diplomatinės atstovybės bei konsulinės įstaigos darbą ir, galima sakyti, taip smarkiai pakenkė tarptautiniams valstybių santykiams: 2007 m., prieštaraudami paminklo perkėlimui Taline, Rusijos jaunimo organizacijų aktyvistai protestavo prie Estijos ambasados Maskvoje ir sukėlė virtualią panašių piketų prie Estijos bei kitų valstybių konsulinių įstaigų ir ambasadų.³⁵ Rusijos valdžia tuomet buvo raginama vykdyti savo tarptautinius įsipareigojimus, kadangi teritorijoje prie Estijos ambasados Maskvoje nebuvo imtasi pakankamų apsaugos priemonių: nuo ambasados pastato nuplėšta valstybinė Estijos vėliava, protestuotojų apsuptas ambasados pastatas, kuriame jos darbuotojai gyveno ir dirbo, taip iš esmės paverčiant juos įkaitais. Be to, Estijos konsulinio skyriaus pastatas Maskvoje, prie kurio kelias paras vyko piketas, buvo apmėtytas akmenimis, tačiau pažeidėjai milicijos pareigūnų nebuvo sulaikyti; prie Estijos generalinio konsulato Sankt Peterburge vyko protesto akcija prieš estiškas prekes; protestuota ir prie Lietuvos, Latvijos ir Vokietijos konsulatų Kaliningrade, o Helsinkyje bei Vilniuje esančios Estijos ambasados apmėtytos kiaušiniiais (tiesa, ambasadų apsauga buvo nedelsiant sustiprinta, o įtariamieji sulaikyti).³⁶ Po tokių įvykių Estija sustabdė konsulinių paslaugų teikimą Maskvoje bei evakavo diplomatų šeimas iš Maskvos į Taliną, kadangi darbuotojams iškilo reali fizinio susidorojimo grėsmė. Pagaliau, bene naujausi užsienio valstybių atstovybių neliečiamybės pažeidimai buvo padaryti Belgrade 2008 m., kuomet protestuojantys prieš Kosovo nepriklausomybės paskelbimą serbai padegė JAV ambasadą. JAV pareigūnai nedelsiant pareikalavo Serbijos laikytis tarptautinių įsipareigojimų ir numalšinti protestuotojus, kadangi Serbijos policijos prie atstovybės Belgrade nebuvo, tuo tarpu ambasados pastatai buvo apgriauti, nuplėšta vėliava, mėtomi dokumentai ir baldai. Vėliau ambasados konsulinis skyrius buvo uždarytas, o pareigūnams rekomenduota likti savo rezidencijose ir niekur nevykti, baiminantis kitų protestų. Vokietija, Kroatija, Didžioji Britanija, Turkija ir Bosnija taip pat pranešė, kad buvo užpultos jų ambasados, tuo tarpu Serbijos vadovybė tik išreiškė apgailėstą dėl „pavienių vandalų veiksmų“ ir realios atsakomybės

³⁴ QUENIVENT, N. The Protection of Japanese Diplomatic and Consular Premises in China. In *Bofaxe* [interaktyvus]. 2005-05-02, nr. 293E [žiūrėta 2007-08-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.ruhr-unibochum.de/ifhv/publications/bofaxe/x293E.pdf>>

³⁵ UTYRA, E. EK ragina Rusiją laikytis konvencijos dėl diplomatinės santykių. Iš *Delfi* [interaktyvus]. 2007-05-02 [žiūrėta 2007-05-05]. Prieiga per internetą: <www.DELFI.lt>

neprisiėmė.³⁷

Neretai keliamas klausimas, ar leidimai rengti susirinkimus, protestus bei demonstracijas prie konsulinių įstaigų yra suderinami su jos apsauga bei tinkamu įstaigos funkcijų vykdymo užtikrinimu. Reikia pažymėti, jog minties, įsitikinimų bei susirinkimų laisvės yra fundamentalios žmogaus teisės, garantuojamos tiek tarptautinės, tiek nacionalinės konstitucinės teisės, kurios negali būti paneigtos (detaliau šių teisės šakų kolizija nagrinėjama kitoje darbo dalyje). Visgi siekiant užtikrinti pagrindines žmogaus teises bei valstybių tarptautinius įsipareigojimus, reikėtų rasti šių interesų pusiausvyrą: susirinkimai neturėtų trukdyti konsulinei įstaigai atlikti savo funkcijų bei vykti pagal priimančiosios valstybės teisės reikalavimus, kaip antai būti sankcionuoti autoritetinių institucijų, vykti pakankamu atstumu nuo įstaigos pastatų ir pan. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos susirinkimų įstatymas numato, jog susirinkimai prie užsienio konsulinių įstaigų gali būti organizuojami ne arčiau kaip 25 metrai nuo pagrindinio įėjimo į šiuos pastatus ir visais atvejais turi būti garantuojamas laisvas priėjimas prie jų.³⁸

Iš pateiktų pavyzdžių matyti, jog priimančiosios valstybės dažnai neužtikrina tinkamos konsulinių įstaigų apsaugos, o tokiu atveju priimančiosios valstybės kaltė yra preziumuojama. Vis dėlto, nustatant atsakomybę, reikia įvertinti, ar konkrečiu atveju priimančioji valstybė turėjo galimybę numatyti atitinkamą pažeidimą ir užkirsti jam kelią, kokia buvo jos reakcija ir kokių veiksmų buvo nedelsiant imtasi, bei, žinoma, ar pati nebuvo jo sankcionavusi. Kartais priimančiosios valstybės pareigūnams reikia patekti į konsulinės įstaigos patalpas, siekiant užtikrinti jų apsaugą, tačiau konsulinės įstaigos vadovas tam leidimo neduoda, o pagal VKKS 31 str. situacija negali būti įvertinta kaip *force majeure*. Tokiu atveju priimančioji valstybė nelaikoma atsakinga už apsaugos neužtikrinimą, nes atstovaujama valstybė būtų pati prisidėjusi prie žalos atsiradimo. Panašus atvejis susiklostė 2002 m. Kinijoje, kuomet dviems Šiaurės Korėjos piliečiams neteisėtai patekus į Japonijos generalinio konsulato patalpas Šenjange, siekdami juos sulaikyti, ginkluoti Kinijos policijos pareigūnai taip pat įsiveržė į Japonijos konsulines patalpas be jos vadovo leidimo. Japonija griežtai pasmerkė tokius Kinijos veiksmus ir laikė tai šiurkščiu konsulinių patalpų neliečiamybės principo pažeidimu, tuo tarpu Kinija pareiškė, jog VKKS nuostatų ji nepažeidė, nes stengėsi užtikrinti konsulato apsaugą.³⁹ Jei Japonijos atstovas iš tiesų delstų duoti leidimą ar dėl neaiškių priežasčių jo neduotų, galbūt būtų galima sutikti su tokia Kinijos pozicija, tačiau šiuo atveju leidimo patekti į patalpas iš vis nebuvo prašoma.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ Belgrade protestuojantys serbai padegė JAV ambasadą, neišvengta aukų. Iš *Lietuvos rytas* [interaktyvus]. 2008-02-22 [žiūrėta 2008-03-01]. Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt>

³⁸ Valstybės žinios, 1993, Nr. 69-1291.

³⁹ The Position of the Government of Japan regarding the Incident at the Japanese Consulate General in Shenyang, People's Republic of China. In *Ministry of Foreign Affairs of Japan* [interaktyvus]. 2002-05-13 [žiūrėta 2007-08-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/shengyang.html>>

Teisės teorijoje galime sutikti nuomonę, jog įtvirtinus valstybės pareigą garantuoti konsulinių įstaigų apsaugą, nacionalinė teisė turėtų numatyti ir atsakomybę už šios pareigos pažeidimą, tačiau Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse nėra numatytos baudžiamosios veikos sudėties dėl konsulinės įstaigos neliečiamybės pažeidimų, kas laikytina kodekso spraga.⁴⁰ Tačiau tarptautiniuose santykiuose tai nėra taip svarbu, nes atsakinga laikytina valstybė, neužtikrinusi kitos valstybės konsulinės įstaigos apsaugos, o baudžiamosios atsakomybės taikymas asmenims yra jos nacionalinis reikalas. Bet kuriuo atveju, dėl užsienio valstybių misijų patalpoms ar personalui padarytos žalos atlyginimo praktikoje dažniausiai susitariama derybų keliu išmokant *ex gratia* išmokas, nelaukiant galutinio sprendimo ir nesiejant to su atsakomybės klausimu.

Natūralu, jog spartus išpuolių prieš konsulines įstaigas skaičiaus augimas ir priimančiųjų valstybių nesugebėjimas užtikrinti jų saugumą, privertė Jungtinių Tautų Generalinę Asamblėją į tai atitinkamai reaguoti: 1988 m. buvo priimta rezoliucija, skirta sustiprinti diplomatinių bei konsulinių misijų ir atstovų apsaugą ir saugumą. Joje Generalinė Asamblėja pažymėjo būtinybę stiprinti valstybių draugiškus santykius bei bendradarbiavimą, pagarbą konsuliniams santykiams bei priimančiosios valstybės įstatymams, pasmerkė išpuolius prieš atstovybes ir paskatino valstybes geriau užtikrinti tarptautinės teisės normas, reglamentuojančias misijų saugumą.⁴¹ 2004 m. C. Noland, kalbėdama Europos Sąjungos misijos prie Jungtinių Tautų vardu, taip pat atkreipė dėmesį į nesiliaujančius išpuolius prieš užsienio valstybių atstovybes ir paragino valstybes vykdyti savo pareigą teikti ataskaitas pagal 2002 m. Generalinės Asamblėjos rezoliuciją Nr. 57/15 dėl efektyvių priemonių sustiprinti diplomatinių ir konsulinių misijų ir jų atstovų apsaugą ir saugumą, kokių priemonių imtasi po išpuolio prieš atstovybes, kad tokie veiksmai susilauktų atitinkamo atsako bei siekiant, kad situacija nepasikartotų.⁴²

3. Konsulinių archyvų ir dokumentų neliečiamybė

Vienas iš nedaugelio absoliučių imunitetų, įtvirtintų VKKS, yra 33 str. numatyta konsulinių archyvų ir dokumentų neliečiamybė bet kuriuo metu ir kur jie bebūtų, todėl nors konsuliniai archyvai ir dokumentai yra susiję su konsulinės įstaigos patalpų neliečiamybe, jų pažeidimas negali būti pateisintas *force majeure* aplinkybe, be to, neliečiamybė išlieka ir tuomet, kai kyla ginkluotas

⁴⁰ *Cit. op.* 4, p. 104.

⁴¹ Generalinės Asamblėjos rezoliucija dėl efektyvių priemonių užtikrinti diplomatinių ir konsulinių misijų bei atstovų apsaugą ir saugumą (UN Doc. A/RES/42/154, 1988). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/documents/ga/res/42/a42r154.htm>>

⁴² Fifty-ninth General Assembly Sixth Committee 15th Meeting (AM). UN Doc. Press Release GA/L/3261, 2004. Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/News/Press/docs/2004/gal3261.doc.htm>>

konfliktas ar nutraukiami konsuliniai santykiai.⁴³ Imunitetas konsuliniams dokumentams taikomas dar prieš tai, kai konsuliniam pareigūnui išduodama egzekvatūra, kadangi šis imunitetas yra suteikiamas atstovaujama valstybei, nepriklausomai nuo konkretaus konsulinio pareigūno. Nutraukus konsulinius santykius, priimančioji valstybė gerbia ir saugo konsulinius archyvus, tuo tarpu atstovaujama valstybė gali patikėti jų saugojimą trečiajai valstybei, kuri yra priimtina priimančiajai valstybei. Be to, pagal VKKS 27 str., atstovaujama valstybė gali patikėti saugoti uždarytos konsulinės įstaigos archyvus kitai turimai konsulinei įstaigai priimančiojoje valstybėje, jei jos neatstovauja diplomatinė atstovybė.

VKKS įtvirtinta nuostata, kad konsulinės įstaigos, kuriai vadovauja garbės konsulinis pareigūnas, archyvai ir dokumentai yra neliečiami tik su sąlyga, kad jie laikomi atskirai nuo kitų raštų, dokumentų, asmeninės korespondencijos, knygų ar kitos medžiagos. Teoriškai, visi konsuliniai dokumentai bei archyvai privalo būti laikomi atskirai, tačiau net ir tokios sąlygos įtvirtinimas VKKS vargu ar padeda išspręsti praktikoje kylančias problemas, kuomet tenka atskirti, ar visi dokumentai, kurie privalo būti neliečiami, tikrai yra konsuliniai dokumentai, kadangi leidus tikrinti, kuriai kategorijai jie priklauso, visas konsulinių archyvų bei dokumentų neliečiamybės principas netektų prasmės. Taigi šia norma, matyt, tiesiog norėta įtvirtinti saugiklį piktnaudžiavimui imunitetu ir pabrėžti skirtumą tarp etatinių bei garbės konsulinių pareigūnų, kurie dažniausiai užsiima ir kita veikla. Vis dėlto, įtarus, jog nagrinėjama neliečiamybe yra piktnaudžiuojama, priimančiajai valstybei belieka prašyti atstovaujama valstybę atšaukti atitinkamą konsulą, tačiau tai jokių būdu nėra dingstis pažeisti konsulinių archyvų ir dokumentų neliečiamumą.

Atkreiptinas dėmesys į naudojamas sąvokas "dokumentai" bei "archyvai": VKKS apibrėžiamas tik archyvų terminas, pagal kurį archyvą sudaro visi konsulinės įstaigos raštai, *dokumentai*, korespondencija, knygos, foto negatyvai, juostos ir registrai su šifrais ir kodais, kartotekos ir baldai, skirti jų apsaugai ir saugojimui. Iš pateikto apibrėžimo matome, jog į jo sąvoką yra įtraukti ir dokumentai, kurie VKKS 33 str. minimi atskirai, tad kyla klausimas, kodėl atsirado toks neatitikimas. Išanalizavus *travaux préparatoires*, galima daryti išvadą, jog VKKS 33 str. prasme "dokumentai" yra suprantami plačiau nei tik archyvų dalis, jais laikomi visi einamieji konsuliniai popieriai (įvairūs juodraščiai, projektai ir pan.⁴⁴), tačiau į šį sąrašą nepatenka konsulinių pareigūnų asmenims išduodami dokumentai, nes tai prieštarautų neliečiamybės principui. Vis dėlto, teisinio tikrumo vardan, absoliutaus pobūdžio konsulinio imuniteto dalykas neturėtų būti paliktas interpretacijoms, nes tai sudaro daugiau galimybių jo pažeidimams.

Dėl konsulinių dokumentų ir archyvų neliečiamybės absoliutaus pobūdžio yra susiformavusi

⁴³ *Cit. op. 4, p. 112.*

⁴⁴ *Cit. op. 4, p. 112.*

paprotinė norma, kas leido Vienos konferencijoje išvengti didesnių diskusijų: tokie imunitetai įtvirtinti 1881 m. JAV - Rumunijos, 1926 m. Kubos - JAV, 1951 m. Jungtinės Karalystės - Airijos, 1957 m. SSRS - VDR ir tų pačių metų VDR - Lenkijos konsulinėse konvencijose. Be to, 1950 m. konsulinėje konvencijoje sudarytoje tarp JAV bei Airijos pažymėta, jog nėra reikalaujama konsulinių dokumentų ir archyvų atskirti nuo diplomatinių archyvų bei dokumentų, kuomet diplomatinės misijos vykdo ir konsulines funkcijas.⁴⁵ Kita vertus, tarptautinės teisės komisija pastebėjo, jog kai kuriose ankstesnėse konvencijose konsulinių dokumentų ir archyvų statusas skyrėsi priklausomai nuo jų laikymo vietos: neliečiamybės klausimas nekildavo, jiems esant konsulinėse patalpose, tačiau atsidūrus kitoje vietoje, neliečiamumo statusas buvo prarandamas.⁴⁶ Tačiau konsuliniai dokumentai bei archyvai yra atstovaujamos valstybės nuosavybė, nepriklausomai nuo to, kur ji yra atitinkamu momentu, dėl to komisijai teko tai *expressis verbis* įtvirtinti VKKS. Taigi priimančioji valstybė turi gerbti ir nepažeisti dokumentų, esančių ne konsulinėse patalpose, neliečiamybės, kita vertus, ji neturėtų būti laikoma atsakinga už privačių asmenų padarytus pažeidimus, kadangi yra įpareigota užtikrinti tik išorinę konsulinės įstaigos apsaugą, bet ne konsulinės įstaigos vadovo rezidenciją, transporto priemonę ar kitą vietą, kurioje atsidurtų konsuliniai dokumentai. Galima pateikti pavyzdį, kuomet buvo įsilaužta į Lietuvos vicekonsulo butą Sankt Peterburge ir pavogtas nešiojamas kompiuteris bei vaizdo kamera. Žinoma, tai gali būti paprasčiausias apiplėšimas, sukeliantis tik materialinius nuostolius, tačiau nerimą kelia tai, jog nešiojamame kompiuteryje gali būti įvairių atstovaujamai valstybei svarbių dokumentų, kuriuos apimtų konsulinių archyvų sąvoka. Be abejonės, tai yra tik hipotetinė problema, kita vertus, turint galvoje daugybę šnipinėjimo atvejų, kurie detaliau nagrinėjami kitame šio darbo skyriuje, negalima atmesti bent menkos galimybės, jog tai būtų proga priimančiajai valstybei gauti reikiamą informaciją, kartu išvengiant atsakomybės, kuri tektų tik privatiems asmenims.

Kaip ir konsulinių patalpų imuniteto pažeidimo atveju, priimančioji valstybė gali būti laikoma atsakinga už konsulinių dokumentų ir archyvų neliečiamybės neužtikrinimą, jei ji pati padarė atitinkamą pažeidimą, davė jam sutikimą arba jį toleravo. Praktikoje nėra daug atvejų, kuomet valstybės būtų pažeidusios šį principą, o tai, matyt, sąlygoja absoliutus jo pobūdis, neleidžiantis pateisinti neliečiamybės neužtikrinimo *force majeure* aplinkybėmis ir suponuoja priimančiosios valstybės atsakomybę. Vis dėlto, pažeidimų kartais pasitaiko: 2007 m. JAV atakavo Irano konsulatą Irake, sulaukė penkis konsulinio personalo narius bei paėmė dokumentus ir kompiuterius.⁴⁷ Nekalbant apie konsulinės įstaigos patalpų neliečiamybės, kuri nėra visais atvejais absoliuti, pažeidimą,

⁴⁵ *Cit. op.* 15, p. 10, 36, 100, 147, 153, 84.

⁴⁶ *Cit. op.* 3.

⁴⁷ RUBIN, A. J. US Iraq raid draws Iranian anger. In *BBC News* [interaktyvus]. 2007-01-11 [žiūrėta 2007-06-12]. Prieiga

akivaizdu, kad dokumentų ir archyvų neliečiamybės principo buvo visai nebuvo paisoma, o turint galvoje situaciją Irake, šiuo atveju pažeidėja neabejotinai turėtų būti laikoma JAV. Taip pat reikėtų prisiminti atvejį Belgrade, kuomet išpuolio prieš JAV ambasadą metu, nebuvo užtikrinta dokumentų apsauga. Nagrinėjant konsulinių archyvų ir dokumentų neliečiamybę, reikėtų pažymėti, jog daug dažniau pasitaiko piktnaudžiavimo ja atvejų dėl jau minėtos priežasties, kuomet oficialių bei privačių dokumentų segregacijos užtikrinimas priimančiosios valstybės iš esmės negali būti patikrintas bei remiasi pasitikėjimu konsulinių pareigūnų sąžiningumu.

4. Valstybės simbolių naudojimas

Valstybės simboliai, vieni svarbiausių valstybės atributų, yra naudojami kaip oficialūs valstybės ženklai tiek valstybės viduje, tiek ir tarptautiniuose santykiuose ir yra valstybės suvereniteto išraiška. Jų naudojimas turi šimtamečių tradicijas, todėl nenuostabu, jog leidimas naudoti atstovaujamosios valstybės simboliką konsuliniuose santykiuose yra tarptautinio papročio norma, nekelianti didesnių problemų, bent jau pripažinimo prasme. Praktinė VKKS 29 str. paskirtis yra identifikuoti konsulinę įstaigą arba transporto priemonę, taip padedant priimančiajai valstybei geriau užtikrinti jų apsaugą. Be to, priimančioji valstybė yra įpareigota saugoti pačius siunčiančiosios valstybės simbolius ir dažniausiai numato atsakomybę už jų išniekinimą, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 128 str. numato baudžiamąją atsakomybę iki dviejų metų laisvės atėmimo už oficialiai iškabintos užsienio valstybės vėliavos ar herbo nuplėšimą, sudraskymą, sulaužymą, sunaikinimą, subjaurojimą ar kitokį išniekinimą.⁴⁸

Pagal VKKS, įgyvendinant teisę naudoti valstybių simbolius, gerbdama priimančiosios valstybės įstatymus bei papročius, atstovaujama valstybė yra laisva naudoti savo vėliavą bei herbą ant pastato, kuriame įsikūrusi konsulinė įstaiga, prie įėjimo į konsulinę įstaigą, ant konsulinės įstaigos vadovo rezidencijos bei jo transporto priemonės, naudojamos oficialiems tarnybos tikslams. Valstybių dvišalių sutarčių, sudarytų iki VKKS, analizė rodo, jog anksčiau valstybės, nors ir pripažino šią atstovaujamos valstybės teisę, buvo linkusios ją labiau detalizuoti, o kartais ir šiek tiek riboti: JAV - Rumunijos konsulinėje konvencijoje numatyta, jog herbas bei vėliava galėjo būti kabinami tik ant konsulinės įstaigos pastato bei ant laivų, kuriose vykdomos konsulinės funkcijos, tačiau ne valstybės sostinėje, kurioje jau buvo tos valstybės diplomatinė misija, o 1953 m. Ispanijos - Salvadoro sutartis numatė atstovaujamos valstybės teisę kelti nacionalinę vėliavą tik nacionalinių bei religinių švenčių

per internetą: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/6251167.stm>

⁴⁸ Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.

dienomis.⁴⁹ Priėmus VKKS, valstybių praktika suvienodėjo, todėl daugybė vėlesnių dvišalių konsulinių konvencijų, kaip antai 1967 m. SSRS - Italijos, SSRS - Kinijos Liaudies Respublikos, JAV - Kinijos⁵⁰ ir kitos, įtvirtinto identišką arba labai panašias nuostatas kaip VKKS. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad ankstesnėse konvencijose transporto priemonės, kurios galėjo būti pažymėtos valstybės simboliais, buvo detalios išvardijamos, tačiau šiandien jos nėra apibrėžtos nei VKKS, nei dvišalėse konvencijose ir gali būti įvairios, atsižvelgiant į skirtingas valstybes ir jų poreikius, jei tik jos naudojamos oficialioms funkcijoms vykdyti. Tiesa, tarptautinės teisės komisijoje būta diskusijų dėl garbės konsulinių pareigūnų teisės naudoti atstovaujančios valstybės vėliavą ant transporto priemonių: vieni valstybių atstovai laikėsi nuomonės, jog ši teisė neturėtų būti suteikiama garbės konsuliniam pareigūnams, kurie beveik visuomet užsiima ir privačia veikla, todėl atskirti, kuomet transporto priemonės yra naudojamos konsulinėms, o kada asmeninėms reikmėms yra pernelyg sudėtinga. Tačiau dauguma komisijos narių nutarė, jog garbės konsuliniai pareigūnai turėtų naudotis šia privilegija, kadangi tai padeda identifikuoti priimančiosios valstybės autoritetingoms institucijoms konsulinį pareigūną ir užtikrinti kitas privilegijas bei imunitetus. Kita vertus, išreikšti pastebėjimai nebuvo be pagrindo, kadangi pasitaiko nemažai atvejų, kuomet konsuliniai pareigūnai iš tiesų piktnaudžiauja šia privilegija, naudodami simbolius ne tik savo oficialių funkcijų vykdymo metu.

Dažniausiai valstybių simbolių apsaugos pažeidimai padaromi įvairių išpuolių prieš atstovybes metu, kuomet, siekiant išreikšti savo politinę nuomonę, yra niekinami atitinkamos valstybės vėliavos ir herbai. Žinoma, priimančioji valstybė turėtų būti atsakinga už šiuos pažeidimus, tačiau dažniausiai juos nustelbia svarbesni pažeidimai, kaip antai konsulinių patalpų, dokumentų ar archyvų neliečiamybės pažeidimai bei konsulinių pareigūnų apsaugos neužtikrinimas.

5. Konsulinių įstaigų susižinojimo laisvė

5. 1. Susižinojimas su atstovaujamos valstybės kompetentingomis institucijomis

Susižinojimo laisvė su atstovaujamos valstybės kompetentingomis institucijomis turi būti užtikrinama sėkmingam konsulinės įstaigos funkcijų vykdymui: konsulinė įstaiga yra pavaldi savo užsienio reikalų ministerijai, gauna iš jos instrukcijas bei renka informaciją apie priimančią valstybę.⁵¹ Konsulinių įstaigų susižinojimo laisvė taip pat skirta pagarbos suvereniam valstybei ir nesikišimo į

⁴⁹ *Cit. op.* 15, p. 9, 105.

⁵⁰ Jungtinių Amerikos Valstijų ir Kinijos Liaudies Respublikos konsulinė konvencija (United Nations — Treaty Series, Vol. 1529, 1989, No. 1-26319).

valstybės vidaus reikalus principams užtikrinti, nors šnipinėjimo atvejais šis imunitetas yra neabejotinai pažeidžiamas. Ši laisvė taip pat susijusi su kitais imunitetais, kaip antai konsulinių dokumentų neliečiamybe, nes jei nebūtų užtikrintas oficialaus susižinojimo saugumas, šis principas iš dalies būtų tik deklaracija. Todėl VKKS 35 str. numato, jog priimančioji valstybė leidžia ir saugo laisvą konsulinės įstaigos susižinojimą visais oficialiais klausimais, o konsulinė įstaiga, susisiekdama su atstovaujamosios valstybės vyriausybe, kitomis valdžios institucijomis, diplomatinėmis atstovybėmis ir konsulinėmis įstaigomis, kur jos bebūtų, taip pat su kitų valstybių diplomatinėmis misijomis, konsulinėmis įstaigomis bei tarptautinėmis organizacijomis, gali naudotis visomis tinkamomis priemonėmis, įskaitant diplomatinius ar konsulinius kurjerius, diplomatinį ar konsulinį paštą bei koduotus ar šifruotus pranešimus.

Nagrinėjama norma kartu įtvirtina keletą saugiklių, skirtų priimančiosios valstybės interesams apsaugoti: visų pirma, įrengti ir eksploatuoti bevielius siųstuvus konsulinė įstaiga gali tik priimančiajai valstybei sutinkant. Antra, priimančioji valstybė leidžia ir saugo laisvą konsulinės įstaigos susižinojimą tik oficialiais klausimais, tačiau VKKS nėra aiškiai įtvirtinta, kas laikytina "oficialiu klausimu". Vis dėlto, šiuo atveju problema yra mažesnė nei oficialių funkcijų apibrėžimo atveju, tad oficialiais klausimais, matyt, reikėtų laikyti klausimus, susijusius su konsulinės įstaigos veikla ir jos funkcijų vykdymu. Kita problema, panaši kaip konsulinių dokumentų atskirumo nuo privačių dokumentų atveju, yra ta, kad priimančiajai valstybei sunku patikrinti, ar susižinojimas vykdomas oficialiais klausimais, ypač kai yra siunčiami koduoti ar šifruoti pranešimai. Taigi bent teoriškai įmanoma tokia situacija, kuomet atstovaujamos valstybės konsuliniai pareigūnai piktnaudžiauja savo imunitetais, šnipinėja priimančiojoje valstybėje ir siunčia informaciją šifruotais pranešimais, tačiau priimančiosios valstybės kišimasis konstatuotų susižinojimo laisvės pažeidimą. Trečia, apribojimai susižinoti karo metu saugumo sumetimais yra suprantami ir nereiškia priimančiosios valstybės pažeidimo. Galiausiai, pasikeitimas konsuliniu paštu tarp dviejų skirtingose valstybėse esančių konsulinių įstaigų, kurioms vadovauja garbės konsuliniai pareigūnai, neleidžiamas be šių valstybių sutikimo. Reikėtų pastebėti, kad labai panašios nuostatos buvo įtvirtintos ir daugelyje dvišalių konvencijų, sudarytų prieš priimant VKKS, kaip antai 1950 m. JAV - Airijos, 1951 m. Jungtinės Karalystės - Prancūzijos ir kitose konsulinėse konvencijose.⁵²

Be minėtų apribojimų, apskritai stengiamasi kaip galima geriau užtikrinti konsulinių įstaigų susižinojimo laisvę, todėl VKKS 54 str. įtvirtinta pareiga trečiajai valstybei suteikti tokią pat laisvę ir apsaugą, kai oficiali korespondencija ir kiti oficialūs pranešimai yra siunčiami per jų teritoriją. Be to,

⁵¹ *Cit. op.* 4, p. 115.

⁵² *Cit. op.* 15, p. 100.

atstovaujamos valstybės konsulinių įstaigų susižinojimo tvarką su kitomis jos institucijomis nustato pati atstovaujama valstybė. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos ministerijos ir kitos Vyriausybės įstaigos gali tiesiogiai kreiptis į Lietuvos Respublikos konsulines įstaigas su pageidavimu gauti informaciją apie užsienio įmones, kuri būtina jų funkcijoms vykdyti.⁵³ Reikia pripažinti, jog šia laisve dažniau linkusios piktnaudžiauti pačios atstovaujamos valstybės, tuo tarpu priimančiosios valstybės paprastai pavyzdingai vykdo savo pareigą užtikrinti susižinojimo laisvę. Tiesa, istorijoje yra pasitaikę atvejų, kai ji buvo pažeista, kaip antai 1930 m. JAV konsulatui Kinijoje buvo trukdoma siųsti telegrafinius pranešimus diplomatinei pasiuntinybei Pekine,⁵⁴ tačiau tokių atvejų iš tiesų nėra daug ir konsulinės įstaigos susižinojimas su atstovaujamosios valstybės piliečiais bei piktnaudžiavimas konsuliniu paštu kelia daug daugiau problemų.

5. 2. Susižinojimas su atstovaujamos valstybės piliečiais

Konsulinių įstaigų susižinojimas su atstovaujamosios valstybės piliečiais paskutiniiais metais susilaukia ypatingai daug dėmesio, ir būtent VKKS 36 str. pažeidimus jau ne kartą nagrinėjo Tarptautinis Teisingumo Teismas. VKKS 36 str. numato, jog priimančiosios valstybės kompetentingos institucijos nedelsdamos informuoja užsienio valstybės konsulinę įstaigą (tai taikoma ir konsulinėms įstaigoms, kurioms vadovauja garbės konsulinis pareigūnas), kai jos konsulinės apygardos ribose atstovaujamosios valstybės pilietis yra bet kuriuo būdu sulaikomas ir jei jis pageidauja, kad apie tai būtų pranešta. Taigi straipsnis įtvirtina labai svarbią sulaikyto ar suimto asmens teisę gauti tinkamą pagalbą, o tuo pačiu ir konsulinių pareigūnų teisę pasirūpinti atstovaujamos valstybės piliečio tinkama teisine gynyba. Visų pirma, šios nuostatos tikslas yra kiek galima priartinti užsieniečio padėtį prie tos valstybės piliečio, atsidūrusio tokioje pačioje padėtyje, kadangi užsieniečiai kalbos, vietos administracijos, papročių bei teisės atžvilgiu paprastai atsiduria daug prastesnėje padėtyje, nežino savo teisių ir nėra artimųjų, kurie galėtų užtikrinti jam reikiamą gynybą.⁵⁵ Dėl to konsulinių pareigūnų pagalba gali būti labai svarbi: pavyzdžiui, Lietuvos konsulinis statusas numato, jog jei Lietuvos Respublikos pilietis yra sulaikytas, atlieka bausmę arba yra įtariamas padaręs nusikalstamą veiką konsulinėje apygardoje, konsulinis pareigūnas, atsižvelgdamas į buvimo valstybės įstatymus, susisiekiama arba susitinka su šiuo asmeniu jo, įgaliotojo atstovo, sutuoktinio ar artimųjų giminaičių prašymu. Be to, konsulinis pareigūnas įsitikina, ar sulaikytajam yra skirtas gynėjas, vertėjas bei

⁵³ Valstybės žinios, 1997, Nr. 71-1816.

⁵⁴ *Cit. op.* 29, p. 438 - 440.

⁵⁵ *Cit. op.* 4, p. 126.

suteikta kita teisinė pagalba ir prireikus imasi priemonių, kad ji būtų suteikta.⁵⁶ Priimant šią normą Vienos konferencijoje būta diskusijų dėl sulaikytojo bei konsulinio pareigūno pokalbio konfidencialumo, ir nors tiesiogiai tokios garantijos VKKS nėra įtvirtinta, nagrinėjama teise galima efektyviai pasinaudoti tik tuomet, kai konsuliniam pareigūnui leidžiama bendrauti su piliečiu konfidencialiai, tačiau stebėjimas negirdint pokalbio neturėtų būti laikomas teisių pažeidimu.⁵⁷

VKKS 36 str. įgyvendinimas kelia tam tikrų problemų dėl to, jog iki šiol nėra vieningo valstybių sutarimo, ar VKKS asmenims suteikia individualias teises, kuriomis jie gali tiesiogiai remtis, kokios pasekmės turėtų kilti tais atvejais, kai ši teisė buvo netinkamai įgyvendinta bei kokios įmanomos, jei tik įmanomos, šios teisės rehabilitacijos priemonės. Daugiausia prieštaravimų šiuo klausimu yra pareiškusi JAV, kuri teigia, jog VKKS 36 str. nesuteikia individualių tiesiogiai taikomų teisių asmenims, o valstybės kompetentingos institucijos nėra įpareigosios iškart informuoti konsulinę įstaigą arba atidėti apklausą iki konsulinę įstaiga bus informuota apie sulaikytą jos pilietį.⁵⁸ Tarptautinis Teisingumo Teismas *Avenos ir kitų Meksikos piliečių* byloje⁵⁹ aiškino sąvokos “nedelsiant” reikšmę: su VKKS 36 str. įtvirtinta teise asmuo turi būti supažindinamas iš karto, kai sužinoma arba kai yra tvirtas pagrindas manyti, jog sulaikytas asmuo yra užsienio pilietis, tačiau tai nebūtinai reiškia iš karto po sulaikymo. Teismui nagrinėjant *Avenos* bylą, buvo pateikta tokia valstybių praktika, taikant nagrinėjamą straipsnį:

- apie teisę notifikuoti konsulines įstaigas sulaikytiems užsienio piliečiams pranešama sulaikymo metu kartu su kitomis teisėmis, t.y. prieš apklausą (Islandijoje, Airijoje, Turkijoje, Estijoje, Brazilijoje, Šveicarijoje, Lenkijoje, Indonezijoje, Ekvadore, Lietuvoje bei kitose valstybėse).
- apklausa yra sustabdoma, iki konsulinei įstaigai bus pranešta apie jos atstovaujamos valstybės piliečio suėmimą ar sulaikymą, jei sulaikytasis pageidauja, kad jį atstovautų konsulinis pareigūnas (Australijoje, Naujojoje Zelandijoje, Danijoje, Meksikoje ir kitose valstybėse).

Taigi dauguma valstybių pripažįsta, jog 36 str. įtvirtina individualias teises, o jų teismų praktika patvirtina, kad turi būti taikomos atitinkamos priemonės pažeistai teisei atstatyti ar bent kiek pagerinti asmens, kurio teisė buvo pažeista, padėtį, ypač tuomet, kai kyla grėsmė fundamentalioms žmogaus teisėms. Tokiomis priemonėmis gali būti, pavyzdžiui, bylos nagrinėjimo bei paskirtos bausmės peržiūrėjimas, neatsižvelgimas į įrodymus, surinktus nepranešus įtariamajam apie jo teisę informuoti

⁵⁶ Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2492.

⁵⁷ *Cit. op.* 4, p. 127.

⁵⁸ GARCIA, M. J. CRS Report for Congress. In *Open CRS* [interaktyvus]. 2004 [žiūrėta 2007-10-07]. Prieiga per internetą: <<http://openrcs.com>>

⁵⁹ Tarptautinio Teisingumo Teismo 2004 m. kovo 31 d. sprendimas byloje *Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America)*, Nr. 128. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/128/8188.pdf>>

konsulinę įstaigą ir dėl ko procesas galėjo būti ne visai sąžiningas ir pan.⁶⁰ Tačiau net pripažinus konsulinių įstaigų neinformavimą *prima facie* VKKS 36 str. pažeidimu, JAV remiasi nagrinėjamo straipsnio nuostatomis ir teigia, kad nesant *expressis verbis* įtvirtintų šios teisės atstatymo priemonių, negalima pripažinti, jog tokios turėtų būti.⁶¹ Iš tiesų, reikėtų sutikti, jog VKKS toks mechanizmas nėra nustatytas, kaip ir valstybės atsakomybės klausimas bei laikinųjų priemonių privalomumas, kas laikytina tam tikras tarptautinės teisės spraga. Vis dėlto, kompleksiskai aiškinant VKKS nuostatas, iš 36 str. 2 d., pagal kurią nagrinėjamos teisės įgyvendinamos laikantis priimančiosios valstybės įstatymų ir kitų teisės aktų su sąlyga, kad šie užtikrina visišką tikslų, kuriems suteikiamos teisės pagal šį straipsnį, įgyvendinimą, išplaukia, jog valstybės yra įpareigosios nacionaliniais teisės aktais užtikrinti sąžiningą teismo procesą, o jei šis principas pažeidžiamas, jos turi imtis priemonių pažeidimui ištaisyti. Taigi jei valstybių nacionalinė teisė neužtikrina VKKS įtvirtintų teisių tikslų, t. y. sąžiningo ir teisingo teismo proceso, valstybės negali pateisinti žmogaus teisių pažeidimų jų nacionalinės teisės netobulumu ir tokiu atveju turi vadovautis tarptautinėje teisėje galiojančiais principais. Taip pat sunku sutikti su JAV pareiškimu, jog sulaikytojo neinformavimas apie jo teisę susisiekti su savo valstybės konsuline įstaiga neatima iš jo teisės turėti teismo paskirtą advokatą, teisės į greitą bylos nagrinėjimą ir kitų procesinių teisių, kurios suteikiamas JAV piliečiams, todėl nepažeidžia jo konstitucinių teisių. Abejotina, ar toks teismo procesas būtų sąžiningas bei nešališkas, nes procesui vykstant JAV dėl joje užsienio valstybės piliečio padaryto teisės pažeidimo, kuomet jam atstovauja teismo paskirtas JAV pilietis, sunku tikėtis, jog nebus ginami JAV interesai.

Tarptautinis Teisingumo Teismas yra išnagrinėjęs tris bylas, kuriose valstybės prašė Teismo įpareigoti JAV panaikinti paskirtas mirties bausmes, remiantis padarytais VKKS 36 str. pažeidimais. Dviejose šių bylų Teismas iš tiesų nurodė JAV peržiūrėti bylos nagrinėjimą bei paskirtas bausmes, tačiau JAV į Teismo įpareigojimus neatsižvelgė: *Paragvajaus prieš JAV* byloje 1992 m. Virdžinijoje sulaikytas ir mirties bausme nubaustas Paragvajaus pilietis A. F. Breard, pažeidžiant VKKS 36 str. įtvirtintą priimančiosios valstybės pareigą. Taigi Paragvajus reikalavo nevykdyti mirties bausmės, kol Tarptautinis Teisingumo Teismas nepriims galutinio sprendimo, tačiau bausmė buvo įvykdyta nedelsiant po to, kai JAV Aukščiausias teismas atmetė A. F. Breard apeliacinį skundą.⁶² *Vokietijos prieš JAV* byloje (kitai dar vadinamoje *LaGrand byloje*) dviems Vokietijos piliečiams - broliams LaGrand - taip pat nebuvo pranešta apie jų teisę kreiptis konsulinės pagalbos, kuomet jie buvo suimti

⁶⁰ Vakarų Australijos Aukščiausio teismo 2001m. spalio 5 d. sprendimas byloje *R. v. Tan*, Nr. INS:70/2001, kat.[2001] WASC 275. Prieiga per internetą: <<http://decisions.justice.wa.gov.au/supreme/supdcns.nsf>>

⁶¹ *Cit. op.* 58.

⁶² Tarptautinio Teisingumo Teismo 1998 m. balandžio 9 d. sprendimas byloje *Case concerning the Vienna Convention on Consular Relations (Paraguay v. United States of America)*, Nr. 1998/3. Prieiga per internetą: <<http://www.icj->

Arizonos valstijoje. Vietos teismai priėmė mirties nuosprendį ir atmetė jų prašymą nuosprendį panaikinti dėl VKKS 36 str. pažeidimo, motyvuodami tuo, jog pažeidimas neturėjo esminės reikšmės bylos nagrinėjimui. Tuo metu, kai Vokietija kreipėsi į Tarptautinį Teisingumo Teismą, vienam iš brolių, K. LaGrandui, mirties bausmė jau buvo įvykdyta, tuo tarpu kitas brolis dar laukė savo eilės. Teismas nurodė JAV imtis visų įmanomų priemonių, kad mirties bausmės vykdymas būtų atidėtas iki galutinio sprendimo priėmimo, tačiau kaip ir *Paragvajaus prieš JAV* byloje, mirties bausmė buvo įvykdyta, JAV teismams nutarus, kad Tarptautinio Teisingumo Teismo laikinoji priemonė jų nesaisto.⁶³ Dar viena svarbi byla yra *Meksika prieš JAV* (kitaip *Avenos ir kitų Meksikos piliečių* byla): 2003 m. Meksika Tarptautiniame Teisingumo Teisme pateikė kaltinimus JAV dėl 54 Meksikos piliečių, laukiančių mirties bausmės, kurie nebuvo laiku informuoti apie jų teisę gauti konsulinę pagalbą. Teismas priėmė iš dalies palankų Meksikai sprendimą ir pritarė, kad neinformuodama apie sulaikytų bei teisiamų asmenų teises, JAV pažeidė Meksikos konsulinių pareigūnų teises suteikti savo piliečiams pagalbą jų bylų nagrinėjime. Be to, Teismas įpareigojo JAV ištaisyti šį pažeidimą ir leido pačiai pasirinkti atitinkamas priemones.⁶⁴

Tačiau problema yra tai, kad Tarptautinis Teisingumo Teismas turi jurisdikciją nagrinėti bylas, kuomet valstybės yra Papildomo VKKS Protokolo dalyvės, tuo tarpu JAV, ratifikavusi šį protokolą 1969 m., po pralaimėtų trijų minėtų bylų, 2005 m. jį denonsavo, taip užkirsdama kelią užsienio valstybių piliečiams, kurie buvo sulaikyti, suimti ar teisiami JAV, Tarptautiniame Teisingumo Teisme ginti savo teises, numatytas VKKS 36 str. Be to, tai pažeidžia ne tik užsienio piliečių, esančių JAV teises, bet kelia grėsmę ir pačių JAV piliečių, kurie gali būti sulaikyti kitose valstybėse, teisėtiems interesams. Primintina, jog būtent JAV pasiūlymu Vienos konferencijoje Tarptautiniam Teisingumo Teismui buvo suteiktos tokios galios. Maža to, JAV yra pareiškusi, jog Protokolo denonsavimas jos atžvilgiu įsigalioja iškart po pranešimo apie denonsavimą, nepaisant to, kad pagal paprotinę teisę (nes JAV nėra ir 1969 m. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių dalyvė), sutarties denonsavimas įsigalioja po tam tikro laiko. Tačiau JAV teigia, kad tai yra speciali konvencijos norma, kuri nėra paprotinės teisės dalis ir dėl to JAV nėra jos saistoma.⁶⁵ Taigi JAV atsisakant paklusti Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimams bei vadovautis kitose valstybėse taikoma praktika, lieka bene vienintelis dėmesio vertas siūlymas priimti nacionalinės teisės aktus, kurie įpareigotų vietos valdžios

[cij.org/docket/index.php?sum=506&code=paus&p1=3&p2=3&case=99&k=08&p3=5](http://www.icj.org/docket/index.php?sum=506&code=paus&p1=3&p2=3&case=99&k=08&p3=5)

⁶³ Tarptautinio Teisingumo Teismo 2001 m. birželio 27 d. sprendimas *LaGrand* byloje (*Germany v. United States of America*) Nr. 104. Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/igus/igusjudgment/igus_ijudgment_20010625.htm>

⁶⁴ *Cit. op.* 59.

⁶⁵ BRIGGS, M. US Announces Withdrawal From Consular Convention. In *Discourse.net* [interaktyvus]. 2005-03-10 [žiūrėta 2007-11-06]. Prieiga per internetą:

pareigūnus informuoti apie VKKS 36 str. numatytą teisę sulaikytus asmenims ir, esant jų pageidavimui, konsulines įstaigas. Tokiu atveju kompetentingos JAV institucijos negalėtų pasiteisinti nepritarimu tokiai straipsnio interpretacijai bei būtų įpareigos vykdėti nacionalinės teisės nuostatas, tačiau, turint galvoje tokią JAV poziciją, sunku tikėtis, kad atitinkami įpareigojimai būtų inkorporuoti į jos nacionalinę teisę. Bet kuriuo atveju, minėti Teismo sprendimai dėl laikinųjų priemonių vertintini kaip svarbūs žingsniai Teismo jurisprudencijoje vystant VKKS įtvirtintų asmeninių žmogaus teisių apsaugą,⁶⁶ ypač turint omenyje, kad pagal Tarptautinės Amnestijos skaičiavimus, tik 1 asmeniui iš 25, kurie JAV buvo nuteisti mirties bausme, buvo tinkamai pranešta apie jų konsulines teises, o Tarptautinio Teisingumo Teismui yra pateikta daugiau ieškinių dėl VKKS 36 str. pažeidimų.⁶⁷

Nagrinėjant valstybių daromus VKKS 36 str. pažeidimus, reikia atkreipti dėmesį į dar vieną aspektą - konsulinė įstaiga turi būti informuojama tik tuo atveju, kai to pageidauja sulaikytas ar suimtas asmuo, o konsuliniai pareigūnai turi susilaikyti nuo atstovavimo sulaikytajam, jeigu jis aiškiai tam prieštarauja (sulaikytojo asmens atsisakymas susižinoti turi būti užfiksuotas). Tačiau nepaisant fakto, jog nagrinėjama teisė skirta užtikrinti sulaikyto ar suimto asmens teises, valstybės dvišalėse konvencijose kartais ne tik neįtvirtina pareigos atsiklausti jo nuomonės dėl konsulinės pagalbos, bet ir numato privalomą pranešimą bei tokio pranešimo terminą. Tai kelia rimtų abejonių dėl tinkamo šių teisių įgyvendinimo bei galimybės dvišalėmis sutartimis nustatyti platesnes garantijas nei VKKS: pavyzdžiui, 1967 m. Jungtinės Karalystės - Lenkijos konsulinė konvencija⁶⁸ pranešimui numato 3 dienas, o JAV - Kinijos konsulinė konvencija - 4 dienas nuo sulaikymo terminą. Deja, Lietuvos Respublika taip pat yra viena iš tokių valstybių ir savo dvišalėse konvencijose su Ukraina bei Lenkija įtvirtina 3 dienas, o konsulinėje sutartyje su Turkija⁶⁹ - 5 dienų terminą susisiekti su atitinkamos valstybės konsuline įstaiga.

Taigi remiantis vyraujančia valstybių praktika bei atsižvelgiant į VKKS 36 str. tikslus, galima daryti išvadą, jog VKKS vis dėlto įtvirtina sulaikytų ar suimtų asmenų subjektines teises, kurios priskiriamos teisingo teisminio nagrinėjimo minimaliems tarptautiniams standartams. Savo ruožtu, konsulinių įstaigų teisė suteikti reikiamą pagalbą sulaikytiems ar suimtiems atstovaujamos valstybės piliečiams negali būti neigiama, jei, žinoma, pats asmuo jos pageidauja. Neįvykdžius šio reikalavimo, priimančioji valstybė gali ne tik pažeisti fundamentalias žmogaus teises, bet kartu pažeidžia ir savo tarptautinius įsipareigojimus kitai valstybei, kuri tokiu atveju, imdamasi atsakomųjų veiksmų, gali

<http://www.discourse.net/archives/2005/03/us_announces_withdrawal_from_consular_convention.html>

⁶⁶ *Cit. op.* 4, p.133.

⁶⁷ *Cit. op.* 65.

⁶⁸ Jungtinės Karalystės, Šiaurės Airijos ir Lenkijos Liaudies Respublikos konsulinė konvencija (United Nations — Treaty Series, Vol. 1143, 1979, No. A-1 1583).

neužtikrinti atitinkamų teisių pirmosios valstybėms piliečiams ir taip sukelti nereikalingą įtampą valstybių tarpusavio santykiuose.

5. 3. Susižinojimas su priimančiosios valstybės institucijomis

Priimančiosios valstybės konsulinės įstaigos susižinojimo visais oficialiais klausimais laisvės principas apima ir konsulinės įstaigos teisę susižinoti su priimančiosios valstybės institucijomis. Pagal VKKS 38 str., atlikdami savo funkcijas, konsuliniai pareigūnai gali kreiptis tiek į konsulinės apygardos kompetentingas vietos valdžios institucijas, tiek į centrinės institucijas, be to, ši nuostata taikoma ir konsulinėms įstaigoms, kurioms vadovauja garbės konsulinis pareigūnas, taip pat diplomatinėms atstovybėms, vykdančioms konsulines funkcijas. Visgi susižinojimo su priimančiosios valstybės institucijomis laisvės įgyvendinimas turi atitikti tokias sąlygas: visų pirma, jis yra užtikrinamas tik konsulinių funkcijų atlikimui, antra, kreiptis į priimančiosios valstybės centrinės institucijas leidžiama tik tiek, kiek tai neprieštarauja priimančiosios valstybės teisės aktams, papročiams ar atitinkamoms tarptautinėms sutartims.

Tokia nuostata VKKS buvo įtvirtinta tik po ilgų diskusijų, kadangi tarptautinės teisės komisijoje išsiskyrė nuomonės tiek dėl pačių valdžios institucijų, tiek dėl atvejų, kuomet į jas galima kreiptis: viena komisijos narių grupė siūlė, kad į centrinės priimančiosios valstybės valdžios institucijas konsuliniai pareigūnai galėtų kreiptis tik tuomet, kai pats funkcijų pobūdis suponuoja tokią būtinybę arba tuomet, kai atstovaujama valstybė neturi diplomatinių misijų toje priimančiojoje valstybėje, tuo tarpu visais kitais atvejais būtų galima kreiptis tik į vietos valdžios institucijas.⁷⁰ Ši nuomonė buvo grindžiama daugybe ankstesnių konvencijų, kuriose pirminė teisė buvo suteikiama kreiptis tik į priimančiosios valstybės vietos valdžios institucijas, ir tik vėliau, esant reikalui, - į centrinės: pavyzdžiui, 1870 m. JAV bei Austrijos-Vengrijos konsulinė konvencija įtvirtino konsulinių pareigūnų teisę kreiptis į centrinės valdžios institucijas tik vietos institucijoms nesiėmus reikiamų veiksmų ir nesant diplomatinių atstovybių, panašiai 1947 m. JAV - Filipinų konsulinė konvencija numatė, jog konsuliniai pareigūnai gali kreiptis į priimančiosios valstybės Vyriausybę, gindami pažeistas jos atstovaujamos valstybės piliečių teises ir vietos valdžios institucijoms negalint padėti. Daugiausia konvencijų numatė teisę kreiptis į priimančiosios valstybės centrinės valdžios institucijas nesant diplomatinių atstovybių: tai 1928 m. Havanos konvencija, 1950 m. JAV - Airijos, Salvadoro -

⁶⁹ Valstybės žinios, 1998 02 19, Nr. 17-400.

⁷⁰ *Cit. op.* 3.

Ispanijos, 1957 m. SSRS - VDR ir kitos konsulinės konvencijos.⁷¹ Kiti komisijos nariai rėmėsi 1948 m. JAV - Kosta Rikos, 1948 m. Filipinų - Ispanijos, 1951 m. Jungtinės Karalystės - Norvegijos bei Jungtinės Karalystės - Prancūzijos, 1952 m. Jungtinės Karalystės - Švedijos, 1953 m. Graikijos - Jungtinės Karalystės ir 1954 m. Jungtinės Karalystės - Italijos ir kitomis konsulinėmis konvencijomis bei laikėsi nuomonės, kad konsuliniam pareigūnams būtų leista tiesiogiai kreiptis į centrinės valdžios institucijas, išskyrus užsienio reikalų ministeriją.⁷² Galiausiai buvo rastas kompromisas, paliekant priimančiai valstybei teisę nuspręsti, į kokias valdžios institucijas gali kreiptis konsuliniai pareigūnai, neatmetant galimybės, jog tai gali būti ir centrinės valdžios institucijos. Ši nuostata vertintina labai teigiamai, nes konsuliniai pareigūnai įgalinami tiesiogiai kreiptis į priimančiosios valstybės reikiamas institucijas, pavyzdžiui, teismines institucijas, kuomet iškyla būtinybė nedelsiant užtikrinti tinkamą asmenų gynybą, o kreipiantis diplomatiniais kanalais, tai užimtų pernelyg ilgai. Galimybė kreiptis tiesiogiai į centrinės valdžios institucijas ir jos įgyvendinimo tvarka daugelyje po VKKS sudarytų dvišalių konvencijų taip pat palikta nustatyti priimančiosios valstybės prerogatyvai (SSRS - Kinijos Liaudies Respublikos, Meksikos - Kinijos Liaudies Respublikos konsulinės sutartis).

Reikia paminėti, jog tarptautinės teisės komisijoje buvo siūlyta idėja, jog tam tikrais atvejais, susižinant su priimančiosios ar trečiosios valstybės piliečiais bei kitais asmenimis, konsulinių pareigūnų privilegijos turėtų būti netgi didesnės nei diplomatinė agentų, kadangi tokia teisė reikalinga konsulinių funkcijų vykdymui. Ši nuomonė nesusilaukė didelio pritarimo ir buvo nutarta VKKS tiesiogiai šios teisės neįtvirtinti, tačiau tai jokių būdu nereiškia, kad konsulinė įstaiga apskritai neturi tokios teisės, kadangi vykdant konsulines funkcijas toks susižinojimas gali būti būtinas, o ši teisė gali būti išvedama ir iš VKKS 35 str. nuostatos, kad priimančioji valstybė leidžia ir saugo laisvą konsulinės įstaigos susižinojimą visais oficialiais klausimais.⁷³

Baigiant analizuoti konsulinių įstaigų susižinojimo su priimančiosios valstybės institucijomis teisę, reikia pasakyti, jog didesnių problemų taikant šią normą praktikoje nekylo, nes abi valstybės, užmezgusios konsulinius santykius, yra suinteresuotos ir toliau bendradarbiauti bei užsitikrinti analogišką padėtį savo konsulinėms įstaigoms.

⁷¹ *Cit. op.* 15, p. 70, 88, 106, 148.

⁷² *Cit. op.* 3.

⁷³ *Cit. op.* 4, p. 138.

5. 4. Konsulinio pašto neliečiamybė ir piktnaudžiavimas ja

Svarbi susižinojimo laisvės užtikrinimo priemonė ir loginė konsulinių dokumentų neliečiamybės išdava yra konsulinio pašto neliečiamybė, įtvirtinta VKKS 35 str. Prieš nagrinėjant atskirus konsulinio pašto neliečiamybės ir piktnaudžiavimo ja aspektus, reikėtų apibrėžti naudojamas sąvokas, nes ne visos jos yra pateiktos VKKS: korespondencija paprastai yra suprantama kaip susirašinėjimas ar pašto siuntos, tačiau kompleksiškai aiškinant VKKS normas, reikėtų čia minimą korespondenciją suprasti kiek siauriau, t.y. ji apimtų susirašinėjimą oficialiais klausimais, susijusiais su konsuline įstaiga ir jos funkcijomis. Konsulinis paštas suprantamas kaip konsulinių įstaigų ar atitinkamų institucijų joms siunčiama korespondencija, dokumentai bei daiktai, skirti išimtinai oficialiam naudojimui. Konsulinis paštas gali būti siunčiamas maišuose, kuris yra apibūdinamas kaip bet koks krepšys, dėžė, paketas, vokas ir pan., talpinantis dokumentus, prekes arba abu, kurie skirti oficialiems tikslams, ir pažymėtas aiškiais išoriniais atpažinimo ženklais.

Tarptautinės teisės komisijoje daug diskusijų sukėlė konsulinio pašto apsaugos ribos: nors neigiančių, kad jis turėtų būti apsaugotas nuo išorinio įsikišimo, nebuvo, dauguma laikėsi tvirtos nuomonės, jog konsuliniam paštui nederėtų suteikti tokios pat apsaugos, kaip diplomatiniam, nes tai viršytų konsulinių funkcijų tinkamo vykdymo užtikrinimo būtinybę,⁷⁴ be to, tuo metu konsulinių konvencijų, kurios užtikrintų tokią plačią apsaugą, buvo per mažai, jog būtų galima kalbėti apie tarptautinį paprotį. Taigi komisijai teko užduotis užtikrinti pakankamą apsaugą konsuliniam paštui, tuo pačiu apsidraudžiant nuo galimo piktnaudžiavimo šiuo imunitetu. Be to, klasikinei tarptautinei teisei buvo nežinomi ir konsuliniai kurjeriai, tad Vienos konferencijoje teko įtvirtinti ir jų statusą: nors konsulinio pašto skirtumas nuo diplomatinio ir buvo pripažintas, VKKS įtvirtino nuostatą, jog atliekant funkcijas, konsuliniam kurjeriui suteikiama priimančiosios valstybės apsauga, jis naudojasi asmens neliečiamybe (tiesa konsuliniai kurjeriai ir jų asmeninis bagažas neatleidžiami nuo muitinės patikrinimo), negali būti sulaikytas ar laikomas suimtas jokia forma, be to, tokia pat apsauga turi būti taikoma ir trečiosiose valstybėse. Taigi ši straipsnio formuluotė yra analogiška VKDS 27 str., reglamentuojančiam diplomatinio kurjerio statusą, išskyrus tai, kad pagal VKKS, konsuliniu kurjeriu be priimančiosios valstybės pritarimo negali būti paskirtas priimančiosios valstybės pilietis ar nuolatinis gyventojas, išskyrus atvejus, kai jis yra atstovaujamos valstybės pilietis.

VKKS 35 str. buvo įtvirtinta sąlyginė konsulinio pašto neliečiamybė, pagal kurią konsulinis paštas negali būti atidarytas ar sulaikytas, nebent priimančiosios valstybės kompetentingos institucijos turi

⁷⁴ *Cit. op.* 3.

rimtą priežastį manyti, kad paštu siunčiama ne korespondencija, dokumentai ar daiktai, skirti išimtinai oficialiam naudojimui. Tokiu atveju jos gali reikalauti, kad siunčiančiosios valstybės įgaliotas atstovas atidarytų paštą jų akivaizdoje, o atsisakius patenkinti šį prašymą, paštas turi būti gražinamas į jo išsiuntimo vietą. Be VKKS normų, užsienio konsulinio pašto gabenimo tvarką taip pat reglamentuoja nacionalinės valstybių teisės normos, žinoma, nevaržydamos VKKS nustatytų privilegijų ir nemažindamos konsulinio pašto neliečiamybės apimties: pavyzdžiui, pagal Lietuvos Respublikos diplomatinio pašto ir diplomatinio krovinio gabenimo taisyklės, konsulinis paštas traktuojamas kaip diplomatinis paštas, kas iš tiesų prieštarauja konvencijų nuostatomis. Atkreiptinas dėmesys, jog šiose taisyklėse naudojamas VKKS neįtvirtintas diplomatinio krovinio terminas, kuris apibrėžiamas kaip "kiti daiktai, gabenami iš Užsienio reikalų ministerijos į atstovybes ir atgal arba iš atstovybės į atstovybę, arba persikeliančio atstovybės darbuotojo ar jo šeimos narių asmeniniai ir įsikūrimui skirti daiktai, turintys diplomatinio krovinio sertifikatą". Pagal šias taisykles diplomatinis paštas gabenamas saugiai, skubiai ir netrukdomai, kitaip tariant, jis negali būti sulaikomas ar atidaromas, jo muitinis tikrinimas ir įforminimas neatliekami, o per Lietuvos Respublikos valstybės sieną jis yra leidžiamas be eilės. Be to, diplomatinį paštą turi teisę gabenti diplomatiniai kurjeriai, užsienio reikalų ministro, jo įgalioto asmens arba atstovybės vadovo paskirti laikinieji *ad hoc* diplomatiniai kurjeriai, užsienio reikalų ministerijos arba atstovybės įgalioti Lietuvos Respublikoje ar kitoje Europos Sąjungos valstybėje narėje įregistruotų civilinių orlaivių vadai (jie nėra pripažinti diplomatiniais kurjeriais), kiti įgalioti asmenys bei kurjerių pašto tarnybos.⁷⁵

Po VKKS priėmimo sudarytos valstybių, tiesa, dažniausiai komunistinio režimo, dvišalės konvencijos dažniausiai prilygina konsulinio pašto ir konsulinio kurjerio statusą diplomatiniam pašto ar kurjerio statusui, kaip tai buvo padaryta, pavyzdžiui, 1967 m. SSRS - Italijos, 1972 m. Mongolijos - SSRS, 1977 m. Meksikos - VDR bei 1986 m. Meksikos - Kinijos Liaudies Respublikos konsulinėse konvencijose. Tiesa, SSRS - Kinijos Liaudies Respublikos konsulinė sutartis įtvirtino reikalavimą kurjeriui būti atstovaujamos valstybės piliečiu.

Nors VKKS ir neįtvirtina absoliutaus konsulinio pašto imuniteto nuo jo tikrinimo priimančiojoje valstybėje, jam suteikiama pakankamai plati apsauga. Galbūt dėl šios priežasties, taip pat ir dėl dvišalių valstybių konvencijų, numatančių didesnes neliečiamybės garantijas, piktnaudžiavimas konsulinio, taip pat kaip ir diplomatinio pašto neliečiamybe, yra vienas dažniausiai pasitaikančių piktnaudžiavimo imunitetais atvejų, todėl pavyzdžių ilgai ieškoti netenka: vienas žymesnių yra 1984m. *Dikko* incidentas, kuomet Londone buvo pagrobtas buvęs Nigerijos ministras ir išskraidintas į

⁷⁵ Patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. liepos 28 d. nutarimu Nr. 883 (Valstybės žinios, 2004, Nr. 100-3716).

Nigeriją diplomatinio pašto. Be to, pagrobėjai patys slėpėsi dėžėje su diplomatinio pašto spaudu.⁷⁶ 1964 m. Romos aerouoste apsvaigintas narkotikais dėžėje su žyma "diplomatinis paštas" buvo rastas Izraelio pilietis.⁷⁷ Dažnai diplomatinio bei konsulinio pašto buvo siunčiamos narkotinės medžiagos: 1980 m. Maroko ambasada Londone siūsta daugiau nei 500 tūks. svarų sterlingų vertės narkotikų. Trinidado konsulate Niujorke buvo rasta du kilogramai kokaino, paslėpto telefonų knygoje bei adresuoto konsulinės įstaigos aptarnaujančio personalo nariui. Trinidado kompetentingoms institucijoms apieškojus kitus konsulinius paketus, siunčiamus į Londoną bei Torontą, rastas panašus kiekis kokaino, kurį buvo ketinama siūsti konsuliniu pašto ir kuris buvo adresuotas konsuliniams darbuotojams.⁷⁸

Padaugėjus piktnaudžiavimo konsuliniu pašto atveju, imta svarstyti, kokiais būdais būtų galima pažaboti šias piktnaudžiavimo galimybes, jei apskritai įmanoma labiau apriboti ir taip sąlyginės neliečiamybės principą. Visgi išskirtinos dvi pagrindinės priežastys, pateisinančios tokią galimybę: pirma, konsulinio pašto neliečiamybė skirta tam, kad būtų apsaugoti konsulinėms funkcijoms vykdyti skirti daiktai, o ne daiktai, kurie visai nepatenka į šią kategoriją ir skirti kitoms reikmėms, todėl konstatuoja piktnaudžiavimą šia teise. Antra, išnagrinėjus tarptautinės teisės komisijos *travaux préparatoires*, galima teigti, jog konferencijos metu nebuvo taip kategoriškai pasisakyta už šio pašto neliečiamybę, palyginus su konsulinių patalpų, archyvų bei dokumentų neliečiamybės užtikrinimo principu.⁷⁹ Ypač po padažnėjusių teroristinių išpuolių, rimtą susirūpinimą ėmė kelti neteisėtas ginklų gabenimas diplomatinio bei konsuliniu pašto, bei vis dažniau pasigirsti siūlymų įteisinti konsulinio pašto tikrinimo elektroninėmis ar kitomis mechaninėmis priemonėmis galimybę, nes tokiu atveju identifikuojami tik siunčiami daiktai, neatskleidžiant detalesnio jų turinio.⁸⁰ Jau dabar kai kurių valstybių, tame tarpe ir Lietuvos Respublikos, nacionaliniai teisės aktai įtvirtina priimančiosios valstybės teisę tikrinti konsulinį paštą elektroninėmis priemonėmis: pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos užsienio diplomatinio pašto ir užsienio konsulinio pašto perdavimo į orlaivius ir paėmimo iš orlaivių Lietuvos Respublikos oro uostuose taisyklės⁸¹ numato, jog užsienio konsuliniam paštui aviacijos saugumo tikrinimo procedūros netaikomos, tačiau esant pagrįstam įtarimui, kad konsulinio pašto

⁷⁶ *Cit. op.* 1, p. 106.

⁷⁷ Straight Dope Science Advisory Board. Is there such a thing as a diplomatic pouch? In *Straight Dope Science* [interaktyvus]. 2005-12-20 [žiūrėta 2007-07-22]. Prieiga per internetą: <<http://www.straightdope.com/mailbag/mdiomaticpouch.html>>

⁷⁸ GAIL, A. Diplomatic drug bust. In *The Trinidad Guardian* [interaktyvus]. 2004-05-12 [žiūrėta 2007-07-22]. Prieiga per internetą: <<http://www.guardian.co.tt/archives/2004-05-12/news1.html>>

⁷⁹ *Cit. op.* 3.

⁸⁰ HIGGINS, R. The Abuse of Diplomatic Privileges and Immunities: Recent United Kingdom Experience. *American Journal of International Law* No 79. Washington: American Society of International Law, 1985, L. 641.

⁸¹ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugpjūčio 26 d. nutarimu Nr. 1078 (Valstybės žinios, 2004, Nr. 133-4807).

siuntoje yra daiktų, keliančių grėsmę aviacijos saugumui, jis gali būti tikrinamas elektroninėmis priemonėmis konsulinio pašto siuntėjo sutikimu ir dalyvaujant jo įgaliotam darbuotojui arba konsuliniam kurjeriui. Jeigu tokio sutikimo neduodama arba per patikrinimą nustatoma, kad konsulinio pašto siuntoje yra daiktų, keliančių grėsmę aviacijos saugumui, siunta į oro uosto kontroliuojamą teritoriją neįleidžiama ir turi būti grąžinama siuntėjo įgaliotam darbuotojui arba konsuliniam kurjeriui. Kai tikrinant konsulinio pašto siuntą elektroninėmis priemonėmis kyla pagrįstas įtarimas, kad gabenama ne oficiali korespondencija, dokumentai ar daiktai, skirti oficialiam naudojimui, oro uosto aviacijos saugumo tarnybos arba muitinės pareigūnai taip pat gali reikalauti, kad konsulinio pašto siuntėjo arba gavėjo įgaliotas darbuotojas arba konsulinis kurjeris atidarytą siuntą jų akivaizdoje, o atsisakius tai padaryti arba įtarimams pasitvirtinus, siunta grąžinama užsienio įgaliotam darbuotojui arba konsuliniam kurjeriui, o gaunama užsienio konsulinio pašto siunta konsulinio pašto gavėjo įgaliotam darbuotojui neperduodama ir grąžinama ją atgabenusiam konsuliniam kurjeriui arba orlaivio vadui. Taigi nors šiose taisyklėse ir numatytos priemonės, kurių tiesiogiai neįtvirtina VKKS, sunku būtų teigti, jog jos prieštarauja VKKS tikslams, kadangi iš tiesų taisyklės siekia tiesiog užtikrinti aviacijos saugumą ir užkirsti kelią piktnaudžiavimui konsulinio pašto, bet jo neliečiamybė nėra neteisėtai pažeidžiama, konsulinės korespondencijos ir dokumentų turinys nėra atskleidžiamas, be to, visi veiksmai galimi tik stebint užsienio konsulinio pašto siuntėjo įgaliotam asmeniui ir tik esant sutikimui. Vis dėlto daugelis valstybių, tame tarpe ir JAV, aktyviai priešinasi konsulinio pašto tikrinimo elektroninėmis ar kitomis priemonėmis įtvirtinimo galimybei ir laikosi nuomonės, jog suteikus priimančiai valstybei tokias kontrolės galias, ji įgis per daug teisių kištis į suverenios valstybės reikalus; dėl to net ir tos valstybės, kurios yra labiausiai nukentėjusios nuo piktnaudžiavimo šiuo imunitetu, nerodo iniciatyvos nukrypti nuo konsulinio pašto neliečiamybės principo. Belieka tik apgailestauti, kad dėl tokių nevisai pagrįstų būgštavimų, kelias piktnaudžiavimui lieka atviras ir dėl to neretai nukenčia teisėti asmenų bei valstybių interesai.

6. Konsulinių įstaigų atleidimas nuo mokesčių

Konsulinių įstaigų, vadovaujamų tiek etatinių, tiek garbės konsulinių pareigūnų, patalpų bei etatinio konsulinės įstaigos vadovo rezidencijos atleidimas nuo visų nacionalinių, regioninių ar municipalinių rinkliavų ir mokesčių, išskyrus mokesčius už suteiktas konkrečias paslaugas, yra viena pagarbos užsienio valstybės suverenitetui išraiškos formų. Tačiau šios privilegijos taikymui yra keliama sąlyga – turtas turi priklausyti atstovaujama valstybei ar jos įgaliotam asmeniui nuosavybės teise arba būti jų nuomojamas, kitaip tariant, šis straipsnis paantrina VKKS preambulę, kurioje įtvirtintų privilegijų

tikslas yra sudaryti sąlygas konsulinėms funkcijoms vykdymui, o ne leisti privatiems asmenims pasipelnyti privilegijų pagalba. Taigi jei konsulinės įstaigos nariai įgyja priimančiojoje valstybėje kilnojamo ar nekilnojamo turto, jiems VKKS 32 straipsnio privilegija nebus taikoma. Dėl tos pačios priežasties atleidimas nuo mokesčių netaikomas rinkliavoms ir mokesčiams, kuriais apmokestinami asmenys, esantys sutartiniuose santykiuose su siunčiančiąja valstybe ar jos įgaliotu asmeniu.

Reikia pažymėti, kog šioje srityje VKKS didelių naujovių neįtvirtino, nes panašių normų būta ir prieš VKKS sudarytose sutartyse, kaip antai 1881 m. JAV - Rumunijos, 1926 m. Kubos - JAV, 1938 m. JAV - Liberijos, 1947 m. JAV - Filipinų, 1952 m. Jungtinės Karalystės - Švedijos konvencija, 1953 m. Salvadoro - Ispanijos, 1954 m. Jungtinės Karalystės - Meksikos, 1957 m. SSRS konvencijose su VDR, Bulgarija, Rumunija, Čekoslovakija, Albanijos Liaudies Respublika, 1959 m. SSRS - Austrijos ir kitose konsulinėse konvencijose. 1957 m. Lenkijos - VDR konsulinė konvencija įtvirtino nuostatą, jog visos transporto priemonės, radijo bei televizijos imtuvai ir kitas kilnojamas turtas, priklausantis atstovaujama valstybei bei naudojamas konsulinėms reikmėms, turi taip pat būti atleidžiamas nuo priimančiosios valstybės mokesčių.⁸² Nedaug pasikeitė dvišalių konsulinė sutarčių nuostatos mokesčių lengvatų atžvilgiu priėmus VKKS, kadangi valstybės ir toliau numatydavo siunčiančiųjų valstybių nekilnojamo turto atleidimą nuo mokesčių priimančiojoje valstybėje (1967 m. SSRS - Italijos konsulinė konvencija), o kartais - ir nuo kilnojamo turto mokesčių (pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės - Švedijos konsulinėje konvencijoje). 1992 m. Lietuvos - Kinijos Liaudies Respublikos konsulinė konvencija įtvirtina dar detalesnę nuostatą, jog priimančioji valstybė privalo neapmokestinti konsulinė patalpų bei su jais susijusių sandorių ir dokumentų, įrangos ir transporto priemonių, skirtų tarnybiniams tikslams, o taip pat jų įgijimo, valdymo ar išlaikymo.⁸³

Detalesnė VKKS 32 str. privilegijos įgyvendinimo tvarka palikta reglamentuoti valstybių nacionalinei teisei, kuri dažniausiai įtvirtina labai panašias į VKKS normas, žinoma, sukonkretindama atleidimą nuo atitinkamų toje valstybėje taikomų mokesčių. Vertėtų detaliau panagrinėti, kaip šie santykiai yra reglamentuojami Lietuvos Respublikoje: pagal Nekilnojamojo turto mokesčio įstatymą,⁸⁴ mokesčiu neapmokestinamas *juridiniams asmenims* (užsienio valstybių konsulinėms įstaigoms) nuosavybės teise priklausantis, neterminuotai arba ilgesniam kaip vieno mėnesio laikotarpiui perduotas naudotis nekilnojamas turtas. Taigi pagal šį įstatymą, svarbiausia, kad turtas būtų reikalingas vykdant konsulines funkcijas (įskaitant ir konsulinės įstaigos vadovo rezidenciją), o ne priklausytų nuosavybės teise konsulinė įstaigų nariams. Be to, įstatymas nedaro skirtumo tarp garbės

⁸² *Cit. op.* 15, p. 9, 36, 63, 68, 105, 111, 154

⁸³ Valstybės žinios, 1993, Nr. 35-792.

⁸⁴ Valstybės žinios, 2005, Nr. 76-2741.

ir etatinio konsulinės įstaigos vadovo rezidencijos, kaip tai yra VKKS, kurioje matyt, tokia formuluotė įtvirtinta preziumuojant, kad garbės konsulinis pareigūnas yra priimančiosios valstybės pilietis ir jo rezidencija atstovaujama valstybei nepriklauso nei nuosavybės teise, nei yra jos nuomojama.

Kita atstovaujamos valstybės suvereniteto pripažinimo forma yra teisės rinkti konsulines rinkliavas ir mokesčius priimančiosios valstybės teritorijoje už konsulinių veiksmų atlikimą suteikimas pagal atstovaujamos valstybės įstatymus ir tarifus bei lėšų už šias rinkliavas atleidimas nuo bet kokių mokesčių priimančiojoje valstybėje. Reikia pažymėti, jog dėl šios normos Vienos konferencijoje daug diskusijų ar nesutarimų nebuvo, kadangi valstybės visuotinai pripažino šią paprotinės teisės taisyklę. Valstybių dvišalių konvencijų bei nacionalinių teisės aktų analizė rodo, jog didesnių nukrypimų nuo VKKS įtvirtintų normų dėl atleidimo nuo rinkliavų apmokestinimo taip pat nėra, ir paprastai yra tiesiog pakartojamos konvencijos nuostatos bei nurodoma, jog šis klausimas reglamentuojamas atstovaujamos valstybės teisės: pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos konsulinio mokesčio įstatymas⁸⁵ numato, už kokias konsulines funkcijas konsulinis mokestis yra imamas, o kuomet nuo jo yra atleidžiama ir pan.

Dar viena svarbi konsulinių įstaigų mokestinė privilegija yra VKKS 50 str. įtvirtintas prekių, skirtų oficialiam naudojimui konsulinėje įstaigoje, atleidimas nuo maito ir kitų susijusių mokesčių. Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad priimančioji valstybė šią privilegiją taiko vadovaudamasi savo įstatymais ir kitais teisės aktais, taigi tai yra vienas iš saugiklių, leidžiančių apsidrausti nuo galimų piktnaudžiavimo ja atvejų. Be to, nėra atleidžiama nuo tokių rinkliavų, kaip atlyginimas už sandėliavimą, pervežimą ir panašias paslaugas. Vienos konferencijoje buvo pažymėta, jog prekių, skirtų konsulinei įstaigai, atleidimą nuo maito mokesčių galima vadinti tarptautiniu papročiu, tiesa, reikia pripažinti, jog kai kurių sutarčių, kaip antai 1957 m. Lenkijos - VDR konsulinės konvencijos, nuostatos buvo pranašesnės už VKKS, nes reglamentavo ir eksportuojamų prekių atleidimo nuo maito mokesčio klausimus,⁸⁶ ko nėra VKKS ir kas šiandien kelia nemažai klausimų bei skirtingų nuomonių. Tarptautinės teisės komisija, siekdama užkirsti kelią galimiems piktnaudžiavimo šia privilegija atvejams, bandė įtvirtinti pavyzdinį prekių, kurios gali būti skirtos konsulinės įstaigos veiklai, sąrašą: valstybės herbas, vėliava, iškabos, pašto ženklai ir antspaudai, knygos, įvairūs leidiniai ir kiti oficialūs spaudiniai, įstaigos baldai, techninė įranga ir kitos prekės, skirtos įstaigos darbui.⁸⁷ Be jokios abejonės, sąrašas negali būti baigtinis, nes jis priklauso nuo daugybės veiksnių ir kiekvienu atveju gali skirtis, tačiau nustatant, kokios prekės gali būti reikalingos konsulinių įstaigų darbui, visuomet reikia

⁸⁵ Valstybės žinios, 1994, Nr. 51-951.

⁸⁶ *Cit. op.* 15, p.154.

⁸⁷ *Cit. op.* 3.

vadovautis protingumo principu. Nagrinėjant VKKS nuostatas, matome, jog pavyzdinis daiktų sąrašas yra įtvirtinamas 62 str., reglamentuojančiame konsulinės įstaigos, kuriai vadovauja garbės konsulinis pareigūnas, atleidimą nuo maito mokesčių. Viena vertus, galima suprasti tokį sprendimą, kadangi etatinio konsulinio pareigūno vadovaujama konsulinei įstaigai tenka įvežti daug daugiau daiktų į priimančiąją valstybę, nei garbės konsulinio pareigūno vadovaujama konsulinei įstaigai, kuriai paprastai reikia įsivežti tik daiktus, reprezentuojančius atstovaujama valstybę, todėl VKKS bandoma apsidrausti nuo galimo piktnaudžiavimo įsivežti daugiau daiktų be maito mokesčių, nei iš tiesų reikia konsulinei įstaigai, ir vėliau juos realizuoti. Kita vertus, jei maito mokesčiu vis viena neapmokestinami įstaigos baldai, įranga bei panašūs daiktai, kuriuos atstovaujamoji valstybė siunčia konsulinei įstaigai savo nuožiūra ar pastarosios prašymu, tai daiktų sąrašas yra labai panašus į etatinių konsulinių pareigūnų vadovaujamos įstaigos įvežamas prekes ir toks straipsnių skirtumas vargu ar yra būtinas. Kaip minėta, priimančioji valstybė savo teisės aktuose gali numatyti tam tikrus saugiklius, siekdama apsidrausti nuo galimų piktnaudžiavimo atvejų: pavyzdžiui, 1972 m. Australijos Konsulinių privilegijų ir imunitetų įstatymas numato, jog etatinio konsulinio pareigūno vadovaujama įstaiga atleidžiama nuo maito mokesčio automobiliams, bet tik protingam jų skaičiui, atsižvelgiant į įstaigos dydį ir poreikius - vienas automobilis įstaigos vadovui bei vienas automobilis dviems konsuliniams pareigūnams (administracinis bei techninis personalas net nėra įskaičiuojamas).⁸⁸

Vis dėlto, nepalyginamai daugiau problemų praktikoje kyla dėl piktnaudžiavimo privilegija be maito mokesčių įsivežti daiktus, skirtus konsulinių pareigūnų bei jų šeimos narių asmeniniam naudojimui, todėl tai detaliau nagrinėjama kitoje šio darbo dalyje, tuo tarpu prekių, skirtų oficialiam naudojimui konsulinėje įstaigoje, atleidimas nuo maito mokesčių paprastai vyksta sklandžiai ir valstybės su didesnėmis problemos nesusiduria.

⁸⁸ Consular Privileges and Immunities Act No. 62. Australian Parliament Publication, 1972. Prieiga per internetą: <http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/cpaia1972366.txt/cgi-bin/download.cgi/download/au/legis/cth/consol_act/cpaia1972366.txt>

III. Konsulinių pareigūnų ir kitų konsulinės įstaigos narių imunitetai ir privilegijos

1. Konsulinių imunitetų ir privilegijų taikymo ribos

Skirtingai nuo konsulinių įstaigų, kurių veikla yra tęstinė ir nepriklausoma nuo konkrečių konsulinių pareigūnų paskyrimo, konsulinės įstaigos narių imunitetų ir privilegijų taikymas gali būti ribotas laike, be to, tam ikrais atvejais jis priklauso nuo konsulinės įstaigos narių bei jų šeimos narių pilietybės ir veiklos priimančiojoje valstybėje, taip pat nuo atstovaujamos valstybės valios.

Visų pirma, pagal VKKS 53 str., konsulinės įstaigos nariai ir jų šeimos nariai naudojami VKKS numatytais imunitetais ir privilegijomis nuo to momento, kai atvyksta į priimančiosios valstybės teritoriją, su tikslu pradėti eiti pareigas konsulinėje įstaigoje, o jiems jau esant toje teritorijoje - nuo pradėjimo eiti savo pareigas konsulinėje įstaigoje momento. Tokia nuostata VKKS įtvirtinta dėl to, kad kai kurios konsulinės privilegijos, kaip antai atleidimas nuo mūto mokesčių, užsieniečių registracijos bei leidimo gyventi išdavimo, susiję būtent su konsulinio pareigūno ar konsulinio darbuotojo bei jo šeimos narių atvykimu į priimančiąją valstybę ir turi būti taikomi dar prieš tai, kai realiai pradedamos vykdyti konsulinės funkcijos. Priimančios valstybės teritorijoje jų paskyrimo būti konsuliniais pareigūnais metu dažniausiai yra asmenys, skiriami garbės konsuliniais pareigūnais, tačiau be abejonės, tai taikoma ir etatiniais konsuliniais pareigūnais skiriamiems asmenims, jei tik šie yra priimančiosios valstybės teritorijoje. Atitinkamai nustatomas ir imunitetų bei privilegijų pabaigos momentas: pasibaigus konsulinės įstaigos nario funkcijoms, konsulinio pareigūno, darbuotojo, jo šeimos nario ar privataus namų darbininko privilegijos ir imunitetai nebeteikiami nuo to momento, kai šie asmenys išvyksta iš priimančiosios valstybės, arba kai pasibaigia tam reikalingas laiko tarpas, priklausomai, kas įvyksta anksčiau, bet iki to laiko teikiami net ir kilus ginkluotam konfliktui. Be to, mirus konsulinės įstaigos nariui, kartu gyvenantys jo šeimos nariai taip pat naudojami jiems suteiktais imunitetais ir privilegijomis tol, kol nepalieka priimančiosios valstybės arba kol nesibaigia tam reikalingas laiko tarpas. Tam VKKS yra numatyta priimančiosios valstybės pareiga užtikrinti laisvą konsulinės įstaigos narių bei jų šeimų išvykimą iš šalies, o būtinybė įtvirtinti šį imunitetą išryškėjo Pirmojo Pasaulinio karo metu, kuomet daugeliui D. Britanijos konsulinių pareigūnų nebuvo leista išvykti iš Vokietijos. Panašiems įvykiams pasikartojus per Antrąjį Pasaulinį karą, Didžioji Britanija įtvirtino minėtą privilegiją daugelyje dvišalių konvencijų, kaip antai 1951 m. konvencijoje su Norvegija, JAV bei Prancūzija, 1953 m. konvencijoje su Graikija, 1954 m. konvencijoje su Italija, 1952 m. konvencijoje su Švedija bei 1954 m. konvencijoje su Meksika, o tarptautinės teisės komisija

pripažino šią D. Britanijos pradėtą praktiką ir įtvirtino ją tarptautiniu mastu.⁸⁹ Tačiau bene svarbiausia nuostata, jog konsulinio pareigūno ar konsulinio darbuotojo imunitetas nuo jurisdikcijos už veiksmus, atliktus vykdant savo funkcijas, išlieka neribotą laiką, yra numatyta 53 str. 4 d.

Kaip minėta, imunitetų ir privilegijų taikymas yra ribotas ne tik laiko, bet ir asmenų atžvilgiu, atsižvelgiant į jų pilietybę, ryšį su konsulinės įstaigos nariais bei veiklą priimančiojoje valstybėje: kaip numato VKKS 71 str. bei daugelis dvišalių sutarčių, išskyrus papildomas privilegijas ir imunitetus, kuriuos suteikia priimančioji valstybė, konsuliniai pareigūnai, kurie yra priimančiosios valstybės piliečiai ar nuolatiniai gyventojai, naudojami tik asmens neliečiamybe ir imunitetu nuo jurisdikcijos už veiksmus, atliktus vykdant konsulines funkcijas, taipogi privilegija neduoti parodymų dėl klausimų, susijusių su jų funkcijų atlikimu bei apie atstovaujamosios valstybės teisę arba pateikti su tuo susijusią oficialią korespondenciją ir dokumentus. Reikia atkreipti dėmesį, kad valstybių nacionalinė teisė (kaip, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos) bei dvišalės konsulinės sutartys kartais iš viso nenumato galimybės konsuliniu pareigūnu skirti asmenį, neturintį atstovaujamosios valstybės pilietybės,⁹⁰ o tai gali sukelti tam tikrų problemų, kadangi VKKS tokio draudimo nėra numatyta, taigi valstybių nacionalinė teisė turėtų būti labiau suderinta su tarptautinių daugiašalių sutarčių, kurių dalyvėmis jos yra, nuostatomis. Iki VKKS priėmimo nebuvo nusistovėjusios praktikos dėl imunitetų ir privilegijų suteikimo kitiems konsulinės įstaigos nariams, kurie nėra atstovaujamosios valstybės piliečiai, tad nieko nuostabaus, kad ir VKKS įtvirtino kitų konsulinės įstaigos narių, kurie yra priimančiosios valstybės piliečiai ar jos nuolatiniai gyventojai, privilegijų ir imunitetų priklausomybę nuo priimančiosios valstybės valios. Tokia pat nuostata taikoma ir konsulinės įstaigos narių ir konsulinių pareigūnų, esančių priimančiosios valstybės piliečiais ar nuolatiniais gyventojais, šeimos nariams ir privatiems namų darbininkams, nepriklausomai nuo jų pačių pilietybės, kadangi minėtų asmenų privilegijos ir imunitetai priimančiojoje valstybėje yra išvestinio pobūdžio. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Užsienio valstybių diplomatinių atstovybių, konsulinių įstaigų bei tarptautinių organizacijų atstovybių narių akreditavimo Lietuvos Respublikoje nuostatai⁹¹ numato, jog konsulinės įstaigos nario šeimos nariams suteikiama teisė naudotis tokiais pat konsuliniais imunitetais ir privilegijomis, tik jeigu jie nėra Lietuvos Respublikos piliečiai ar nuolatiniai gyventojai, be to, akreditacijos pažymėjimai neišduodami garbės konsulinių pareigūnų ir privačių namų darbininkų šeimų nariams. Kita vertus, Lietuvos Respublikos sudarytose dvišalėse sutartyse numatyta, jog šeimos nariams suteikiama teisė naudotis tokiais pat imunitetais ir privilegijomis kaip ir konsulinės įstaigos atitinkamam darbuotojui, nenurodant jų

⁸⁹ *Cit. op.* 3.

⁹⁰ *Cit. op.* 4, p. 168.

⁹¹ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 6 d. nutarimu Nr. 4 (Valstybės žinios, 1998, Nr. 5-82).

pilietybės. Be to, nelabai suprantama, kodėl 1999 m. konvencijoje su Gruzija bei 1995 m. konvencijoje su Ukraina šeimos narių privilegijos ir imunitetai taip pat minimi atskiruose straipsniuose, todėl kyla klausimas, ar reikėtų šias normas dubliuoti.

Bet kuriuo atveju, vienokie ar kitokie imunitetai ir privilegijos yra taikomos asmenims, susietiems su konsulinės įstaigos nariais šeimos ryšiais, taigi vertėtų apibrėžti šeimos sąvoką, kuri VKKS nėra pateikta, atsižvelgiant į valstybių kultūrinius bei teisinius skirtumus. Vis dėlto, vienas reikalavimas VKKS yra įtvirtintas - tai gyvenimas kartu su konsuliniu pareigūnu ar darbuotoju. Apžvelgiant į valstybių praktiką, galima daryti išvadą, kad šeimos nariais visuomet laikomi sutuoktiniai bei nepilnamečiai vaikai⁹² (toks apibrėžimas pateiktas, pavyzdžiui, ir Lietuvos - Kinijos Liaudies Respublikos konsulinėje konvencijoje). Tačiau kai kuriose konvencijose galima rasti ir įdomesnių šeimos apibrėžimų, kaip antai 1950 m. JAV - Airijos, 1954 m. Jungtinės Karalystės - Meksikos, 1956 m. Jungtinės Karalystės - VFR konvencijose šeima apibūdina kaip konsulinio pareigūno žmona bei jų nepilnamečiai vaikai.⁹³ Negalima nepastebėti, jog šioje nuostatoje yra neabejotinai įtvirtinta diskriminacija lyties atžvilgiu, kadangi sutartyje *expressis verbis* nurodyta, jog konsulinis pareigūnas yra vyras, ir išvestinės teisės suteikiamos *žmonai*, o ne sutuoktiniui. JAV - Kinijos konsulinėje konvencijoje įtvirtinta plati šeimos sąvoka, pagal kurią šeimos nariais yra laikomi konsulinės įstaigos narių sutuoktiniai, nepilnamečiai vaikai bei kiti kartu gyvenantys giminaičiai. 1986 m. Meksikos - Kinijos Liaudies Respublikos konvencijoje naudojama sąvoka "namiškiai, kurie yra finansiškai priklausomi nuo konsulinės įstaigos nario", taigi gali kilti klausimas, ar imunitetai bei privilegijos neturėtų būti suteikiami asmeniui, kuris, būdamas *de facto* šeimos narys, yra finansiškai nepriklausomas? Vis dėlto, atsižvelgiant į konsulinės konvencijos tikslus, reikėtų manyti, jog šiuo apibrėžimu siekiama ne susiaurinti, bet išplėsti šeimos sąvoką, įtraukiant giminaičius, išlaikomus konsulinės įstaigos nario. Anksčiau minėti akreditavimo Lietuvos Respublikoje nuostatai numato, jog šeimos nariais laikomi akredituoto asmens sutuoktinis bei vaikai (įvaikiai) iki 23 metų, kol jie gyvena kartu su tėvais ar kol sukuria savo šeimą, tačiau išimties tvarka šeimos nariu galima laikyti ir asmenis, kurie formaliai nepatektų į šeimos narių sąvoką, tačiau kuriuos akredituotas asmuo laiko savo šeimos nariais ir kurie gyvena kartu su juo. Tai laikytina pažangia norma, leidžiančia neapsiriboti baigtinių šeimos narių sąrašu. Tuo tarpu Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatymas šeimos narius apibrėžia kaip sutuoktinį, nepilnamečius vaikus (įvaikius), jei jie nėra įstatymų nustatyta tvarka emancipuoti ar sudarę santuokos, arba pilnamečius vaikus iki 20 metų, jei jie su diplomatu turi bendrą ūkį, nėra sudarę santuokos ir dar nėra įgiję vidurinio išsilavinimo, ir išlaikytinius, nepriklausomai nuo

⁹² *Cit. op.* 4, p.165.

⁹³ *Cit. op.* 15, p. 85, 140.

jų amžiaus, gyvenančius kartu su diplomatu.⁹⁴ Lietuvos Respublikos konsulinės konvencijos su Lenkija, Gruzija ir Ukraina šeimos narių apibrėžia kaip konsulinės įstaigos nario sutuoktinį, jų vaikus ir tėvus, jei jie gyvena kartu su konsulinės įstaigos nariu ir yra jo išlaikomi, o Lietuvos - Turkijos konsulinė sutartis jais laiko konsulinės įstaigos darbuotojo sutuoktinį, kartu su jais gyvenančius jų nepilnamečius vaikus ir tėvus, kuriais rūpintis privalo konsulinės įstaigos darbuotojas. Taigi matome, jog skirtingi teisės šaltiniai nevienodai apibrėžia šeimos narius, o tai, be abejonės, nėra labai gerai teisinio tikrumo atžvilgiu, todėl jei tarptautinėse sutartyse ir nėra galimybių juos suvienodinti, atsižvelgiant į kitą sutarties šalį, tai reikėtų padaryti bent nacionaliniuose teisės aktuose.

Kaip minėta, privilegijos ir imunitetai nesuteikiami konsuliniams darbuotojams arba aptarnaujančio personalo nariams (bei jų šeimos nariams ir privatiems namų darbininkams), jeigu jie priimančiojoje valstybėje užsiima privačia veikla, siekdami asmeninės naudos, tokia pati nuostata taikoma konsulinės įstaigos narių šeimos nariams, kurie patys siekdami asmeninės naudos užsiima priimančiojoje valstybėje bet kokia privačia veikla. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad šiame sąraše nėra etatinių konsulinių pareigūnų, kadangi jie pagal VKKS priimančiojoje valstybėje iš viso negali užsiimti profesine arba komercine veikla, siekdami asmeninės naudos. Taip pat privilegijos ir imunitetai nesuteikiami garbės konsulinio pareigūno šeimos nariams ar konsuliniams darbuotojams, dirbantiems konsulinėje įstaigoje, kuriai vadovauja garbės konsulinis pareigūnas. Pagaliau, nagrinėjant konsulinių imunitetų ir privilegijų taikymą asmenų atžvilgiu, vertėtų atkreipti dėmesį į tai, kad diplomatinės atstovybės nariams, kurie yra paskirti dirbti konsuliniame skyriuje ar kuriems kitaip pavesta atlikti atstovybės konsulines funkcijas, imunitetai ir privilegijos nustatomos tarptautinės teisės normų, reguliuojančių diplomatinius santykius.

Be šių konsulinių imunitetų ir privilegijų taikymo ribojimų, negalima pamiršti ir VKKS 45 str. įtvirtintos valstybės galimybės atsisakyti konsulinių pareigūnų neliečiamybės, imuniteto nuo priimančiosios valstybės jurisdikcijos bei pareigos duoti parodymus (atsisakymas galioja ir atitinkamiems garbės konsulinių pareigūnų imunitetams). Svarbu pažymėti, jog tai yra subjektyvinė valstybės teisė, todėl patys konsuliniai pareigūnai to padaryti negali. Atsisakymas nuo imunitetų turi būti aiškiai išreikštas, jį raštu perduodant priimančiajai valstybei arba konkludentiniais veiksmais, kuomet konsulinis pareigūnas ar konsulinis darbuotojas pradeda procesą, kuriame jis gali turėti imunitetą nuo jurisdikcijos, taip atimant teisę remtis imunitetu nuo jurisdikcijos ginantis nuo priešiškinio, kas yra suprantama, siekiant užtikrinti proceso teisėtumą bei proceso šalių lygiateisiškumą. Be to, proceso inicijavimas rodo priimančiosios valstybės jurisdikcijos pripažinimą

⁹⁴ Valstybės žinios, 1999, Nr. 7-140.

konkrečiu klausimu. Kita vertus, imuniteto nuo jurisdikcijos atsisakymas civiliniame ar administraciniame procese nereiškia, kad atsisakyta imuniteto nuo priemonių, susijusių su sprendimo vykdymu, kadangi tokio imuniteto gali būti atsisakyta atskirai. Taigi vadovaujantis VKKS, jei nėra aiškiai išreikšto atsisakymo, preziumuojama, kad nėra atsisakyta nuo priemonių, susijusių su sprendimo vykdymu, tačiau pagal valstybių praktiką, dažniausiai valstybės tokiu atveju neatsisako vykdyti vykdomųjų veiksmų gera valia.⁹⁵ Visgi teoriškai tokia galimybė egzistuoja ir tai verčia normą deklaratyviai, kadangi daro galimą situaciją, kuomet pripažinus civilinę ar administracinę atsakomybę, jokių priemonių nebus galima imtis. Tačiau reikėtų pripažinti, jog apskritai atsisakymo nuo imunitetų institutas yra dviprasmiškas ir keliantis tam tikrų abejonių: valstybė gali atsisakyti imunitetų, kuomet tam tikri veiksmai pripažintini konsulinių funkcijų vykdymu, antraip net nekiltų jokių klausimų, nes imunitetai konsuliniam pareigūnui tiesiog nebūtų taikomi. Taigi jei valstybė pripažįsta, kad konsulinis pareigūnas veikė vykdydamas savo funkcijas ir tuomet atsisako imunitetų, reiškia, kad ji atsisako nuo valstybės imuniteto, kurio dalį sudaro konsuliniai imunitetai. Taip valstybė atsiriboja nuo savo atsakomybės pareigūnų, kuriuos ji įpareigojo atlikti tam tikrus veiksmus, atžvilgiu.⁹⁶ Tuomet kyla klausimas dėl atitinkamo konsulinio pareigūno atsakomybės, kuris veikė vykdydamas atstovaujamos valstybės nurodymus, o vėliau ši valstybė nuo atliktų veiksmų atsiriboja, palikdama atsakyti už juos konsulinį pareigūną. Teisės doktrinoje galima sutikti nuomonę, jog pateisinti tokią normą būtų galima tuomet, kai valstybių nuomonė dėl atitinkamo veiksmo priskyrimo oficialioms funkcijoms išsiskiria, tačiau tuomet, kai atstovaujama valstybė laiko veiksmą oficialiu, dėl minėtų priežasčių labai sunku suprasti jos atsisakymą nuo imunitetų.⁹⁷ Vis dėlto, tai yra daugiau teorinė galimybė, nes praktikoje valstybės nėra linkusios atsisakyti savo imunitetų ir privilegijų, bet atvirkščiai, dažnai užstoja savo atstovus bei pripažįsta neteisėtus jų veiksmus konsulinėmis funkcijomis, taigi imunitetai ir privilegijos dažniau taikomi tuomet, kai iš tiesų to neturėtų būti daroma.

2. Konsulinių pareigūnų kategorijų išskyrimas konsulinių imunitetų ir privilegijų kontekste

Šiame darbe jau minėta, jog konsuliniai pareigūnai gali būti etatiniai arba garbės, nors VKKS įtvirtina tik bendrą apibrėžimą, jog "konsulinis pareigūnas" yra bet kuris asmuo, įskaitant ir konsulinės įstaigos vadovą, kuriam pavesta atlikti konsulines funkcijas, o terminas "garbės konsuliniai pareigūnai" skirtingose valstybėse anksčiau buvo interpretuojamas labai įvairiai. Teisės teorijoje

⁹⁵ *Cit. op.* 4, p. 172.

⁹⁶ *Ibid.*, p. 170.

⁹⁷ *Ibid.*

dažniausiai skiriamos tokios garbės konsulinių pareigūnų grupės:

1. atstovaujamos valstybės piliečiai, atliekantys išimtinai atitinkamas konsulines funkcijas;
2. atstovaujamos valstybės piliečiai, užsiimantys ir kita, išskyrus komercinę veiklą;
3. atstovaujamos valstybės piliečiai, užsiimantys ir komercinę veiklą;
4. priimančios valstybės piliečiai, kurie arba užsiima komercinę veiklą, arba ne;
5. trečiosios valstybės piliečiai, kurie užsiima tik konsulinių funkcijų vykdymu.⁹⁸

Vienos konferencijoje atlikta valstybių dvišalių sutarčių analizė parodė, jog neretai konsuliniai imunitetai ir privilegijos garbės konsuliniam pareigūnams iš viso nebuvo suteikiami dėl to, kad jie iš principo galėjo užsiimti pelninga veikla, o ne tik konsulinių funkcijų vykdymu. Kita vertus, būta ir susitarimų, nedraudžiančių etatiniams pareigūnams užsiimti privačia veikla, taigi šie etatiniai pareigūnai užėmė, galima sakyti, tarpinę vietą tarp etatinių bei garbės konsulų, todėl kilo klausimas, ar galima jiems taikyti konsulinius imunitetus ir privilegijas visa apimti. Nors trečiosios grupės konvencijos buvo liberalesnės ir numatė daugiau privilegijų ir imunitetų garbės konsuliniam pareigūnams, vargiai galima rasti konsulinę konvenciją, suteikiančią vienodus imunitetus ir privilegijas etatiniams ir garbės konsuliniam pareigūnams. Esant tokiai skirtingai valstybių praktikai, tarptautinės teisės komisijoje išryškėjo būtinybė ją suvienodinti, tačiau rasti kompromisą pasirodė gana sudėtingai, komisijoje išsiskyrus atstovų pozicijoms: pasak vieno, skirstymas nėra reikalingas, kadangi konsulinių pareigūnų padėtis nuolat kinta ir todėl daugiašalėje sutartyje nevertėtų užkirsti kelio galimoms šio statuso modifikacijoms ateityje. Antroji nuomonė buvo ta, jog išskiriant konsulinių pareigūnų kategorijas pagal jų teisę užsiimti privačia veikla, siekiant asmeninės naudos, reikia skirtumus numatyti tik tuose straipsniuose, kuriuose tai yra svarbu, o apskritai formuluoti bendrus imunitetus bei privilegijas. Dar kiti komisijos nariai siūlė, kad skirtumai turėtų būti daromi tuomet, kai konsulinis pareigūnas esti priimančiosios valstybės pilietis, kadangi jo santykis su atstovaujama valstybe remiasi tik atitinkama sutartimi, tačiau ir šis požiūris susilaukė daug kritikos, nesant nusistovėjusios valstybių praktikos. Vis dėlto komisija sutarė, jog garbės konsulinis pareigūnas, kuris yra priimančiosios valstybės pilietis, negali būti vienodoje padėtyje su etatiniu konsuliniu pareigūnu, kuris yra atstovaujamos valstybės pilietis, tačiau šiuo atveju svarbi yra pati pilietybė, o ne faktas, kad konsulinis pareigūnas yra atitinkamai garbės ar etatinis konsulas.⁹⁹ Lygiai taip pat, užsiimant privačia veikla, turėtų būti taikomos skirtingos nuostatos, bet vėlgi tik dėlto, kad konsulinis pareigūnas užsiimama atitinkama veikla. Po ilgų diskusijų, komisija nutarė, jog imunitetai ir privilegijos turi būti

⁹⁸ ENGELHARDT, E. Consular intercourse and immunities. *Yearbook of the International Law Commission*. United Nations, A/CN.4/SR.549, 1960. Prieiga per internetą: <http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_sr549.pdf>

⁹⁹ *Cit. op.* 3.

kiek skirtingi, vadovaujantis tokiais pagrindiniais kriterijais kaip konsulinio pareigūno pilietybė bei jo užsiėmimas pelninga veikla, taip pat formaliuokiu kriterijumi - atstovaujamos valstybės valia skirti asmenį į atitinkamas pareigas. Taigi VKKS įtvirtino tokias konsulinių pareigūnų kategorijas:

- etatiniai konsuliniai pareigūnai - atstovaujamos valstybės valdžios pareigūnai, gaunantys atlyginimą už konsulinių funkcijų vykdymą ir neužsiimantis kita veikla, siekiant asmeninės naudos; bei
- garbės konsuliniai pareigūnai - pareigūnai, negaunantys reguliaraus atlyginimo iš atstovaujamos valstybės ir galintys užsiimti veikla, siekiant asmeninės naudos priimančiojoje valstybėje.

Gerbdama valstybių praktikos skirtumus, komisija nutarė į VKKS neįtraukti šių kategorijų apibrėžimų, paliekant tai pačių valstybių prerogatyvai, ir įtvirtino tik bendro pobūdžio sąvoką "konsulinis pareigūnas", kuri yra atkartota daugelyje dvišalių sutarčių bei valstybių nacionalinėje teisėje (pavyzdžiui, 1972 m. Mongolijos - SSRS, 1972 m. SSRS - Čekoslovakijos, 1976 m. Prancūzijos - Lenkijos bei kitose konsulinėse konvencijose). Lietuvos Respublikos Konsuliniame statute yra pateiktas garbės konsulinio pareigūno apibrėžimas, pagal kurį juo yra Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro terminuotam laikotarpiui paskirtas asmuo, kuris, buvimo valstybei sutinkant, atlieka joje konsulines funkcijas ir vykdo kitas užsienio reikalų ministro pavestas užduotis, tačiau nėra valstybės tarnautojas ir negauna atlyginimo iš Lietuvos valstybės biudžeto, tačiau apie jo pilietybę nėra kalbama.

Reikia pažymėti, jog garbės konsulinių pareigūnų reikšmė skiriasi priklausomai nuo valstybių ir jų poreikių, kadangi vienoms jų, dažniausiai mažesnėms ir turinčioms komercinių bei jūrininkystės interesų, pavyzdžiui, tokioms kaip Olandija, garbės konsuliniai pareigūnai yra žymiai svarbesni, nei, pavyzdžiui, Brazilijai, kuri skiria daugiausia etatinius konsulinius pareigūnus. Vis dėlto, negalima neigti jų reikšmės, kadangi garbės konsuliniai pareigūnai gali būti skiriami uostuose bei miestuose, kur atstovavimas yra pakankamai svarbus, tačiau nesant galimybės skirti etatinių konsulinių pareigūnų (tai įtvirtina, pavyzdžiui, Kinijos Liaudies Respublikos konsulinės sutartys su SSRS, Meksika, Lietuva, taip pat ir Lietuvos Respublikos konsulinės konvencijos su Lenkija, Gruzija, Ukraina ir kitos).

Atsižvelgus į tai, kad garbės konsuliniai pareigūnai dažniausiai yra priimančiosios valstybės piliečiai, kurie konsulines funkcijas vykdo tik dalį laiko, o kitu metu užsiima privačia veikla, suteikus jiems visus etatinių konsulinių pareigūnų imunitetus bei privilegijas, būtų sudarytos sąlygos jais piktnaudžiauti. Taigi etatinių bei garbės konsulinių pareigūnų imunitetai ir privilegijos skiriasi nustatant konsulinių pareigūnų neliečiamybę bei pareigą duoti parodymus, leidžiant užsiimti privačia veikla, siekiant asmeninės naudos bei suteikiant socialinio aprūpinimo, kitų asmeninių prievolių ir įnašų bei kai kurias mokesčių privilegijas. Vis dėlto, kadangi konsulinių imunitetų bei privilegijų taikymas šiems pareigūnams nėra labai skirtingas, ir tik kai kurios nuostatos netaikomos garbės

konsuliniams pareigūnams, šiame jų imunitetai bei privilegijos yra nagrinėjami bendrai, pažymint egzistuojančius skirtumus.

3. Konsulinių pareigūnų apsaugos užtikrinimas

Priimančioji valstybė yra įpareigota užtikrinti konsulinio pareigūno apsaugą, kitaip tariant, ji privalo ne tik pati rodyti deramą pagarbą, tačiau ir imtis visų reikiamų priemonių, kad būtų išvengta bet kokio pasikėsimo į jų asmenį, laisvę ar orumą. VKKS 40 str. įtvirtinta taisyklė yra paprotinės teisės dalis ir kyla dėl principo, jog konsulinis pareigūnas atstovauja siunčiančiąją valstybę atitinkamuose santykiuose, todėl jo atžvilgiu turi būti taikoma didesnė apsauga nei kitų užsienio piliečių. Tokią priimančiosios valstybės pareigą patvirtina ir daugelis iki VKKS sudarytų dvišalių sutarčių, kaip antai 1921 m. Afganistano - Didžiosios Britanijos, 1950 m. JAV - Airijos, 1957 m. SSRS - VDR, 1957 m. VDR - Lenkijos ir kitos konsulinės konvencijos.¹⁰⁰ VKKS garbės konsuliniam pareigūnui taip pat užtikrina tokią apsaugą, kokios gali prireikti atsižvelgiant į jo oficialias pareigas. Kaip buvo pažymėta *JAV v. Marcano-Garcia* byloje, garbės konsulinis pareigūnas neabejotinai yra tarptautinės teisės saugomas asmuo, taigi nors jam suteikiama mažiau imunitetų ir privilegijų pagal VKKS, tarptautinėje teisėje būtų sunku rasti priežasčių, dėl ko jų apsauga turėtų būti mažesnė.¹⁰¹

Šiame darbe nagrinėti konsulinių įstaigų neužtikrinimo atvejai ir daugybė išpuolių prieš jas, tačiau neretai išpuoliai vykdomi ir prieš konsulinius pareigūnus, jiems net nesant konsulinių įstaigų patalpose, kas, be abejonės, dar labiau apsunkina jų apsaugos užtikrinimą: 1965 m. Argentinoje buvo apšaudytas JAV konsulo automobilis ir sužeistas konsulas, 1973 m. JAV generalinis konsulas Haiityje buvo pagrobtas kartu su JAV ambasadoriumi ir išvaduotas tik po poros dienų, kuomet Haičio valdžia sutiko sumokėti išpirką. 1976 m. kroatų separatistai nužudė Jugoslavijos vicekonsulą Frankfurte, o 1971m. Stambule įkaitu paimtas Izraelio generalinis konsulas, kuris buvo nužudytas po to, kai Turkijos valdžia atsisakė derėtis su pagrobėjais.¹⁰² Taigi jei anksčiau minėtais atvejais dar būtų galima teigti, jog priimančioji valstybė neturėjo galimybių užkirsti kelio išpuoliams prieš konsulinius pareigūnus, paskutiniu atveju, turbūt, nekyla abejonų dėl priimančiosios valstybės atsakomybės. Nagrinėjant konsulinių pareigūnų apsaugos pažeidimus, reikia pastebėti, jog ir garbės konsulai neišvengė kėsinosi į jų asmenį, laisvę ar orumą: 1975 m. Olandijos garbės konsulas Kolumbijoje buvo pagrobtas Marksistų ginkluotosios revoliucinės jėgos atstovų, D. Britanijos garbės konsulas buvo

¹⁰⁰ *Cit. op.* 15, p. 23, 79, 153.

¹⁰¹ *Cit. op.* 29, p. 584.

¹⁰² *Ibid.*, p. 465-466.

pagrobtas Buenos Airėse tautos revoliucinės armijos atstovų, o 1988 m. Nacionaliniam Kurdistano išsivadavimo frontui okupavus VFR garbės konsulatą Bazelyje, įkaitais buvo paimti jo darbuotojai.¹⁰³

Žinoma, valstybės negalėjo nereaguoti į tokią situaciją ir neatsižvelgti į tai, kad nusikaltimai, prieš tarptautiniu mastu saugomus asmenis kelia didelį pavojų geriems valstybių tarptautiniams santykiams. Taigi be anksčiau minėtos 1988 m. Generalinės Asamblėjos rezoliucijos, buvo priimta keletas daugiašalių sutarčių, skirtų konsulinių pareigūnų saugumui sustiprinti: visų pirma, tai Amerikos Valstybių Organizacijos 1971 m. priimta Konvencija, skirta užkirsti kelią terorizmo aktams prieš tarptautinės teisės saugomus asmenis bei atsakingiems už šiuos terorizmo aktus asmenims bausti.¹⁰⁴ Be šios regioninės sutarties, buvo priimtos dvi universalios pobūdžio konvencijos - 1973 m. gruodžio 14 d. Niujorke pasirašyta konvencija dėl nusikaltimų, padarytų tarptautiniu mastu saugomiems asmenims, įskaitant diplomatus, prevencijos ir baudimo už juos, kuri taip pat skirta konsulinių pareigūnų apsaugai. Joje buvo apibrėžta „tarptautiniu mastu saugomo asmens“ sąvoka, pagal kurią saugomu asmeniu yra valstybės atstovas, kuris nusikaltimo, padaryto jam, jo tarnybinėms patalpoms, privačiam būstui ar transporto priemonei, metu ir vietoje pagal tarptautinę teisę turi teisę į specialią apsaugą nuo jo užpuolimo arba pasikėsinimo į laisvę ar orumą. Konvencija taip pat įtvirtinta pavyzdinį sąrašą nusikaltimų, padaromų prieš tarptautiniu mastu saugomus asmenis bei numato valstybėms pareigą imtis visų atitinkamų priemonių užkirsti jiems kelią.¹⁰⁵ Dar viena konvencija prieš įkaitų ėmimą buvo priimta 1979 m. Generalinės Asamblėjos rezoliucija, be to, valstybės dažnai savo teisės aktuose numato tvarką ir priemones šios apsaugos įgyvendinimui bei baudžiamąją atsakomybę už kėsinimąsi į saugomus asmenis. Reikėtų atkreipti dėmesį, jog nors Lietuvos Respublika 1973 m. konvenciją ratifikavo tik 2002 m., jau 1991 m. Vyriausybės nutarime buvo numatyta, kad Užsienio reikalų ministerija yra įpareigota nedelsiant informuoti kompetentingas institucijas apie užsienio valstybių atstovų atvykimą, nurodant atvykimo ir išvykimo datas, transporto rūšį bei numatomą apgyvendinimo vietą. Nutarime taip pat numatyta, jog užsienio konsulinių atstovybių vadovų rezidencijos pradedamos saugoti nuo oficialių užsienio atstovų atvykimo momento.¹⁰⁶ Be to, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 116 str. už kėsinimąsi į kitos valstybės atstovo gyvybę numato pakankamai griežtą atsakomybę - laisvės atėmimą nuo 10 iki 20 metų arba laisvės atėmimą iki gyvos galvos.

Apibendrinant konsulinių pareigūnų apsaugos problematiką, pasakytina, jog valstybės dar ir šiandien ne visada sugeba ar nori užtikrinti konsulinių pareigūnų apsaugą bei garantuoti netrukdomą

¹⁰³ *Ibid.*, p. 465-466, 402.

¹⁰⁴ *Ibid.*, p. 467- 469.

¹⁰⁵ Konvencija dėl nusikaltimų, padarytų tarptautiniu mastu saugomiems asmenims, įskaitant diplomatus, prevencijos ir baudimo už juos (Valstybės žinios, 2002, Nr. 97-4257).

¹⁰⁶ Valstybės žinios, 1991, Nr. 34-946.

konsulinių funkcijų vykdymą. Tokie atvejai nesiliauja kartotis valstybėms vengiant taikyti tarptautinę atsakomybę už įsipareigojimų nevykdymą, siekiant neaštrinti tarpusavio santykių, kuriems, po tokių incidentų, suprantama, ir taip iškyla grėsmė, kita vertus, priimančiajai valstybei pripažinus savo atsakomybę dėl padarytų pažeidimų bei savanoriškai atlyginus žalą, atsiprašius ar kitaip parodžius gerus ketinimus, valstybių tarptautiniai santykiai neturėtų nukentėti.

4. Konsulinių pareigūnų asmens neliečiamybė

Konsulinių pareigūnų asmens neliečiamybė nėra VKKS įtvirtinta naujovė, kadangi ji buvo pradėta taikyti jau nuo XVIII a., 1769 m. sutarties tarp Ispanijos ir Prancūzijos.¹⁰⁷ Nagrinėjamas imunitetas konsuliniams pareigūnams yra suteikiamas dėl to, kad sulaikymas ar suėmimas labai apsunkina arba išvis daro neįmanomą konsulinių funkcijų vykdymą, ypačingai tų, kurios turi būti vykdomos nedelsiant. Atsižvelgiant į abiejų valstybių patiriamą žalą ir neigiamą poveikį jų tarpusavio santykiams, nenuostabu, jog šis imunitetas buvo įtvirtintas daugybėje ankstesnių dvišalių sutarčių, tiesa, su išimtimi padarytų nusikaltimų atveju: 1881 m. JAV - Rumunijos, 1926 m. Kubos - JAV ir kitose konsulinėse konvencijose. Šiose konvencijose, nors ir neišskiriamas nusikaltimo sunkumo laipsnis, jau daromas skirtumas tarp nusikalstamų veikų, atsižvelgiant į jų rimtumą bei pavojingumą, siekiant dėl mažareikšmių veikų nevaržyti konsulinių pareigūnų laisvės. Dažniausiai konvencijose, kaip antai 1909 m. konvencijose tarp Belgijos ir Danijos, 1903 m. Graikijos - Ispanijos, 1925 m. Prancūzijos - Lenkijos, 1928 m. Albanijos - Prancūzijos, 1929 m. Vokietijos - Turkijos, 1934 m. JAV - Suomijos, 1950 m. JAV - Airijos, 1951 m. Prancūzijos - Jungtinės Karalystės, 1954 m. D. Britanijos - Meksikos ir kitose, buvo leidžiama sulaikyti ar suimti konsulinį pareigūną, numatant nusikalstamos veikos sunkumo laipsnį, matuojamą sankcijos griežtumu.¹⁰⁸ Visgi konkrečios sankcijos įtvirtinimas tarptautinėje sutartyje nėra labai skatintinas, kadangi valstybės skirtingai reglamentuoja baudžiamąsias veikas, nacionaliniai teisės aktai paprastai keičiami dažniau ir tokiu atveju tektų keisti atitinkamas tarptautinių sutarčių nuostatas, jau nekalbant apie tai, kad kvalifikuoti veikas ir nustatyti bausmės laiką yra teismo prerogatyva. Todėl diferencijuojant konsulinių pareigūnų veikas, priimtinesnės formuluotės buvo įtvirtintos, pavyzdžiui, Salvadoro - Ispanijos konsulinėje sutartyje, pagal kurią sunkūs nusikaltimai apibrėžiami Ispanijos baudžiamojo kodekso arba Salvadoro prisiekusiųjų tarybos, taip pat 1956 m. VFR - Jungtinės Karalystės konvencijoje, kuri pati apibrėžia sunkų nusikaltimą, taip pat suteikia teisę atstovaujamai valstybei atsisakyti šio imuniteto. Nemažai konsulinių konvencijų, kaip

¹⁰⁷ *Cit. op.* 4, p. 145-146.

¹⁰⁸ *Cit. op.* 15, p. 9, 85.

antai 1958 m. SSRS - VFR, 1959 m. SSRS - Austrijos ir kitos, leido sulaikyti konsulinius pareigūnus tik *in flagrante delicto* atvejais.¹⁰⁹

Iš pateiktų pavyzdžių matyti, jog valstybių praktika buvo labai įvairi, todėl tarptautinės teisės komisijai teko nelengva užduotis ją suvienodinti. Tuo tikslu galimos konsulinių pareigūnų neliečiamybės išimtys buvo suskirstytos į grupes pagal atitinkamus kriterijus: daugiausiai valstybių laikėsi nuomonės, jog imunitetai neturėtų būti taikomi sunkių nusikaltimų atveju, juos apibrėžiant atitinkama sankcija, pavyzdžiui, ne mažiau vienerių, trijų arba penkerių metų laisvės atėmimo bausme. Konkrečios bausmės įtvirtinimas VKKS susilaukė daug kritikos dėl to, jog veikos sunkumo laipsnio įvertinimas bei sankcijos nustatymas yra labai svarbūs klausimai, kurie negali būti sprendžiami policijos pareigūnų. Antra, nutarus taikyti konsuliniam pareigūnui teismo jurisdikciją, nelogiška padaryti ją priklausomą nuo sankcijos griežtumo, be to, tai galėtų suponuoti išankstinę teismo nuomonę paskirti griežtesnę sankciją nei būtina, antraip konsulinis pareigūnas galėtų pasinaudoti imunitetu. Pagaliau, tokia nusikaltimo kvalifikacija būtų labai ydinga dėl skirtingos valstybių teisinės tvarkos. Kitas siūlymas leisti konsulinių pareigūnų suėmimą buvo tais atvejais, kai padarytas nusikaltimas, numatytas priimančiosios valstybės baudžiamuosiuose įstatymuose, pabrėžiant tokios veikos skirtumą nuo baudžiamųjų nusižengimų bei administracinių teisės pažeidimų, tačiau nenumatant konkrečių sankcijos ribų. Vis dėlto, komisijos dauguma nepalaikė šio siūlymo dėl per didelio normos neapibrėžtumo, be to, buvo pasisakyta už minimalizavimą atveju, kuomet užsienio valstybės konsuliniai pareigūnai laikomi sulaikyti ar suimti, negalėdami vykdyti konsulinių funkcijų. Rimtų svarstymų susilaukė pasiūlymas įtvirtinti VKKS konsulinių pareigūnų neliečiamybės išimtį tuomet, kai jis yra sugaunamas *in flagrante delicto* (siūlyta papildyti šią sąlygą numatant, kad sulaikymas galimas tik tuomet, kai pareigūnas užklumpamas darant nusikalstamą veiką prieš žmogaus gyvybę ar laisvę, t.y. pačių sunkiausių nusikaltimų atveju). Tačiau ir ši nuomonė buvo kritikuojama dėl to, kad policijos pareigūnai gali pristigti kompetencijos teisingai įvertinti veikos pobūdį ir taip suvaržyti konsulinių pareigūnų laisvę nesunkių nusikaltimų atveju. Galiausiai negalima nepaminėti, jog būta siūlymų VKKS visai neįtvirtinti konsulinių pareigūnų neliečiamybės išimčių, o tik taikyti jiems didžiausio palankumo režimą, kai jie yra sulaikyti ar suimti, kaip 1951 m. JAV - Jungtinės Karalystės konsulinėje konvencijoje.¹¹⁰ Vis dėlto, ir šio siūlymo šalininkų nebūta labai daug, todėl jis nesusilaukė rimtesnių svarstymų.

Apibendrinus valstybių praktiką, tarptautinės teisės komisija VKKS įtvirtino kompromisą, jog konsuliniai pareigūnai negali būti sulaikomi ar laikomi suimti iki teismo proceso, išskyrus atvejus, kai

¹⁰⁹ *Ibid.*, p. 140, 161.

¹¹⁰ *Cit. op.* 15, p. 98.

padarytas sunkus nusikaltimas, ir tik kompetentingos teismo įstaigos sprendimu. Tokia nuostata yra nulemta būtinybės užtikrinti netrukdomą konsulinių funkcijų vykdymą bei siekiant įtvirtinti valstybių interesų pusiausvyrą, taip pat užkirsti kelią galimiems policijos pareigūnų piktnaudžiavimo šia teise atvejams. Vis dėlto, nebuvo atsižvelgta į komisijos siūlymą leisti sulaikyti pareigūną, jei jis yra sugaunamas nusikaltimo metu, t.y. *in flagrante delicto*, kas visai pagrįstai vis dar kelia daug diskusijų ir nesutarimų, kadangi tam tikrais atvejais daro priimančiosios valstybės kompetentingus pareigūnus bejėgius užkirsti kelią neteisėtoms veikoms. Puikus pavyzdys galėtų būti 1998 m. įvykęs incidentas Los Andžele, kuomet Pietų Afrikos Respublikos konsulas Mpendulo Kumalo įsivėlė į buitinį konfliktą, pasibaigusį muštynėmis, tačiau atvykę vietos pareigūnai, konsului pareikalavus taikyti imunitetą ir neturėdami teismo sankcijos, negalėjo jo sulaikyti ir liko įvykių stebėtojais.¹¹¹ Be to, tokios nuostatos sudaro galimybes konsuliniams pareigūnams išvengti atsakomybės priimančiojoje valstybėje tiesiog išvykstant iš šalies, kol teismas priims sprendimą dėl jo sulaikymo ar suėmimo.¹¹² Galiausiai, VKKS nėra aiškiai įtvirtinta, kas gi laikytina sunkiu nusikaltimu: Vienos konferencijos metu būta siūlymų sunkiu laikyti tik tokį nusikaltimą, kuris taip pat apibrėžiamas abiejų valstybių nacionaliniuose įstatymuose, tačiau tokiu atveju kultų grėsmė, jog nuostata liks tik deklaracija, nes nacionalinė valstybių teisė yra pernelyg skirtinga.¹¹³ Pavyzdžiui, pagal 1968 m. Jungtinės Karalystės Konsulinių santykių įstatymą, sunkus yra toks nusikaltimas, už kurį gali būti skiriama penkerių arba daugiau metų laisvės atėmimo bausmė,¹¹⁴ tuo tarpu pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą, sunkus nusikaltimas yra tyčinis nusikaltimas, už kurį didžiausia bausmė viršija šešerius, bet neviršija dešimties metų laisvės atėmimo, be to, yra numatytas ir labai sunkus nusikaltimas, už kurį skiriama didžiausia bausmė gali viršyti dešimt metų laisvės atėmimo. Perskaičius šiuos apibrėžimus, kyla klausimas, ar VKKS neturėtų būti įtvirtinta, kad sulaikymas galimas sunkių ir labai sunkių nusikaltimų atveju, nes pagal normos tikslą labai sunkūs nusikaltimai patenka į išimties taikymo sritį, tačiau, kaip minėta anksčiau, valstybių nacionalinė teisė labai skiriasi, todėl numatyti visus galimus atvejus vienoje konvencijoje nėra įmanoma. Bet kuriuo atveju, sutarta, jog VKKS įtvirtintas nusikaltimo sunkumas nustatomas pagal priimančiosios valstybės teisės normas. Dvišalėse konvencijose šis klausimas dažniausiai sprendžiamas arba konsulinių pareigūnų neliečiamybę prilyginant diplomatinių agentų neliečiamybei (pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos konsulinėse konvencijose su Lenkija, Rusija, Kinija,

¹¹¹ HIESTAND, J. Consular Official Uses Privileges; South African in Domestic Case Not Off the Hook Yet, Police Say. In *Daily News* [interaktyvus]. 1998-10-21 [žiūrėta 2008-01-06]. Prieiga per internetą: <<http://www.thefreelibrary.com/CONSULAR+OFFICIAL+USES+PRIVILEGES%3B+SOUTH+AFRICAN+IN+DOMESTIC+CASE+NOT...-a083834575>>

¹¹² *Cit. op.* 4, p. 149.

¹¹³ *Ibid.*, p. 147.

¹¹⁴ Consular Relations Act. UK Statute Law Database, 1968, Section 1(2). Prieiga per internetą: <<http://www.uk->

Ukraina ir Gruzija), kuomet kyla piktnaudžiavimo imunitetais ir žmogaus teisių pažeidimų grėsmė, arba atkartojant VKKS nuostatas (pavyzdžiui, 1967 m. SSRS - Italijos, SSRS - Kinijos Liaudies Respublikos, Lietuvos - Turkijos ir kitose konsulinėse konvencijose), taigi iš tiesų minėti neaiškumai nėra iki galo išspręsti. Beje, reikėtų atkreipti dėmesį į sąvoką "teismo įstaiga", nes kai kuriose valstybėse sprendimas dėl sulaikymo ar suėmimo gali būti priimamas prokuratūros pareigūnų, tačiau VKKS nuspręsta labiau užtikrinti konsulinių pareigūnų neliečiamybę suteikiant šia teise tik teismams, o ne kitoms valstybės institucijoms.¹¹⁵

Be nagrinėtos normos, VKKS 41 str. taip pat įtvirtina, jog konsuliniam pareigūnams negali būti paskirta laisvės atėmimo bausmė ar kita forma suvaržyta jų asmens laisvė, išskyrus įsiteisėjusio teismo nuosprendžio vykdymą, tačiau iškelus baudžiamąją bylą, konsulinis pareigūnas privalo atvykti į kompetentingas institucijas. Bet kuriuo atveju, pagal VKKS 42 str., apie konsulinio personalo nario sulaikymą, jo suėmimą iki teismo ar baudžiamosios bylos jam iškelimą priimančioji valstybė privalo nedelsiant pranešti konsulinės įstaigos vadovui, o jei sulaikomas ar suimamas konsulinės įstaigos vadovas, priimančioji valstybė diplomatiniais kanalais turi apie tai pranešti atstovaujamajai valstybei. Nors VKKS ir įtvirtina šias normas, reikia pripažinti, kad praktikoje konsuliniai pareigūnai yra sulaikomi ar suimami retai, kadangi valstybės paprastai siekia išlaikyti gerus tarpusavio santykius ir vengti tokių sulaikymų bei suėmimų sukeltų politinių padarinių.

5. Imunitetas nuo priimančiosios valstybės jurisdikcijos ir piktnaudžiavimas juo

Konsulinių pareigūnų, darbuotojų bei jų šeimų narių imunitetas nuo priimančiosios valstybės jurisdikcijos yra neabejotinai vienas svarbiausių imunitetų, taip pat keliantis nemažai problemų dėl piktnaudžiavimo juo bei skatinantis nuomonę, jog šiuolaikinėse demokratinėse visuomenėse taikomi konsuliniai imunitetai, padedantys išvengti atsakomybės už nusikalstamas veikas, yra nesuderinami su vis didesnę svarbą tarptautiniu mastu įgyjančiomis žmogaus teisėmis. Vis dėlto, jau ne kartą minėta, jog funkcinio imuniteto principas yra grindžiamas tuo, kad vykdydamas konsulines funkcijas, konsulinis pareigūnas veikia atstovaujamos valstybės vardu, todėl gerbiant užsienio valstybės suverenitetą, tokie veiksmai ir jų pasekmės negali priklausyti priimančiosios valstybės jurisdikcijai be atstovaujamos valstybės sutikimo.

Konsulinių pareigūnų imunitetas nuo priimančiosios valstybės jurisdikcijos valstybių praktikoje buvo taikomas nuo senų laikų ir įtvirtintas daugybėje iki VKKS sudarytų dvišalių konvencijų, kaip

legislation.hmso.gov.uk/RevisedStatutes/Acts/ukpga/1968/cukpga_19680018_en_1#Legislation-Preamble>

¹¹⁵ *Cit. op.* 4, p. 149.

antai 1870 m. JAV bei Austrijos-Vengrijos, 1903 m. Danijos - Paragvajaus, 1955 m. JAV - Irano, 1958 m. SSRS - VFR, 1958 m. Lenkijos - SSRS ir kitose konsulinėse konvencijose, numatančiose imunitetus nuo priimančiosios valstybės jurisdikcijos oficialių veiksmų atžvilgiu. Kita vertus, būta konvencijų, kaip antai 1957 m. Lenkijos - VDR konsulinė konvencija, suteikusių absoliučius imunitetus nuo vietos jurisdikcijos.¹¹⁶ Šiandien visuotinai sutariama, jog valstybė tarptautiniuose santykiuose naudojami santykiniu imunitetu, t. y. imunitetas taikomas tik viešosios teisės reguliuojamuose santykiuose, o privatinės teisės santykiuose valstybė, jos diplomatinės atstovybės bei konsulinės įstaigos, diplomatai bei konsuliniai pareigūnai dalyvauja bendrais pagrindais kaip ir privatus asmenys, todėl imunitetas nuo užsienio teismų jurisdikcijos šiuose santykiuose netaikomas. Pagal VKKS 43 str. įtvirtintą imunitetą nuo jurisdikcijos, konsuliniams pareigūnams (tai taikoma ir garbės konsuliniams pareigūnams) ir konsuliniams darbuotojams netaikoma priimančiosios valstybės teisminių arba administracinių institucijų jurisdikcija už veiksmus, padarytus atliekant konsulines funkcijas, išskyrus civilines bylas dėl konsulinio pareigūno ar konsulinio darbuotojo sudarytos sutarties, kurioje jis tiesiogiai arba netiesiogiai neatstovauja atstovaujamajai valstybei arba dėl trečiosios šalies reikalavimo atlyginti žalą, padarytą dėl nelaimingo atsitikimo priimančiojoje valstybėje, kuri sukėlė automobilis, laivas ar orlaivis. Analizuojant valstybių tarpusavio susitarimus, matome, jog valstybės neretai nustato platesnius imunitetus bei privilegijas: 1967 m. SSRS - Italijos konsulinė konvencija absoliutų imunitetą (su išimtimis santykiuose dėl nekilnojamo turto, turimo ne atstovaujamos valstybės vardu, paveldėjimo santykiuose bei santykiuose, kylančiuose iš profesinės arba komercinės veiklos) suteikia tik konsulinės įstaigos vadovui, tuo tarpu kiti konsuliniai pareigūnai bei darbuotojai imunitetu gali pasinaudoti oficialių funkcijų atžvilgiu. 1967 m. Jungtinės Karalystės - Lenkijos, SSRS - Kinijos Liaudies Respublikos, 1986 m. Meksikos - Kinijos bei 1992 m. Lietuvos - Lenkijos, 1992 m. Lietuvos - Kinijos, 1995 m. Lietuvos - Ukrainos konsulinėse konvencijose numatyta, jog konsuliniai pareigūnai turi absoliučius imunitetus nuo priimančiosios valstybės jurisdikcijos, išskyrus išimtis civiliniuose santykiuose, o kitiems konsuliniams darbuotojams imunitetai taikomi tik oficialių veiksmų atžvilgiu, su minėtomis išimtimis dėl civilinės jurisdikcijos. 1972 m. Mongolijos - SSRS, 1972 m. SSRS - Čekoslovakijos, taip pat 1999 m. Lietuvos - Gruzijos konsulinė konvencija daro nuorodą į VKDS 31 str., suteikdamos imunitetą nuo priimančiosios valstybės baudžiamosios, civilinės ir administracinės jurisdikcijos, išskyrus bylas dėl privataus nekilnojamojo turto, esančio priimančiosios valstybės teritorijoje, jeigu šis nėra valdomas atstovaujamosios valstybės vardu; paveldėjimo, kai diplomatas veikia kaip privatus asmuo ir yra

¹¹⁶ *Cit. op.* 15, p. 159, 138, 147, 153-154.

testamento vykdytojas, paveldimo turto globėjas, įpėdinis ar paveldėtojas bei bet kokios profesinės ar komercinės veiklos, neįeinančios į tarnybines pareigas. 1977 m. Meksikos - VDR konsulinė konvencija bei 2005 m. JAV - Kinijos Liaudies Respublikos Konsulinių santykių orderis¹¹⁷ suteikia absoliutų imunitetą nuo priimančiosios valstybės baudžiamosios jurisdikcijos visiems konsulinės įstaigos nariams ir jų šeimos nariams, tuo tarpu imunitetai nuo administracinės bei civilinės jurisdikcijos yra funkciniai. Be to, atstovaujamoji valstybė gali atsisakyti imunitetų nuo baudžiamosios jurisdikcijos, tačiau atsisakymas nuo administracinės bei civilinės jurisdikcijos nėra minimas, taigi pagaliau sutinkame nuostatą, jog nelogiška atsisakyti imuniteto nuo veiksmų, kuriuos valstybė laiko oficialiais. Kita vertus, nemažai konsulinių konvencijų, kaip antai 1976 m. Prancūzijos - Lenkijos, JAV - Kinijos, 1980 m. Prancūzijos - VDR bei kitos, numato konsulinės įstaigos narių funkcinis imunitetus nuo priimančiosios valstybės jurisdikcijos, su išimtimis civiliniuose santykiuose, kaip tai numatyta VKKS.

Iš pateiktos konsulinių konvencijų analizės matyti, jog daugeliu atvejų imunitetas gali būti taikomas tik oficialių veiksmų atžvilgiu, taigi viena didžiausių problemų taikant konsulinius imunitetus ir kyla tuomet, kai tenka nuspręsti, ar atitinkamas veiksmas gali būti laikomas oficialiu. Nacionaliniai valstybių teismai dažniausiai aiškina šią VKKS normą arba per siaurai, nepagrįstai nepripažindami tam tikrų veiksmų oficialiomis funkcijomis, kurios papildomai gali būti nustatytos tarpusavio sutarimu arba jam neprieštarauti, arba pernelyg plačiai, kai veiksmai, kurie iš tiesų yra teisės pažeidimai, nepagrįstai priskiriami konsulinėms funkcijoms. Apibendrinus teisės doktrinoje pateikiamas imunitetų nuo vietos jurisdikcijos interpretavimo galimybes,¹¹⁸ oficialių funkcijų aiškinimą galima suskirstyti į tris pagrindines grupes:

1. Platus konsulinių funkcijų aiškinimas, kuomet oficialiems veiksams priskiriamos visos funkcijos, išvardintos VKKS 5 str., numatytos valstybių tarpusavio susitarimuose, jiems neprieštaraujančios arba iš jų išplaukiančios. Ši teorija remiasi "viską apimančių" (ang. - *catch-all*) funkcijų apibrėžimu, kai VKKS 5 str. nuostatos interpretuojamos labai liberaliai, kaip, pavyzdžiui, *Heaney v. Spain* byloje, kurioje konsulinių pareigūnų neigiamos nuomonės apie užsienio valstybės valdžią skleidimas buvo pripažintas konsulinėmis funkcijomis.¹¹⁹ Šis aiškinimo būdas taip pat apima visus veiksmus tuo metu, kai vykdomos funkcijos, t. y. visas funkcijų vykdymo laikotarpis yra tarsi išimamas iš priimančiosios valstybės jurisdikcijos, neatsižvelgiant į tokių veiksmų turinį bei tikslumą, jau nekalbant apie tai,

¹¹⁷ Jungtinių Amerikos Valstijų ir Kinijos Liaudies Respublikos Konsulinių santykių orderis (L. S. No. 2 to Gazette No. 16/2005, L.N. 52, 2005).

¹¹⁸ MILHAUPT, C. J. The Scope of Consular Immunity under the Vienna Convention on Consular Relations: Towards a Principled Interpretation. *The Columbia Law Review*, Vol. 88, 1988, p. 841-862.

¹¹⁹ EVANS, A. E. *Heaney v. The Government of Spain and Adolpho Gomero*. *American Journal of International Law*,

kad yra remiamasi labai formaliu atitinkamo veiksmo bei konsulinių funkcijų priešastiniu ryšiu, kuomet pripažinus, kad tam tikra funkcija pagal VKKS 5 str. yra konsulinė, visi su ja susiję veiksmai taip pat bus laikomi konsulinių funkcijų vykdymu, kaip tai buvo padaryta *Commonwealth v. Jerez* byloje. Šioje byloje buvo pripažinta, jog 1928 m. Dominikos Respublikos konsulinis pareigūnas, suduodamas policijos pareigūnui, kuris siekė jį sulaikyti ir apklausti, veikė vykdydamas oficialias funkcijas: ponas Jerez nevykdė pareigos parodyti savo tapatybės kortelę, įeinant į saugomą pastatą, dėl to jis buvo palaikytas svetimu asmeniu ir apie jį pranešta policijos pareigūnams. Kuomet policijos pareigūnas prisiartino ir mėgino sulaikyti poną Jerez, šis kalbėjosi su kitu konsuliniu pareigūnu - Kolumbijos atstovu, o sulaikomas pasipriešino. Galiausiai ponas Jerez buvo sulaikytas už policijos pareigūno ižeidimą ir užpuolimą, tačiau teismas pripažino, jog tuo metu jis buvo pakviestas į kultūros renginį kaip užsienio valstybės konsulinis pareigūnas, taigi vykdė konsulines funkcijas ir dėl to imunitetas nuo vietos jurisdikcijos jam turėjo būti taikomas. Vis dėlto teisme kilo klausimas, ar galima teigti, jog tuo metu iš tiesų buvo vykdomos oficialios funkcijos Dominikos vardu ir ar tokiu atveju suteiktas imunitetas atitiktų tikslą, įtvirtintą VKKS. Teismas motyvavo savo sprendimą tuo, kad pagal VKKS 5 str., viena iš konsulinių funkcijų yra prekybinių, ekonominių, kultūrinių ir mokslinių ryšių plėtojimas bei kitų draugiškų santykių tarp jų skatinimas, o tuo metu, kai ponas Jerez buvo sulaikytas, jis ruošėsi minėtam renginiui, taigi stengėsi plėtoti kultūrinius valstybių santykius.¹²⁰ Šis teismo sprendimas teisės doktrinoje susilaukė nemažai kritikos, kadangi nagrinėjant VKKS *travaux préparatoires*, tampa akivaizdu, jog tarptautinės teisės komisija, siekdama įtvirtinti valstybių interesų pusiausvyrą, tikrai nenorėjo konsulinių imunitetų apibrėžti tokia apimtimi, kaip tai buvo padaryta *Commonwealth v. Jerez* byloje. Nepaisant to, panašūs sprendimai buvo priimti ir kitose bylose, kaip antai *Waltier v. Thomson* bei *Commerce Comm'n v. Salame* bylose, kuomet Iliojaus valstijos apeliacinis teismas pasakė, jog vien faktas, kad konsulinis pareigūnas padarė tam tikrą neteisėtą veiksmą, dar nereiškia, kad šio veiksmo atžvilgiu negali būti taikomas imunitetas nuo vietos jurisdikcijos, kadangi reikia atsižvelgti ir įvertinti visą veiksmo atlikimo kontekstą, o vienas neteisėtas aktas negali panaikinti visos funkcijos imuniteto.¹²¹ Teisės teorijoje taip pat galima sutikti nuomonę, jog reikėtų atkreipti dėmesį į konsulinio pareigūno ketinimus bei atitinkamo veiksmo vertinimą kaip oficialios funkcijos (tam gali tekti atsižvelgti netgi į vartotą kalbą atliekant vertintiną veiksmą): pavyzdžiui, Panamos generalinis konsulas Marselio laikraštyje išspausdino atvirą laišką, kuriuo apšmeižė kitą asmenį, tačiau teismas, vertindamas šį poelgį, atsižvelgė į tai, jog laiškas buvo

Vol. 66, No. 1. Washington: American Society of International Law, 1972, p. 189-192.

¹²⁰ *Cit. op.* 118, p. 843.

¹²¹ *Ibid.* p. 845.

pasirašytas "Panamos generalinio konsulo", todėl veiksmas įvertintas kaip oficiali funkcija.¹²² Vis dėlto, labai abejotina, ar tam, kad tam tikras veiksmas būtų laikomas oficialiu, iš tiesų užtenka tik deklaruoti savo oficialias pareigas.

2. Aiškinant konsulines funkcijas siaurai, taikomas formalus kriterijus - tikrinama, ar atitinkamas veiksmas yra apibrėžtas bei įtvirtintas kaip konsulinė funkcija, todėl kartais tam tikri veiksmai gali būti nepagrįstai nepripažįstami oficialiomis funkcijomis. Neretai atitinkamo veiksmo atlikimo būdas lemia, ar tas veiksmas gali būti laikomas konsulinių funkcijų vykdymu, be to, svarbus vaidmuo tenka apsaugai nuo atstovaujamos valstybės kišimosi į priimančiosios valstybės vidaus reikalus, kitaip tariant, pagal šią teoriją, bet koks konsulinis veiksmas, kuris neigiamai veikia priimančiosios valstybės ar jos piliečių interesus, laikomas kišimusi į jos vidaus reikalus. Geru pavyzdžiui šiai teorijai gali būti *Gerritsten v. de la Madrid Hurtado* byla, kurioje pareiškėjas P. J. Gerritsten 1987 m., dalindamas lankstinukus su Meksikos valdžios kritika priešais Meksikos konsulatą Los Andžele, buvo stabdomas tai daryti Meksikos konsulinės įstaigos generalinio konsulo, vicekonsulo ir kitų konsulinių darbuotojų. JAV Apeliacinis teismas rėmėsi nuostata, jog konsulinės funkcijos leidžia ginti atstovaujamosios valstybės interesus tik tarptautinės teisės leidžiamose ribose, jas aiškinant kaip nesikišimą į priimančiosios valstybės vidaus reikalus. Konsulinių pareigūnų veiksmai, kuomet jie neleido kritiškai vertinti Meksikos vykdomos politikos, viršijo tarptautinės teisės leidžiamas ribas ir buvo laikoma kišimusi į JAV vidaus reikalus, varžant jų piliečių teisę į minties laisvę bei jos raišką, be to, daugelis veiksmų buvo draudžiami JAV baudžiamųjų įstatymų, todėl jie negalėjo būti laikomi konsulinių funkcijų vykdymu ir dėl to imunitetas nuo JAV jurisdikcijos netaikytinas.¹²³

3. Pagaliau, galimas oficialių veiksmų, kaip funkcinės būtinybės, aiškinimas, pagal kurį VKKS 5 str. yra šaltinis, nors ir ne vienintelis, apibrėžiantis, ar tam tikra funkcija yra visuotinai pripažinta, o sprendžiant, ar tam tikras veiksmas gali būti laikomas konsuline funkcija, visų pirma reikia atsižvelgti, ar jis buvo būtinas tai funkcijai atlikti. Valstybių teismų praktikos analizė pateikia tam tikrą orientyrą, kaip reikėtų vertinti, ar atitinkamas veiksmas gali būti priskirtas konsulinėms funkcijoms: pirmiausia reikia nustatyti, ar yra loginis ryšys tarp veiksmo bei funkcijos, taip pat ar tam tikras veiksmas gali būti atitinkamos funkcijos vykdymo dalis. Teisės teoretikas C. J. Milhaupt, remdamasis VKKS *travaux préparatoires*, teigia, jog suteikiamų imunitetų apimtis turėtų suderinti abiejų valstybių interesus ir užtikrinti jų pusiausvyrą, būti jų interesų derinimo padarinys, remtis gerai žinoma *checks and balance* sistema: atstovaujamos valstybės interesai suponuoja pačių konsulinių imunitetų

¹²² *Cit. op.* 29, p. 496.

¹²³ LEIGH, M. *Gerritsen v. De La Madrid. American Journal of International Law*, Vol. 81, No. 4. Washington: American Society of International Law, 1987, p. 947-949.

egzistavimą, tačiau atsižvelgiant į tai, kad jie riboja priimančiosios valstybės jurisdikciją, ši atitinkamai siekia, kad imunitetai būtų taikomi tinkamai. Autorius primena, kad bet kuriuo atveju konsuliniai imunitetai yra įtvirtinti siekiant užtikrinti konsulinių funkcijų vykdymą, taigi sprendžiant, ar priskirti atitinkamą veiksma konsulinėms funkcijoms, reikia nustatyti, ne tai, ar konkretus konsulinis pareigūnas nusipelno imuniteto, antraip jis negalėtų vykdyti funkcijos, bet tai, ar konsulinis procesas būtų sustabdytas, jei konsuliniai pareigūnai būtų teismingi vietos jurisdikcijai. Kaip teisingas konsulinių imunitetų taikymo pavyzdys galėtų būti 1945 m. *Thureau Dangin v. Paturau* byla, kurioje buvo reikalaujama Prancūzijos konsulo Mauricijuje atlyginti nuostolius pilietei T. Dangin, patirtus neišdavus paso. Nors tuo metu dar nebuvo priimta VKKS, teismas savo nuomonę grindė tarptautine praktika ir pasakė, kad atitinkami nuostoliai neabejotinai atsirado konsului vykdant oficialias funkcijas, todėl Mauricijaus (tuo metu priklausiusio D. Britanijai) teismas neturi jurisdikcijos spręsti šį klausimą. Be to, teismas atkreipė dėmesį į tai, kad Prancūzijoje taip pat buvo taikomi imunitetai nuo jurisdikcijos D. Britanijos konsulinių pareigūnų atžvilgiu,¹²⁴ taigi svarbu pažymėti, jog netgi nesant tarptautinių daugiašalių sutarčių bei dvišalių susitarimų, valstybės yra linkusius imunitetus taikyti abipusiškumo pagrindu.

Vis dėlto, nepaisant pasirinkto oficialių veiksmų interpretavimo modulio, paprastai sutariama, jog nusikaltimo elementų buvimas konsulinio pareigūno veiksmė negali būti suderinamas su oficialių funkcijų vykdymu. Net jei atsitiktų taip, kad nusikaltimas *per se* neišeitų iš oficialių funkcijų vykdymo ribų, teismas, priimdamas sprendimą ar galima taikyti imunitetą, turėtų atsižvelgti į tokio nusikaltimo sunkumą. Pavyzdžiui, Jugoslavijos konsulo *B. Bijedic* byloje, kuomet jis dalyvavo pinigų plovimo operacijose JAV, teismas nepripažino jo imuniteto nuo JAV jurisdikcijos, argumentuodamas tuo, jog B. Bijedic veikė sąmoningai ir tikslingai, padėdamas išvengti JAV mokesčių: 1988 m. jis leido savo bendrininkams padėti 500 tūks. JAV dolerių Jugoslavijos konsulate Čikagoje, taip pat leido panaudoti konsulato antspaudus pažymėti siuntiniui, kuriame buvo supakuoti pinigai, bei siūsti jį kaip konsulinį paštą. Be to, konsulas asmeniškai nuvežė pinigus į aerouostą, kad būtų užtikrintas paketo siuntimas kaip konsulinio pašto, taip išvengiant jo tikrinimo.¹²⁵ Taigi teismas patvirtino, jog toks konsulo elgesys jokiais būdais negali būti pripažintas oficialių funkcijų vykdymu. Kita vertus, galima paminėti keletą bylų, kuriose konsulinių pareigūnų veiksmai buvo pripažinti teisėtu jų oficialių funkcijų vykdymu ir todėl buvo nutarta taikyti konsulinius imunitetus nuo priimančiosios valstybės jurisdikcijos, tačiau

¹²⁴ Thureau Dangin v. Paturau. *American Journal of International Law*, Vol. 45, No. 2. Washington: American Society of International Law, 1951, p. 384-385. Prieiga per internetą: <<http://links.jstor.org>>

¹²⁵ GERTH, J. U.S. Arm of Yugoslav Bank And 5 Accused of Laundering. In *The New York Times* [interaktyvus]. 1988-12-02 [žiūrėta 2007-010-12]. Prieiga per internetą: <<http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=940DE7DA143CF931A35751C1A96E948260>>

kurių sprendimų teisingumas yra labai diskutuotinas: *Rissmann* byloje VFR generalinis konsulas Genujoje padėjo iš šalies išvykti nepilnametei, išduodamas jai pasą, parūpindamas bilietą bei kelionės dokumentus. Kadangi konsulas veikė vykdydamas konsulines funkcijas, Italijos baudžiamoji jurisdikcija jam nebuvo taikoma. Vis dėlto doktrinoje diskutuota dėl tokio sprendimo teisėtumo, nes iš tiesų konsulas veikė nepaisydamas priimančios valstybės įstatymų. *State of Indiana v. P. L. Strom* byloje Švedijos generalinis konsulas gražino pasą nužudymu kaltinamam Švedijos piliečiui J.K. Lindbladui, kuris išvyko iš JAV ir taip išvengė teismo persekiojimo. Teismas pripažino, kad Švedijos konsulas vykdė konsulines funkcijas, todėl konsuliniai imunitetai jam buvo taikomi, nors JAV baudžiamieji įstatymai ir buvo pažeisti, kas iš tiesų akivaizdžiai prieštarauja paprotinėje teisėje bei VKKS įtvirtintam priimančios valstybės įstatymų gerbimo principui.¹²⁶ Kitas incidentas, panašiai kaip ir 1984 m. Libijos ambasadoje, kuomet iš diplomatinės atstovybės buvo nušauta D. Britanijos policijos pareigūnė bei sužeista dar dešimt demonstrantų, tiesa, be tokių skaudžių pasekmių, 1988 m. įvyko Jugoslavijos konsulate Sidnėje, kuomet apsaugos darbuotojas šovė ir sunkiai sužeidė lauke protestuojantį Kroatijos pilietį J. Tokic. Apsaugos darbuotojas išvengė baudžiamojo persekiojimo, nors ir neturėjo *per se* imuniteto, tačiau *de facto* jį įgavo tiesiog slėpdamasis konsulinėse patalpose, kur jis negalėjo būti sulaikytas, nes Jugoslavijos Respublika atsisakė leisti Australijos pareigūnams įžengti į konsulines patalpas bei sulaikyti apsaugos darbuotoją. Kaip teigė Jugoslavija, apsaugos darbuotojas vykdė savo funkcijas, gindamas šalies suverenitetą. Nerasdama kitos išeities, Australijos Vyriausybė įsakė uždaryti konsulatą, tačiau buvo įpareigota užtikrinti konsulinių darbuotojų saugą išvykimą iš šalies pagal VKKS 26 str. nuostatas.¹²⁷

Kitas ganėtinai dažnai pasitaikantis piktnaudžiavimo imunitetais atvejis yra prekyba vizomis. Šiuo atveju priimančiosios valstybės jurisdikcija nėra taikoma, nes vizų išdavimas yra viena iš konsulinių funkcijų. Tokie atvejai dažniausiai pasitaiko ekonomiškai silpnesnėse valstybėse, kurių piliečiai visais įmanomais būdais siekia gauti Šengeno erdvės, JAV ir kitų išsivysčiusių valstybių visas, todėl konsuliniai pareigūnai pasinaudoja galimybe pasipelninti neteisėtai suteikdami vizas į minėtas valstybes. Vis dėlto, į šio pobūdžio piktnaudžiavimą atstovaujamos valstybės neturėtų žiūrėti pro pirštus, nes kyla rimta grėsmė, kad į šalį gali patekti nepageidaujami asmenys. Dėlto konsuliniai pareigūnai ir konsuliniai darbuotojai, nors ir išvengia atsakomybės priimančiojoje valstybėje, dažniausiai yra teisiami atstovaujamos valstybės: tereikia prisiminti neseną atvejį, kuomet 2007 m. JAV teismas už prekybą vizomis kaltu pripažino šios šalies ambasados Lietuvoje konsuliniame bei

¹²⁶ *Cit. op.* 4, p. 155 - 156.

¹²⁷ Consular Privileges and Immunities Amendment Bill 2005. In *Bills Digest* No. 141, 2004. Prieiga per internetą: <<http://www.aph.gov.au/LIBRARY/Pubs/BD/2004-05/05bd141.htm>>

politikos ir ekonomikos skyriuose dirbusiam diplomatum M. Christui, kuris į JAV norėjusiems išvykti lietuviams 1999 - 2001 m. parūpindavo vizas už 3-14 tūks. dolerių.¹²⁸ Taigi reikia pripažinti, kad atstovaujamos valstybės daug jautriau reaguoja į piktnaudžiavimą šiuo imunitetu, nes taip pažeidžiami ne tik priimančiosios valstybės piliečių, bet ir pačios atstovaujamos valstybės interesai, todėl savo padėtimi piktnaudžiavę pareigūnai dažniausiai susilaukia atsakomybės.

Ypatingai daug piktnaudžiavimų konsuliniais imunitetais nuo priimančiosios valstybės jurisdikcijos yra kelių eismo taisyklių pažeidimų atvejais. Šie piktnaudžiavimai gali būti pakankamai nereikšmingi, kaip antai automobilių statymas neleistinoje vietoje ar vengimas mokėti administracines baudas, tačiau kartais tokie kelių eismo taisyklių pažeidimai turi daug rimtesnes pasekmes, kaip kad kūno sužalojimas ar net mirtis; deja, atsakomybės vis viena neretai išvengiama. Valstybių nacionalinių teismų praktikos analizė rodo, jog teismai paprastai nepripažįsta, kad autoįvykis ir greičio viršijimas yra susiję su konsulinių funkcijų vykdymu ir kad jų atžvilgiu imunitetai galioja, tačiau taip gali būti tuomet, kai oficialių pareigų vykdymas turi tiesioginį priežastinį ryšį su įvykusi pažeidimu. Kai kurių valstybių nacionaliniai teisės aktai specialiai reglamentuoja konsulinių pareigūnų padaromus kelių eismo pažeidimus, kaip antai 2004 m. priimtos Garbės konsulinių pareigūnų Australijoje gairėse nurodoma, jog kelių eismo pažeidimai negali būti susiję su konsulinių funkcijų vykdymu, todėl garbės konsuliniai pareigūnai privalo atsakyti už padarytus pažeidimus, atlikti blaivumo testą, mokėti baudas, jiems gali būti skiriami baudos taškai ar net atimamos vairuotojo teisės.¹²⁹ Reikia pripažinti, jog neretai priimančioji bei atstovaujama valstybės skirtingai vertina autoįvykį, tačiau, nenorėdamos gadinti tarpusavio santykių, "paaukoja" privačių asmenų interesus šių santykių vardan ir leidžia pasinaudoti konsuliniais imunitetais, kaip kad nutiko Rusijoje, kuomet buvęs JAV generalinis konsulas, 1998 m. padaręs autoavariją, kurios metu buvo sužeistas ir invalidu tapo Rusijos pilietis A. Kashin, pasinaudojo imunitetu nuo Rusijos teismų jurisdikcijos ir todėl nebuvo traukiamas atsakomybėn pagal šio piliečio skundą. JAV Apeliacinis teismas motyvavo imuniteto taikymą tuo, jog generalinis konsulas D. Kent vairavo asmeninę automobilį konsuliniais tikslais ir nesinaudojo vairuotojo paslaugomis, taip padėdamas JAV Vyriausybei sutaupyti pinigų, taigi veikė JAV, o ne savo interesais.¹³⁰ Kitas piktnaudžiavimo nagrinėjamu imunitetu pavyzdys galėtų būti atvejis, kuomet O. Yushko, Ukrainos vicekonsului Toronte, 1996 m. buvo pateikti kaltinimai dėl vairavimo išgėrus,

¹²⁸ Former Foreign Service Officer Sentenced in Visa Fraud Conspiracy. In *U. S. Department of State*, 2007-03-06. Prieiga per internetą: <<http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2007/mar/81472.htm>>

¹²⁹ Guidelines for Honorary Consuls in Australia. Australian Government. Prieiga per internetą: <http://www.dfat.gov.au/protocol/protocol_guidelines/honorary_consul_guidelines.html>

¹³⁰ Immunity shelters former US Consul from Russian invalid. In *The Vladivostok News* [interaktyvus]. 2006-08-17 [žiūrėta 2007-08-20]. Prieiga per internetą: <http://vlad.tribnet.com/issue531/Crime_watch/Immunity_shelters_former_US_Consul_from_Russian_invalid>

vogtų daiktų laikymo bei mėginimo papirkti policijos pareigūną. Tačiau vicekonsulas atsisakė dalyvauti teismo posėdžiuose, reikalaudamas taikyti jam konsulinį imunitetą, o Ukrainos Vyriausybė patvirtino, jog visi veiksmai, kuriais buvo kaltinamas vicekonsulas, buvo padaryti jo konsulinių funkcijų vykdymo metu, be to, Ukrainos teigimu, vicekonsulo sulaikymas bei automobilio apieškojimas buvo neteisėti, nes nebuvo gautas teisminės valdžios leidimas, kaip reikalauja VKKS. Išsiskyrus valstybių nuomonei dėl padarytų veiksmų vertinimo, tačiau bandant išlaikyti gerus valstybių santykius, Kanada tiesiog paskelbė O. Yushko *persona non grata* ir jis buvo išsiųstas iš šalies, taip vis dėlto išvengdamas atsakomybės už savo veiksmus.¹³¹ Iš pateiktų pavyzdžių galime aiškiai matyti, kaip nebuvo paisoma priežastinio ryšio tarp oficialių funkcijų vykdymo bei padarytų teisės pažeidimų nebuvimo, tačiau tokių, atrodo absurdiškų, konsulinių imunitetų taikymo pavyzdžių, deja, galime rasti ir Lietuvos teismų praktikoje: 2001 m. lapkričio 7 d. nutarimu Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija panaikino Klaipėdos apygardos administracinio teismo nutartį ir nutraukė bylą, patenkindamas Švedijos garbės konsulo L. S. Annermalm apeliacinį skundą. L. S. Annermalm, vairuodamas automobilį, kliudė ir apgadino kitą automobilį, dėl ko jam buvo paskirta bauda. Šį kelių policijos nutarimą garbės konsulas apskundė Klaipėdos apygardos administraciniam teismui, kuris padarė išvadą, jog autoįvykio vieta bei aplinkybės negali būti siejamos su konsulinių pareigų atlikimu, todėl pareiškėjas yra subjektas, kurio atžvilgiu administracinė teisena gali būti vykdoma bendra tvarka. Tačiau L. S. Annermalm nutartį apskundė Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui, grįsdamas savo skundą argumentais, jog tiek bylos nagrinėjimo metu, tiek po to vykdė konsulines funkcijas, kurios nebuvo pasibaigusios, kaip tai numatyta VKKS 25 str. Taip pat buvo teigiama, jog pagal VKKS 44 str. 3 d. jis neprivalo duoti paaiškinimo, kokią konkrečiai funkciją jis tuo metu atliko, nes VKKS 5 str. nurodytos konsulinės funkcijos yra labai neapibrėžtos ir dokumentaliai neįrodomos. Konsulo teigimu, vadovaujantis lingvistiniu ir moksliniu teisės normų aiškinimo metodu, sąvoka „atliekant konsulines funkcijas” turi būti aiškinama kaip nuolat besitęsiantis procesas nuo pat pareigūno paskyrimo. Keisčiausia, kad Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui šie argumentai pasirodė priimtini ir apeliacinis skundas buvo patenkintas, sprendimą motyvuojant tuo, kad konsulinės funkcijos yra išvardytos VKKS 5 str., tačiau jame nėra nurodyta, kaip šios funkcijos atliekamos. Atsižvelgiant į VKKS 43 str. bendrąjį kontekstą, teismas padarė išvadą, kad konsulinio pareigūno naudojimas automobiliu laikytinas konsulinių funkcijų atlikimu VKKS 43 str. 1 p. taikymo prasme, taigi pareiškėjas turi imunitetą nuo administracinės atsakomybės už pažeidimus,

¹³¹ WYNNYCKYJ, A. K. Consular official charged in Toronto. *The Ukrainian Weekly*, No. 2. Toronto: Toronto Press Bureau, 1997, Vol. LXV.

padarytus jam vairuojant automobilį.¹³² Reikia pripažinti, kad toks teismo sprendimas suabsoliutino garbės konsulinio pareigūno imunitetą nuo jurisdikcijos, prilygindamas jį diplomatiniais imunitetams ir iš viso paneigė funkcinį konsulinių imunitetų pobūdį, kadangi iš priimančiosios valstybės jurisdikcijos buvo apskritai išimtas visas laikotarpis nuo konsulo paskyrimo vykdyti konsulines funkcijas, t.y. vietos jurisdikcija netaikoma visos jo kadencijos laikotarpiu. Taipogi niekaip negalima sutikti su teiginiu, jog konsulinis pareigūnas gali atsisakyti nurodyti vykdomą funkciją pagal VKKS 44 str. 3 d., kadangi joje įtvirtinta, jog konsulinės įstaigos nariai neprivalo duoti parodymų dėl klausimų, susijusių su jų funkcijų atlikimu, tačiau ne įvardinti pačią funkciją. Taigi tokio teismo sprendimo neišeitų paaiškinti niekaip kitaip, kaip tik nenoru veltis į konfliktą su užsienio valstybės atstovu ir taip galimai gadinti valstybių santykius, tačiau vargu ar tokie tarptautiniu požiūriu smulkūs incidentai iš tiesų galėtų kaip nors kenkti tarptautiniams santykiams, kita vertus, trečiosios šalies interesai iš tiesų nukentėjo, jau nekalbant apie tai, kad tokie abejotini teismo sprendimai neabejotinai negerina šalies įvaizdžio. Galiausiai reiktų paminėti, jog paradoksinė situacija kartais susidaro tuomet, kai konsuliniai pareigūnai išvengia atsakomybės už padarytus kelių eismo taisyklių pažeidimus ne dėl to, kad atitinkamas veiksmas būtų priskirtas oficialioms funkcijoms, bet dėl valstybių nacionalinio reglamentavimo spragų, kaip antai konsulų atsakomybės nustatymo klausimų priskyrimo tik federaliniams teismams, tačiau nesuteikimo jiems jurisdikcijos kelių eismo taisyklių pažeidimų bylose ir panašiai, tad nenuostabu, jog žinodami tokias valstybių teisės spragas, konsuliniai pareigūnai ir toliau laisvai piktnaudžiauja savo imunitetais. Tiesa, ne visai teisinga būtų teigti, jog nei VKKS, nei valstybių nacionalinėje teisėje nėra pastangų apsidrausti ar bent sumažinti konsulinių pareigūnų padaromą žalą trečiajai šaliai: VKKS 43 str. 2 d. užtikrinti yra numatyta VKKS 56 str. norma, įtvirtinanti, jog konsulinės įstaigos nariai laikosi visų priimančiosios valstybės teisės aktų reikalavimų dėl draudimo nuo žalos, padarytos trečiajai šaliai naudojant bet kokį automobilį, laivą ar orlaivį, atitinkami reikalavimai yra įtvirtinti ir valstybių nacionaliniuose teisės aktuose arba dvišalėse konvencijose (pavyzdžiui, Lietuvos - Turkijos Respublikų konsulinėje sutartyje). Be to, valstybės taip pat gali imtis papildomų teisinių priemonių, kaip antai Lietuvos Respublikos užsienio valstybių diplomatinių atstovybių, konsulinių įstaigų ir tarptautinių organizacijų atstovybių transporto priemonių registravimo tvarkos aprašas¹³³ numato, jog siekiant identifikuoti konsulinių įstaigų transporto priemones, užtikrinti jų apsaugą bei tuo pačiu užkirsti kelią galimiems piktnaudžiavimo imunitetu atvejams, diplomatiniai valstybinio numerio ženklai išduodami transporto priemonėms, kurias teisėtai

¹³² Administracinė byla Nr. 1707¹¹/2001. *Administracinio teismo praktika Nr. 2*, Vilnius: Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2001, p. 131-134.

¹³³ Patvirtinta Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro ir Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2004 m.

pagrindais valdo ar naudoja Lietuvos Respublikoje esančios atstovybės ir atstovybių nariai, turintys specialius akreditacijos pažymėjimus. Be to, šias transporto priemones leidžiama vairuoti tik asmeniui, turinčiam *inter alia* galiojantį Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos išduotą akreditacijos pažymėjimą.

Kita nemažiau svarbi problema, nusprendžiant, ar atitinkamas veiksmas gali būti laikomas oficialiu, yra institucija, priimanti šį sprendimą. Reikia pasakyti, jog vieningos nuomonės šiuo klausimu nėra: esti manančių, jog sprendimą turėtų priimti priimančios valstybės autoritetingos institucijos, atsižvelgusios į atstovaujamos valstybės nuomonę. Pasak kitos nuomonės, kiekvienas atvejis yra skirtingas, tad valstybės turėtų bendradarbiauti ir rasti joms priimtinausią sprendimą konkrečiu atveju. Dažniausiai praktikoje laikomasi tos nuomonės, jog abi valstybės turėtų sutarti ir pripažinti, kad atitinkamas veiksmas buvo oficialios funkcijos vykdymas, išskyrus tuos atvejus, kuomet veiksmas yra *per se* oficialus, t.y. nurodytas kaip oficialus tarptautinėse ar dvišalėse sutartyse, abiejų valstybių nacionalinėje ar paprotinėje teisėje. Atstovaujamos valstybės atitinkamo veiksmo pripažinimas oficialiu gali būti pareikštas per jos diplomatinę atstovybę, o priimančioji valstybė savo poziciją gali išreikšti ir konkludentiniais veiksmais, nepareikšdama savo prieštaravimo konsulinės įstaigos vadovui.¹³⁴ Tačiau žinoma, toks abiejų valstybių sutarimas būna idealiu atveju ir dažniausiai valstybių požiūris į atitinkamus konsulo veiksmus išsiskiria. Vis dėlto vyrauja nuomonė, jog paskutinė instancija, nusprendžianti atitinkamo veiksmo kvalifikavimą, yra priimančiosios valstybės teismai, nes jie turi daugiau galimybių išnagrinėti konkretų atvejį ir su juo susijusias aplinkybes, preziumuojant, kad kiekvienos valstybės teismai yra nešališki bei vadovaujasi teisingumo principu.

Baigiant nagrinėti imunitetą nuo priimančiosios valstybės jurisdikcijos bei piktnaudžiavimo juo atvejus, reikėtų pacituoti Tarptautinio Teisingumo Teismo *Democratic Republic of the Congo v. Belgium* byloje pažymėtą skirtumą tarp imuniteto nuo jurisdikcijos bei baudžiamosios atsakomybės apskritai: imunitetu nuo jurisdikcijos užsienio valstybėje pasinaudojęs asmuo gali ir neretai turėtų būti teisiamas savo pilietybės valstybėje.¹³⁵ Tačiau kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, praktikoje dažniausiai atsitinka taip, kad nepaisant to, jog atitinkamų veiksmų priskyrimas oficialioms funkcijoms prieštarauja bet kokiems loginiams principams, valstybės yra linkusios užstoti savo atstovus bei pripažinti neteisėtus jų veiksmus konsulinėmis funkcijomis, blogiausiu atveju, konsulinis pareigūnas, įvykdęs nusikalstamą veiką, yra gražinamas į atstovaujamą valstybę ir tuo deja, viskas užsibaigia, taigi

rugsėjo 29 d. įsakymu Nr.V-119/IV-317 (Valstybės žinios, 2004, Nr. 148-5370).

¹³⁴ *Cit. op.* 4, p. 153.

¹³⁵ Tarptautinio Teisingumo Teismo 2002 m. vasario 14 d. sprendimas byloje *Democratic Republic of the Congo v. Belgium*, Nr. 2002/121. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8126.pdf?PHPSESSID=f12f0ce6002b5a560d15786644bd61b5>>

nenustabu, kad konsuliniai pareigūnai nesibaimina piktnaudžiauti imunitetais. Toks konsulinių pareigūnų nebaudžiamumas visai pagrįstai kelia priimančiosios valstybės ir jos piliečių pasipiktinimą bei tuo pačiu kenkia geriems valstybių santykiams, taigi siekiant užtikrinti teisingumą, atstovaujamos valstybės, nors ir neatsisakiusios konsulinių imunitetų, turėtų pačios dažniau taikyti atsakomybę savo konsulinių pareigūnų bei konsulinių darbuotojų atžvilgiu, ypač tais atvejais, kuomet pažeidžiamos fundamentalios žmogaus teisės.

6. Pareiga duoti parodymus

Dar vienas imunitetas nuo priimančiosios valstybės prievartos priemonių bei sankcijų taikymo yra įtvirtintas VKKS 44 str., pagal kurį konsulinės įstaigos nariai gali atsisakyti duoti parodymus apie atstovaujamosios valstybės teisę bei dėl klausimų, susijusių su jų funkcijų atlikimu, pateikti oficialią korespondenciją bei dokumentus, o konsulinis pareigūnas gali atsisakyti duoti bet kokius parodymus be teisinių padarinių. Konsulinės įstaigos narių teisė atsisakyti pateikti dokumentus yra loginė konsulinių archyvų, dokumentų ir korespondencijos neliečiamybės išdava, kita vertus, neturėtų būti atsisakoma liudyti apie įvykius, kuriuos konsuliniai pareigūnai sužinojo vykdydami santuokos, gimimo ar mirties faktus ir neturėtų atsisakyti pateikti su tuo susijusius dokumentus. Taip pat pažymėtina, jog garbės konsulinių pareigūnų teisė atsisakyti duoti parodymus yra labiau apribota ir prilygsta kitų konsulinių įstaigos narių teisėms, kadangi toks atsisakymas galimas tik jo oficialių veiksmų bei atstovaujamosios valstybės teisės atžvilgiu.

Nagrinėjamas imunitetas buvo įtvirtintas daugelyje konvencijų dar prieš VKKS ir jo formuluotė mažai tesiskyrė nuo dabartinės (pavyzdžiui, Havanos, 1942 m. Meksikos - JAV, 1954 m. D. Britanijos - Meksikos, 1957 m. Lenkijos - VDR konsulinėse konvencijose, 1955 m. Irano - JAV Draugystės, ekonominių santykių ir konsulinių teisių sutartyje), tiesa, būta ir įdomesnių nuostatų, kaip antai 1870 m. JAV bei Austrijos - Vengrijos konsulinėje konvencijoje, numatančioje, jog konsuliniai pareigūnai nėra įpareigoti duoti parodymus teisme, išskyrus atvejus, kuomet jų liudijimas būtinas asmens, kaltinamo nusikaltimo padarymu, gynybai, taip pat pagal 1958 m. SSRS - VFR konsulinę konvenciją, įstaigos nariai turėtų duoti parodymus, jei to reikalauja teismas arba prokuratūra.¹³⁶

Tarptautinės teisės komisija, apibendrinusi valstybių praktiką, turėjo nuspręsti, ar konsuliniai pareigūnai turėtų būti įpareigoti atvykti į teismą ar kitą autoritetinę instituciją duoti parodymus, kaip ir kur tai turėtų būti daroma ir trečia, įtvirtinti nuostatą, jog tuomet, kai konsulinio pareigūno prašoma

¹³⁶ *Cit. op.* 15, p. 153-154.

atvykti į teismą, turi būti vengiama bet kokio kišimosi į jo oficialias pareigas. Taip pat buvo diskutuojama, ar klausimas, dėl kurio konsulinis pareigūnas yra kviečiamas duoti parodymus, gali apimti ir tuos atvejus, kada buvo veikama vykdant oficialias funkcijas. Atsakant į šiuos klausimus, tarptautinės teisės komisija laikėsi nuomonės, jog būtų sunku rasti pateisinimą, kodėl konsuliniai pareigūnai neturėtų atvykti į teismą, kai yra kviečiami, nes iš tiesų tam būtų sugaišta visai nedaug laiko, o konsulinių funkcijų vykdymas dėl to nenukentėtų, tuo tarpu teismo vykdymas į konsulinę įstaigą sukeltų daug daugiau nepatogumų. Kita vertus, siekiant užtikrinti nepertraukiamą konsulinių funkcijų vykdymą, VKKS įtvirtinta galimybė apklausti pareigūną jo rezidencijoje ar konsulinėje įstaigoje, priimti jo parodymus raštu, o teismas pasilieka sau teisę nuspręsti, jog konsulinio pareigūno dalyvavimas teisme yra būtinas, be to, reikia atkreipti dėmesį, kad tokia institucija gali būti ne tik teismas siaurąja prasme, bet ir atitinkamas tribunolas ar kita analogiška institucija. Bet kuriuo atveju, kaip pagarbos užsienio valstybės suverenitetui, jos atstovo imunitetams nuo priimančiosios valstybės prievartinių priemonių ar sankcijų taikymo bei konsulinio pareigūno neliečiamybės užtikrinimo išraiška, 44 str. įtvirtinta nuostata, jog konsuliniai pareigūnai gali atsisakyti duoti bet kokius parodymus, o kiti įstaigos nariai - parodymus, susijusius su jų funkcijų vykdymu, be teisinių padarinių. Be to, konsulinės įstaigos nariai gali atsisakyti teikti atstovaujamos valstybės teisės aiškinimą, kadangi priimančioji valstybė negali reikalauti konsulinių pareigūnų atlikti pareigas, kurias nepriskiriamos oficialioms konsulinėms pareigoms.¹³⁷ Po VKKS sudarytose konsulinėse konvencijose valstybės dažniausiai arba įtvirtindavo analogiškas VKKS nuostatas, arba suteikdavo platesnius imunitetus nuo parodymų davimo konsulinės įstaigos nariams, kaip tai buvo padaryta, pavyzdžiui, 1967 m. SSRS - Italijos, SSRS - Kinijos Liaudies Respublikos, 1972 m. SSRS - Čekoslovakijos, 1972 m. Mongolijos - SSRS, 1986 m. Meksikos - Kinijos Liaudies Respublikos ir kitose konsulinėse konvencijose, 2004 m. priimtose Garbės konsulinių pareigūnų gairėse Australijoje bei 2005 m. JAV - Kinijos Liaudies Respublikos Konsulinių santykių orderyje. JAV - Kinijos konsulinė konvencija imunitetą nuo prievartos priemonių taikymo išplečia ir konsulinių pareigūnų šeimos nariams.

Taigi tenka pripažinti, kad be geros konsulinės įstaigos narių valios, nagrinėjama pareiga lieka gana deklaratyvia, ypač turint galvoje, jog priimančiosios valstybės institucijos negali pačios spręsti, ar atitinkamas klausimas susijęs su konsulinės įstaigos narių funkcijomis, oficialia korespondencija ir dokumentais, taigi čia taip pat galima išvelgti piktnaudžiavimo imunitetais grėsmę. Panašus atvejis susiklostė 1915 m. *W. Muller* byloje, kuomet Sietle buvo sulaikytas Vokietijos konsulas, įtarus jį bandymu neteisėtai įsigyti komercinę paslaptį, tačiau Vokietija pareiškė, jog nagrinėjant bylą,

¹³⁷ *Cit. op.* 4, p. 160.

neišvengiamai tektų liudyti apie faktus, susijusius su konsulinės įstaigos oficialia veikla bei konsuliniais dokumentais, todėl, remiantis 1871 m. Vokietijos - JAV konsuline sutartimi, JAV kompetentingiems pareigūnams teko pripažinti, jog šio konsulinio pareigūno atžvilgiu jokių veiksmų negalima imtis ir byla turi būti nutraukta.¹³⁸ Taip pat galima prisiminti jau minėtą Švedijos garbės konsulo *L. S. Annermalm* bylą Lietuvoje, kuomet, remiantis nagrinėjamu imunitetu, buvo atsisakyta įvardinti pačią vykdomą funkciją. Iš pateiktų pavyzdžių matyti, jog taikant šį imunitetą, taip pat susiduriama su oficialių klausimų atribojimo problema ir mėginimu tuo piktnaudžiauti. Kaip ir ankstesniais atvejais, matyt, reikėtų vadovautis tais pačiais kriterijais bei protingumo principu, siekiant, kad klausimai nebūtų nepagrįstai priskirtini oficialiems, taip jiems taikant imunitetą bei trukdant vykdyti teisingumą.

7. Atleidimas nuo užsieniečių registravimo, leidimo gyventi ir dirbti suteikimo

Paprastai valstybės kelia tam tikrus reikalavimus užsienio valstybių piliečiams, ketinantiems gyventi bei dirbti toje valstybėje - tai gali būti atitinkamai reikalavimas registruotis, gauti leidimą gyventi ar dirbti, priklausomai nuo asmens pilietybės, tarptautinių sutarčių bei nacionalinių teisės aktų. Tačiau yra visuotinai sutarta, jog šie reikalavimai negali būti taikomi konsulinės įstaigos nariams bei jų šeimos nariams, kadangi gerbiant kitos valstybės, su kuria yra užmegzti konsuliniai santykiai, valią paskirti atitinkamus asmenis dirbti konsulinėje įstaigoje, priimančioji valstybė negali sukurti tokios situacijos, kuomet konsulinių funkcijų vykdymas taptų priklausomas nuo priimančiosios valstybės valios suteikti leidimą gyventi ar dirbti atitinkamiems asmenims. Dėl šios priežasties VKKS 46 str. yra įtvirtintas konsulinių pareigūnų, konsulinių darbuotojų bei kartu gyvenančių jų šeimų narių atleidimas nuo visų priimančiosios valstybės įstatymuose numatytų pareigų dėl užsieniečių registravimo ir leidimo apsigyventi suteikimo. Reikėtų atkreipti dėmesį, jog absoliutaus pobūdžio privilegija yra numatyta tik etatiniam konsuliniam pareigūnui, tuo tarpu kitiems konsulinės įstaigos nariams ši privilegija taikoma priklausomai nuo tam tikrų sąlygų: visų pirma, jie turi nebūti priimančiosios valstybės piliečiai ar nuolatiniai gyventojai, antra, su atstovaujama valstybe juos turi sieti nuolatiniai darbo ryšiai. Pagaliau, norėdami pasinaudoti minima privilegija, minėti asmenys priimančioje valstybėje negali užsiimti jokia privačia veikla. Pagal VKKS 57 str., konsulinės įstaigos narių šeimos nariams, kurie patys, siekdami asmeninės naudos, užsiima priimančiojoje valstybėje bet kokia privačia

¹³⁸ Germany's Consul Accused in Seattle. In *The New York Times* [interaktyvus]. 1915-03-18 [žiūrėta 2007-12-16]. Prieiga per internetą: <http://query.nytimes.com/mem/archive-free/pdf?_r=1&res=9F01E2DD123FE233A2575BC1A9659C946496D6CF&oref=slogin>

veikla, atleidimas nuo užsieniečių registravimo ir leidimo apsigyventi nėra suteikiamas. VKKS 65 str. numato, kad garbės konsuliniai pareigūnai naudojami šia privilegija taip pat tik tuomet, kai priimančiojoje valstybėje neužsiima privačia komercine ar profesine veikla.

Analogiškos taisyklės galioja ir atleidžiant konsulinės įstaigos narius nuo leidimo dirbti suteikimo, tiek, kiek tai susiję su jų darbu atstovaujamosios valstybės tarnyboje. Atkreiptinas dėmesys, kad VKKS 47 str. yra minimi ir konsulinių pareigūnų ir konsulinių darbuotojų privatūs namų darbininkai, kurie nebuvo minimi straipsnyje dėl atleidimo nuo užsieniečių registracijos ir leidimo gyventi suteikimo, tačiau pagal įtvirtintą nuostatą, privatūs namų darbininkai, kurie priimančiojoje valstybėje neužsiima kita veikla, siekdami asmeninės naudos, yra atleidžiami nuo bet kokių pareigų dėl leidimo dirbti suteikimo, kurias nustato priimančiosios valstybės teisės aktai dėl užsieniečių darbo, matome, kad ši privilegija apima ir anksčiau minėtus reikalavimus, kadangi užsienio piliečiams norint gauti leidimą dirbti, dažniausiai keliamas reikalavimas atitinkamai registruotis ir/ar gauti leidimą gyventi priimančiojoje valstybėje. Atkreiptinas dėmesys, jog nagrinėjamos privilegijos ir imunitetai nesuteikiami garbės konsulinio pareigūno šeimos nariams ar konsuliniais darbuotojams, dirbantiems konsulinėje įstaigoje, kuriai vadovauja garbės konsulinis pareigūnas, taigi jei šie asmenys pageidauja dirbti priimančiojoje valstybėje, jų atžvilgiu yra taikomi visi reikalavimai, kaip ir kitiems užsieniečiams, t.y. tiek registracija, tiek gyvenimo bei darbo priimančiojoje valstybėje leidimai, jei, žinoma, tai yra reikalinga kitų valstybių piliečiams.

Apibendrinant reikėtų pasakyti, kad didžioji dauguma dvišalių konsulinių konvencijų, sudarytų tiek prieš, tiek po VKKS, numatė tokias pat arba labai panašias nuostatas, taigi tai rodo, jog valstybės šią normą taiko iš pagarbos kitos valstybės valiai skirti atitinkamus asmenis atstovauti tai valstybei, todėl nei normos taikymo pažeidimų, nei žymesnių piktnaudžiavimo minima privilegija atvejų, taip pat nepasitaikė.

8. Atleidimas nuo socialinio aprūpinimo bei asmeninių prievolių

Su konsulinės įstaigos narių gyvenimu priimančiojoje valstybėje bei darbu konsulinėje įstaigoje neabejotinai susiję ir socialinio aprūpinimo prievolės, tačiau atsižvelgiant į tai, kad konsulinės įstaigos nariai (bei kartu gyvenantys jų šeimų nariai) atlyginimą gauna iš atstovaujamos valstybės, natūralu, kad VKKS 48 str. yra įtvirtinta išimtis iš socialinio aprūpinimo sistemos šių asmenų atžvilgiu, žinoma, tik tiek, kiek tai susiję su jų tarnyba atstovaujamajai valstybei. Be to, nuo socialinio aprūpinimo prievolių priimančiojoje valstybėje yra atleidžiami ir privatūs namų darbininkai, dirbantys konsulinės įstaigos nariams, jei tik jie nėra priimančiosios valstybės piliečiai arba nuolatiniai gyventojai ir jiems

yra taikomos atstovaujamos arba trečiosios valstybės socialinės apsaugos nuostatos.

VKKS 48 str. norma yra pagrįsta grynai praktiniais sumetimais, kadangi šie asmenys yra perkeliami dirbti į naują valstybę kas keleri metai, tad jei jie dalyvautų tų valstybių socialinės apsaugos sistemose, prarastų savos valstybės socialines garantijas.¹³⁹ Kaip buvo pažymėta Vienos konferencijos metu, svarbiausia problema, kuri turėjo būti išspręsta, buvo ne galimas dvigubas socialinis apmokestinimas, tačiau situacija, kuomet konsulinės įstaigos nariai, gyvenantys ne savo pilietybės valstybėje, nebūtų palikti už abiejų valstybių socialinio aprūpinimo sistemos ribų. Tarptautinės teisės komisijoje vyko nemažai diskusijų dėl to, ar ši nuostata turėtų būti taikoma garbės konsuliniam pareigūnams, tačiau galiausiai ji VKKS nebuvo įtvirtinta, kadangi pritaikius šią privilegiją tiems garbės konsuliniam pareigūnams, kurie yra priimančiosios valstybės piliečiai, jie nepriklausytų jokiai socialinio aprūpinimo sistemai. Vis dėlto, tokia VKKS nuostata yra preziumuojama, jog garbės konsulinis pareigūnas yra priimančiosios valstybės pilietis, tačiau nereikėtų pamiršti, jog gali būti ir kitaip ir tuomet gali susidaryti minėta dvigubo socialinio apmokestinimo situacija.

Sudarius dvišalius susitarimus, šalys gali nustatyti, jog šeimos nariams, kurie gyvena kartu su konsulinės įstaigos nariu, leidžiama dirbti apmokamą darbą priimančiojoje valstybėje, tačiau tokiu atveju šeimos nariai turi mokėti pajamų bei socialinės apsaugos mokesčius, be to, apie šeimos narių ketinimą įsidarbinti turi būti pranešama priimančiosios valstybės kompetentingoms institucijoms (dažniausiai užsienio reikalų ministerijai), kuri ir duoda leidimą šiems asmenims įsidarbinti: pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatymas numato, kad diplomato, dirbančio Lietuvos Respublikos konsulinėje įstaigoje, užsienio valstybėje kartu gyvenantis sutuoktinis turi teisę įsidarbinti toje valstybėje, jeigu tai numatyta Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse arba leidžiama pagal tos valstybės įstatymus, tačiau iki šiol Lietuva yra sudariusi tokią susitarimą tik su JAV 1994 m.¹⁴⁰ 1972 m. Australijos Konsulinių imunitetų bei privilegijų įstatymas įtvirtina nuostatą, jog konsuliniai pareigūnai patys negali Australijoje dirbti kito darbo, o jų šeimos nariai, siekiantys įsidarbinti, turi iš anksto gauti kompetentingų institucijų sutikimą.¹⁴¹

Nagrinęjant atleidimą nuo priimančiosios valstybės socialinio aprūpinimo sistemos, svarbu pažymėti, kad daugeliui tarptautinės teisės komisijos dalyvių buvo priimtina nuostata, vėliau įtvirtinta VKKS 48 str. 4 d., jog atleidimas nuo socialinio aprūpinimo prievolių neužkerta kelio savanoriškai dalyvauti priimančiosios valstybės socialinio aprūpinimo sistemoje, kadangi pasitaikydavo atvejų,

¹³⁹ *Cit. op.* 4, p. 161.

¹⁴⁰ *Ibid.*, p. 166.

¹⁴¹ *Cit. op.* 88.

kuomet konsulinės įstaigos nariui nebūdavo suteikiama medicininė pagalba, dėl to, kad jis nedalyvaudavo tos valstybės socialinės apsaugos sistemoje.

Kita konsulinės įstaigos narių ir kartu gyvenančių jų šeimos narių privilegija yra atleidimas nuo darbo ir kitų viešųjų prievolių, taip pat karinių prievolių, tokių kaip rekvizicija, kontribucija ar kariuomenės postovis; tokia pati privilegija taikoma ir garbės konsuliniam pareigūnui. VKKS 52 str. privilegija apima įvairias prievoles, kaip antai pagalbą likviduojant nelaimės padarinius, lankymąsi prisiekusiųjų teisme, karinę tarnybą, tarnybą atsargos kariuomenėje ir panašiai. Tarptautinės teisės komisija pripažino, kad ši privilegija, ta apimtimi, kuri taikoma konsuliniams pareigūnams ir jų šeimos nariams, gali būti laikoma paprotine teise, kadangi atitinkamas nuostatas galima rasti daugybėje iki VKKS sudarytų sutarčių: 1881 m. JAV - Rumunijos, 1905 m. Italijos - Gvatemalos, 1926 m. Kubos - JAV, 1956 m. Jungtinės Karalystės - VFR ir kitose.¹⁴² Atsižvelgiant į tai, kad šios nuostatos paskirtis yra išvengti konsulinių funkcijų vykdymo trikdymo, tarptautinės teisės komisijai pasirodė verta išplėsti normos taikymo sritį asmenims, į ją įtraukiant aptarnaujantį personalą, suprantama, tik tuo atveju, jei jie nėra priimančiosios valstybės piliečiai. Taigi vėlesnėse konvencijose, kaip antai 1967 m. SSRS - Italijos, JAV - Kinijos, 1972 m. SSRS - Čekoslovakijos, SSRS- Kinijos ir kitose, privilegija jau suteikiama visiems konsulinės įstaigos nariams.

Baigiant nagrinėti konsulinės įstaigos narių atleidimą nuo asmeninių prievolių, reikėtų akcentuoti, jog priimančiajai valstybei ši privilegija iš tiesų nesukelia jokių sunkumų, nes konsulinės įstaigos nariai gali būti lengvai pakeičiami kitais asmenimis, tuo tarpu nesuteikus nagrinėjamos privilegijos, atstovaujamai valstybei iškiltų nemažai sunkumų ir įstaigos darbas neabejotinai būtų sutrikdytas.

9. Mokesčių privilegijos

Šiame darbe jau buvo nagrinėta konsulinių įstaigų bei jų vadovų rezidencijos privilegija dėl atleidimo nuo visų valstybinių, regioninių ar municipalinių mokesčių ir rinkliavų, tačiau analogišką privilegiją VKKS įtvirtina ir konsulinių pareigūnų, konsulinių darbuotojų ir kartu gyvenančių jų šeimų narių atžvilgiu, be to, atleidimas nuo valstybinių, regioninių ar municipalinių mokesčių ir rinkliavų taikomas ne tik nekilnojamam turtui, bet ir asmenims. Garbės konsulinis pareigūnas naudojasi kiek siauresnės apimties privilegija, kadangi jis yra atleidžiamas tik nuo visų mokesčių ir rinkliavų už atlyginimus ir kitas išmokas, kurias jam moka atstovaujamoji valstybė už konsulinių funkcijų atlikimą. Nuo mokesčių už darbo užmokestį, kurį gauna už savo tarnybą, yra atleidžiami ir aptarnaujančio

¹⁴² *Cit. op.* 15, p. 9, 13, 36, 140.

personalo nariai, tuo tarpu konsulinės įstaigos nariai, įdarbinantys asmenis, kurie nėra atleidžiami nuo pajamų mokesčio už darbo užmokestį ar kitą atlygį, privalo vykdyti priimančiosios valstybės teisės aktų numatytus reikalavimus darbdaviams dėl pajamų mokesčio mokėjimo.

Panašias į VKKS įtvirtintas nuostatas randame ir iki jos sudarytose dvišalėse konvencijose, kaip antai 1881 m. JAV - Rumunijos, 1905 m. Italijos - Gvatemalos, 1926 m. JAV - Kubos, JAV - Kinijos, 1950 m. JAV - Airijos, 1954 m. Jungtinės Karalystės - Meksikos, 1955 m. JAV - Irano, 1957 m. SSRS - VDR, 1959 m. SSRS - Austrijos ir kitose konsulinėse konvencijose, kurios numatė konsulinių pareigūnų, konsulinių darbuotojų ir kartu gyvenančių jų šeimų narių atleidimą nuo priimančiosios valstybės visų valstybinių, regioninių ar municipalinių mokesčių ir rinkliavų, išskyrus nekilnojamojo turto mokesčius ir rinkliavas už asmeninį turtą, esantį priimančiosios valstybės teritorijoje, taip pat mokesčius už jų profesinę veiklą, verslą ir kitą privačią veiklą, tuo tarpu 1942 m. Meksikos - JAV konsulinė konvencija išskiria atleidimą nuo automobilio registravimo, licencijavimo ir panašių mokesčių.¹⁴³

Ankstesnės konsulinės konvencijos analizė atspindi tendenciją atleisti konsulinės įstaigos narius nuo priimančiosios valstybės mokesčių, tačiau beveik visose sutartyse būdavo įtvirtintos tam tikros išimtys, kurios skyrėsi vienu ar kitu aspektu, taigi tarptautinės teisės komisijai teko užduotis apibendrinti valstybių praktiką ir įtvirtinti tai daugiašalėje sutartyje. Taigi pagal VKKS 49 str., konsuliniai pareigūnai, darbuotojai ir kartu gyvenantys jų šeimų nariai nėra atleidžiami nuo:

1. netiesioginių mokesčių, paprastai įskaičiuotų į prekių ir paslaugų kainą;
2. nekilnojamojo turto mokesčių ir rinkliavų už asmeninį turtą, esantį priimančiosios valstybės teritorijoje;
3. paveldimo turto ir paveldėjimo mokesčių priimančiajai valstybei, išskyrus konsulinės įstaigos nario ar kartu gyvenančio jo šeimos nario mirties atveju, kuomet neapmokestinamas kilnojamas turtas, kuris buvo priimančiojoje valstybėje dėl to, kad joje buvo mirusysis, kaip atstovybės narys arba atstovybės nario šeimos narys;
4. pajamų mokesčių už asmens pajamas, gaunamas iš šaltinio priimančiojoje valstybėje, įskaitant mokesčius už kapitalo padidėjimo pajamas bei mokesčius už kapitalą, investuotą į verslo ar finansų įmones priimančiojoje valstybėje;
5. mokesčių už suteiktas konkrečias paslaugas;
6. žyminio, registravimo ir analogiškų mokesčių, hipotekos mokesčių bei atlyginimo už atliekamus notarinius veiksmus.

¹⁴³ *Ibid.*, p. 9, 13, 36, 86, 114, 138, 147.

Atleidimas nuo mokesčių, analogiškas VKKS nuostatomis, įtvirtintas ir daugelyje vėlesnių konvencijų, kaip antai 1967 m. SSRS - Italijos, SSRS - Kinijos Liaudies Respublikos, 1976 m. Prancūzijos - Lenkijos, 1972 m. SSRS - Čekoslovakijos, 1980 m. Prancūzijos - VDR konvencijose bei 2005 m. JAV - Kinijos Liaudies Respublikos Konsulinių santykių orderyje ir kitose. Taigi tai tik patvirtina, jog valstybės laikosi vienodos nuomonės dėl nagrinėjamos privilegijos suteikimo užsienio konsulinių įstaigų nariams, jas pripažįsta ir taiko be didesnių problemų.

10. Atleidimas nuo maito mokesčių ir maitinio patikrinimo

Kaip jau buvo minėta, daugelis konsulinių privilegijų yra daugiašalėje sutartyje įtvirtintos paprotinės mandagumo taisyklės. Ne išimtis yra ir VKKS 50 str. numatyta norma, kuria nuo mokesčių ir susijusių rinkliavų, išskyrus atlyginimą už sandėliavimą, pervežimą ir panašias paslaugas atleidžiamos etatinio konsulinio pareigūno arba kartu gyvenančių jo šeimos narių asmeniniam naudojimui skirtos prekės, įskaitant įsikūrimui reikalingus daiktus. Reikėtų atkreipti dėmesį, jog nors VKKS tiesioginiai nėra ir negali būti įtvirtintas įvežamų daiktų kiekis, tam tikri kiekybiniai ribojimai šios privilegijos įgyvendinimui vis dėlto yra numatyti - vartojimo prekių neturi būti daugiau, nei reikia tiesiogiai suvartoti konsuliniam pareigūnui bei jo šeimos nariams, be to, VKKS 50 str. didžia dalimi nukreiptas į įvežamus daiktus, reikalingus pirminiam įsikūrimui. Vienos konferencijoje išsiskyrė dvi pagrindinės pozicijos dėl atleidimo nuo maito mokesčio: pagal vieną jų, privilegija būtų taikoma tik tuomet, kai prekės įvežamos konsuliniam pareigūnui ar jo šeimos nariams pirmą kartą atvykstant į priimančiąją valstybę ar netrukus po atvykimo, kaip buvo įtvirtinta, pavyzdžiui, 1932 m. Italijos - Latvijos, 1934 m. Lenkijos - Bulgarijos, 1948 m. Graikijos - Libano, 1951 m. Jungtinės Karalystės - Prancūzijos, 1955 m. Prancūzijos - Italijos, Prancūzijos - Švedijos ir kitose konsulinėse sutartyse. Kitos doktrinos šalininkai teigė, kad maitinės privilegijos neturėtų būti apribotos laike ir rėmėsi 1935 m. Čekoslovakijos - SSRS, 1942 m. JAV - Meksikos, 1947 m. Filipinų - JAV, 1950 m. JAV - Airijos, 1951 m. Jungtinės Karalystės - JAV, 1952 m. Jungtinės Karalystės - Švedijos, 1954 m. Jungtinės Karalystės - Italijos bei kitomis konvencijomis.¹⁴⁴ Tam tikrą saugiklį įtvirtino ir tarsi tarpinę poziciją užėmė 1952 m. JAV - Čilės specialus susitarimas, numatantis atleisti nuo maito ir lygiaverčių mokesčių oficialiam bei asmeniniam naudojimui skirtas ir pirmą kartą įvežamas prekes, tuo tarpu vėliau įvežamoms prekėms taikyti maitines privilegijas, tik jei to nedraudžia priimančiosios valstybės įstatymai.¹⁴⁵ VKKS įtvirtinta nagrinėjama privilegija laike neribojama, tačiau kompleksiskai aiškinant

¹⁴⁴ *Cit. op. 3.*

¹⁴⁵ Jungtinių Amerikos Valstijų ir Čilės susitarimas dėl konsulinių pareigūnų atleidimo nuo maito ir susijusių mokesių

konvencijos normas, daiktai, skirti pirminiam įsikūrimui, neturėtų būti įvežami įpusėjus konsulinio pareigūno kadencijai ar dar vėliau. Reikia paminėti, jog ankstesnėse konvencijose kelta ir kitų sąlygų atleidžiant įvežamas prekes nuo maito mokesčių, kaip antai 1921 m. Jungtinės Karalystės - Afganistano sutartis leido įvežti asmeninio vartojimo prekes tik protingais kiekiais; 1926 m. Kubos - JAV ir 1938 m. JAV - Liberijos konsulinės konvencijos nuo maito mokesčio neatleido prekių, skirtų konsulinių pareigūnų privačiai veiklai ir pan. 1954 m. Jungtinės Karalystės - Meksikos ir 1955 m. JAV - Irano konsulinės konvencijos įtvirtino reikalavimą pranešti apie tokį importą priimančiai valstybei bei nustatė, jog nuo maito mokesčio neatleidžiamos prekės, kuria ketinama parduoti arba kurios skirtos kitiems asmenims.¹⁴⁶

Vis dėlto, vėlesnių dvišalių konvencijų analizė rodo tendenciją išplėsti maitines privilegijas ir neretai konsulinių pareigūnų privilegijos yra prilyginamos diplomatinėms privilegijoms: JAV - Kinijos, 1992 m. Lietuvos - Lenkijos Respublikų, Lietuvos - Turkijos konsulinės konvencijos numato, jog imunitetais nuo maito ir panašių mokesčių naudojasi visi konsulinės įstaigos nariai ir jų šeimos nariai, įveždami ir išveždami daiktus, reikalingus pirminiam įsikūrimui (arba kaip įtvirtinta Lietuvos - Gruzijos, 1995 m. Lietuvos - Ukrainos, 1992 m. Lietuvos - Kinijos, taip pat 1992 m. Lietuvos - Rusijos Federacijos konsulinėse konvencijose - daiktus, kuriuos įsivežama pirmą kartą atvykstant), tuo tarpu konsuliniams pareigūnams bei jų šeimos nariams nėra jokio apribojimo dėl pirminio įsikūrimo. 1972 m. Mongolijos - SSRS, 1972 m. SSRS - Čekoslovakijos konsulinės konvencijos užtikrina konsuliniams pareigūnams, darbuotojams bei jų šeimos nariams tokias pat privilegijas dėl atleidimo nuo maito mokesčio kaip ir atitinkamiems diplomatinės atstovybės personalo nariams, tuo tarpu 1967 m. Jungtinės Karalystės - Lenkijos, 1977 m. Meksikos - VDR konsulinės konvencijos pabrėžia, jog nurodytos privilegijos nesuteikia teisės įvežti ar išvežti prekes, kai tai draudžia priimančiosios valstybės teisės aktai. Atkreiptinas dėmesys, jog ypatingai teigiamą valstybių poziciją maitinių privilegijų atžvilgiu rodo tai, kad nesant sudarytos dvišalės sutarties, ši privilegija gali būti taikoma valstybėms apsikeitus specialiomis notomis, kaip antai 1956 m. JAV - Jugoslavijos susitarime, o net ir nesant jokio formalaus susitarimo, pagal valstybių praktiką bent pirminiam įsikūrimui skirtų daiktų atžvilgiu privilegija paprastai taikoma, kaip kad nutiko 1952 m. JAV - Danijos santykiuose, kuomet nesant jokio susitarimo, JAV pareiškė, kad metus laiko nuo Danijos konsulinio pareigūno atvykimo į JAV vykdyti konsulines funkcijas, daiktai jo asmeniniam naudojimui yra atleidžiami nuo maito mokesčio.¹⁴⁷

(United Nations — Treaty Series, 1953, No. 2312).

¹⁴⁶ *Cit. op.* 15, p. 25, 39, 64, 115, 137.

¹⁴⁷ LEE, L. T. *Toward a Uniform Customs Exemption for Consular Officers. The International and Comparative Law*

Kitas muitinių privilegijų aspektas yra asmeninio konsulinių pareigūnų ir kartu gyvenančių jų šeimos narių bagažo atleidimas nuo apžiūros. Pagal VKKS 50 str., asmeninis konsulinių pareigūnų bagažas gali būti patikrintas tik esant rimtam pagrindui manyti, kad yra vežami daiktai, kuriems netaikomos numatytos išimtys, arba daiktai, kuriuos įvežti arba išvežti draudžia priimančiosios valstybės teisės aktai, arba jų įvežimą ir išvežimą reguliuoja karantino taisyklės. Ši nuostata įtvirtinta daugėjant atvejų, kuomet piktnaudžiaujama nagrinėjama privilegija ir bandoma įvežti narkotines medžiagas ar kitas draudžiamas prekes, taigi reikia pažymėti, jog saugumo tikslais, asmeniniai daiktai nėra atleidžiami nuo jų tikrinimo elektroninėmis priemonėmis pagal tarptautinius bei nacionalinius teisės aktus. Tai ypač pasakytina apie konsulinio pareigūno daiktų patikrinimą elektroninėmis priemonėmis aerouostuose bendra tvarka, siekiant užtikrinti skrydžio saugumą. Tiesa, siekiant valstybių interesų pusiausvyros, detalesnė apžiūra, kilus pagrįstiems įtarimams, gali būti atliekama tik diplomatumi arba jo šeimos nariui dalyvaujant, taigi, nors asmeninis konsulinių pareigūnų bagažui netaikomas absoliutus imunitetas nuo apžiūros, vis dėlto sąlygos, kuomet jis gali būti patikrintas, yra griežtai reglamentuotos ir priimančioji valstybė privalo tai užtikrinti, o pažeidusi šį imunitetą, negali teisintis atitinkamų pareigūnų neatsargumu ar aplaidumu.

Vienos konferencijoje, nagrinėjant neretai pasitaikančią piktnaudžiavimo mokestinėmis privilegijomis problemą, komisijos nariai pasidalino į dvi grupes: viena jų pasisakė už absoliutų imunitetą nuo maito mokesčių, tuo tarpu kita grupė teigė, kad tam tikri ribojimai turėtų būti, nes atsirastų konsulinių pareigūnų, kurie be jokios abejonės pasinaudotų šia privilegija ne tik oficialiam bei asmeniniam naudojimui skirtoms prekėms įsivežti.¹⁴⁸ Siekiant užkirsti kelią piktnaudžiavimui, VKKS buvo įtvirtinti atitinkami saugikliai:

1. priimančioji valstybė vadovaujasi savo teisės aktais, taigi gali nustatyti laikotarpius, per kuriuos galima pasinaudoti privilegija arba per kuriuos be maito įvežtų prekių negalima parduoti (kaip antai Suomija, nustatydam, kad automobiliai, įvežti be maito mokesčių, gali būti parduodami tik kitiems diplomatumams bei konsuliniam pareigūnams, o kitiems asmenims - tik po kelių metų¹⁴⁹), nustatyti kvotas įvežamoms prekėms, riboti atitinkamų prekių importą bei eksportą (pavyzdžiui, 1972 m. Australijos Konsulinių imunitetų bei privilegijų įstatymas, siekiant užkirsti kelią įvairių ligų plitimui, retų rūšių ar tautinio paveldo išsaugojimui, įtvirtina priimančiosios valstybės teisę reguliuoti augalų bei gyvūnų importą ir eksportą) ir pan.;

2. vartojimo prekių turi būti ne daugiau, nei reikia nurodytiems asmenims tiesiogiai suvartoti - nors ši

Quarterly, Vol. 7, No. 4. Washington: American Society of International Law, 1958, p. 762-767.

¹⁴⁸ *Cit. op.* 29, p. 555 - 556.

¹⁴⁹ *Ibid*, p. 451.

norma nėra pakankamai apibrėžta ir palieka galimybę teigti, jog net dideli įvežamų prekių kiekiai yra reikalingi asmeniniam vartojimui, tikslaus prekių kiekio įtvirtinti daugiašalėje sutartyje nėra įmanoma, todėl reikia vadovautis protingumo kriterijumi, dvišaliais susitarimais arba/ir nacionaliniais teisės aktais, pavyzdžiui, minėtas 1972 m. Australijos įstatymas įtvirtina, jog atleidimo nuo maito mokesčio privilegija yra suteikiama vienam konsulinio pareigūno automobiliui, o esant šeimos narių, turinčių vairuotojo pažymėjimą – dviems automobiliams. Administracinio bei techninio personalo nariai taip pat gali importuoti po vieną automobilį be maito mokesčio, bet tai turi būti padaryta per pirmus šešis mėnesius nuo jų atvykimo į Australiją. Atkreiptinas dėmesys, kad ši nuostata nėra vien deklaracija, nes jos nepaisius, valstybės, vadovaudamosi savo teisės normomis, gali imtis atitinkamų veiksmų: pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos sumokėtų akcizų už akcizais apmokestinamas prekes, skirtas užsienio šalių diplomatinių atstovybių ir konsulinių įstaigų veiklai, gražinimo tvarka¹⁵⁰ numato, jog valstybinė mokesčių inspekcija gali atsisakyti gražinti akcizus, jei įsigytų akcizais apmokestinamų prekių kiekis akivaizdžiai viršija vartojimo reikmes;

3. valstybės pasilieka sau teisę tikrinti asmeninį konsulinių pareigūnų ir kartu gyvenančių jų šeimų narių bagažą, esant rimtam pagrindui.

Baigiant nagrinėti maito privilegijas, atkreiptinas dėmesys į tam tikrą spragą VKKS, kadangi ji nereglamentuoja eksporto mokesčių, taigi kyla klausimas, ar konsuliniai pareigūnai taip pat naudojami atleidimo nuo šių mokesčių privilegija. Pažymėtina, jog būtų nelogiška apmokestinti tas prekes, kurios buvo atleistos nuo maito mokesčių jas įvežant, kita vertus, taip pat negalima visiškai atleisti konsulinių pareigūnų nuo maito mokesčių visoms išvežamoms prekėms, kurias jis įgijo gyvendamas priimančioje valstybėje (ypač tai pasakytina apie meno dirbinius).¹⁵¹ Esant tokiai reglamentacijai, kyla didelė nesusipratimų bei piktnaudžiavimo grėsmė ir visų šių neaiškumų būtų galima išvengti VKKS įtvirtinus atitinkamas normas dėl eksporto mokesčių, pavyzdžiui numatant, kad prekės, įvežtos be importo mokesčio, taip pat atleidžiamos nuo eksporto mokesčio, arba išplėsti šią privilegiją visoms išvežamoms prekėms, išskyrus tam tikras išimtis nacionalinio paveldo išsaugojimo, saugumo ir panašiais sumetimais. Tačiau kol kas, kol jokių pakeitimų VKKS nėra padaryta, priimančiosioms valstybėms belieka nacionaliniais teisės aktais numatyti tam tikras kontrolės priemones, kaip ir prekių įvežimo atveju, vis dėlto, tokiu atveju sunku tikėtis vieningos praktikos.

¹⁵⁰ Patvirtinta Lietuvos Respublikos finansų ministro 2003 m. vasario 28 d. įsakymu Nr. 1K-053 (Valstybės žinios, 2003, Nr. 23-978).

¹⁵¹ *Cit. op.* 29, p. 557.

11. Judėjimo laisvė

Siekiant užtikrinti nekliudomą konsulinių funkcijų vykdymą, VKKS 34 str. yra įtvirtinta priimančiosios valstybės pareiga užtikrinti visų konsulinės įstaigos narių (tai taikoma ir konsulinėms įstaigoms, kurioms vadovauja garbės konsulinis pareigūnas) judėjimo ir kelionių laisvę savo teritorijoje, jei jos teisės aktai dėl zonų, kurių lankymas draudžiamas ar ribojamas valstybės saugumo sumetimais, nenumato kitaip. Taigi atkreiptinas dėmesys, jog judėjimo laisvė, esant normalioms sąlygoms, turi būti užtikrinta visiems konsulinės įstaigos nariams visoje priimančiosios valstybės teritorijoje, o ne tik konsulinėje apygardoje, kaip kad buvo siūlyta tarptautinės teisės komisijoje. Be to, papildomi judėjimo laisvės garantai yra įtvirtinti VKKS 54 str., numatančiame, jog ne tik priimančioji valstybė, bet ir trečiosios valstybės turi suteikti visus imunitetus, numatytus VKKS ir reikalingus konsulinio pareigūno ir jo kartu gyvenančiam šeimos nariui, kai jie kerta trečiosios valstybės teritoriją arba yra joje pakeliui į konsulinę įstaigą, į kurią yra paskirtas, grįžta tęsti savo funkcijų arba grįžta į atstovaujamąją valstybę. Esant panašioms aplinkybėms, trečiosios valstybės turi nekliudyti kirsti jų teritoriją ir kitiems konsulinės įstaigos nariams ar kartu gyvenantiems jų šeimų nariams, tiesa, VKKS numato, kad esant būtinybei, šie asmenys turi turėti šios trečiosios valstybės vizą. Reikia pastebėti, jog iki VKKS priėmimo tokių trečiųjų valstybių pareigū nebuvu, kadangi dvišalėmis sutartimis nustatyti trečiųjų šalių pareigū nėra galima, tačiau Vienos konferencijoje buvo atkreiptas dėmesys į poreikį įtvirtinti tokią normą tarptautiniu mastu. Suprantama, imunitetai trečiosiose valstybėse yra labiau ribojami nei tie, kurie suteikiami priimančiojoje valstybėje (pavyzdžiui, minėti asmenys trečiosiose valstybėse neįgyja asmeninės neliečiamybės), o tam, kad atsirastų imunitetų taikymo pagrindas, reikia kirsti tų valstybių teritoriją oficialiais funkcijų vykdymų tikslais.¹⁵² Vis dėlto, trečiųjų valstybių pareiga netrukdyti konsulinės įstaigos nariams vykdyti savo funkcijų, neabejotinai yra reikalinga ir reikšminga, dėlto valstybės dažniausiai geranoriškai ją užtikrina.

Iki II Pasaulinio karo daugelis Europos valstybių netaikė apribojimų laisvam konsulinių įstaigų narių judėjimui, tačiau šis ribojimas susiformavo, kai SSRS įvedė apribojimus, o Vakarų Europos valstybės kaip atsaką ėmė taikyti analogiškas priemones. Tačiau tai neabejotinai prieštaravo paprotinei teisei bei trukdė tinkamai vykdyti konsulines funkcijas, dėl ko VKKS jų buvo atsisakyta. Nepaisant to, tokių ribojimų būta ir vėlesniuose valstybių dvišaliuose susitarimuose, pavyzdžiui, JAV - SSRS konvencijoje¹⁵³ bei SSRS - Kinijos Liaudies Respublikos konsulinėje sutartyje, kurioje numatyta, jog konsulinės funkcijos gali būti atliekamos tik konsulinėje apygardoje, o už konsulinės apygardos ribų -

¹⁵² *Cit. op.* 4, p. 169.

¹⁵³ *Ibid*, p. 113.

tik priimančiosios valstybės sutikimu. Tai turi būti laikoma konsulinių privilegijų pažeidimu, kadangi valstybės, prisijungusios prie VKKS, savo tarpusavio susitarimais negali riboti joje numatytų teisių. Tačiau reikia pripažinti, jog šiandien nagrinėjamos normos taikymas problemų nesukelia, ir tiek priimančiosios, tiek trečiosios valstybės noriai užtikrina šią privilegiją, vykdydamos savo išpareigojimą užtikrinti netrukdomą konsulinių funkcijų vykdymą.

12. Pareiga gerbti priimančiosios valstybės teisinę tvarką

VKKS 55 str. 1 d. visų pirma nustato pozityvią pareigą visiems privilegijomis ir imunitetais besinaudojantiems asmenims gerbti priimančiosios valstybės įstatymus ir kitus teisės aktus, žinoma, šios pareigos nesuabsoliutinant taip, kad kai kurių nacionalinių nuostatų, kaip antai teisės aktų, reguliuojančių socialinę apsaugą, netaikymas konsuliniais darbuotojams, kurie nėra priimančiosios valstybės piliečiai, būtų laikomas nepagarba priimančiosios valstybės teisei tvarkai. Įdomu pastebėti, jog kai kuriose konsulinėse konvencijose, pavyzdžiui, SSRS - Kinijos Liaudies Respublikos, 1972 m. Mongolijos - SSRS, 1992 m. Lietuvos - Lenkijos, 1992 m. Lietuvos - Rusijos Federacijos, 1995 m. Lietuvos - Ukrainos ir kitose konvencijose, įtvirtinant atstovaujamos valstybės pareigą gerbti priimančiosios valstybės įstatymus, išskiriamos kelių eismų taisyklės bei teisės aktai, reguliuojantys automobilių draudimo tvarką, matyt, atsižvelgiant į šių teisės aktų pažeidimų gausą. Tarptautinės teisės komisijoje buvo iškeltas klausimas, ar konsulinis pareigūnas yra įpareigotas laikytis nacionalinės teisės nuostatų, kurios prieštarauja tarptautinei teisei. Nagrinėjant šį klausimą, buvo išskirtos dvi teorijų mokyklos: pagal vieną jų, konsulinis pareigūnas turėtų vadovautis nacionalinės teisės nuostatomis tol, kol nustatyta tvarka nėra pripažintas tų normų neteisėtumas, tuo tarpu kita teorija teigia, jog konsulinis pareigūnas nesaistomas priimančiosios valstybės teisės ta apimtimi, kuria ji neatitinka svarbiausių tarptautinės teisės nuostatų. Deja, į šį klausimą aiškaus atsakymo nėra pateikta, tačiau reikėtų manyti, jog pats konsulinis pareigūnas neturėtų savarankiškai įvertinti priimančiosios valstybės teisės normų bei konstatuoti jos neatitikimo tarptautinei teisei, kita vertus, jei tam tikra priimančiosios valstybės teisės nuostata akivaizdžiai nesuderinama su tarptautine teise, o ypač jei ji pažeidžia fundamentalias žmogaus teises, tokios nuostatos nesilaikymas būtų pilnai pateisinamas.

Nagrinėjamas VKKS straipsnis taip pat įtvirtina negatyvų imunitetais ir privilegijomis besinaudojančių asmenų išpareigojimą nesikišti į priimančiosios valstybės vidaus reikalus, kas dažniausiai reiškia pareigą neužsiimti politine veikla. Atkreiptinas dėmesys, kad ši pareiga yra kiek skirtingai taikoma garbės konsulinių pareigūnų atžvilgiu, kadangi jiems yra leidžiama užsiimti politine

veikla, taigi garbės konsulinis pareigūnas, kaip ir kitas priimančiosios valstybės pilietis, išlaiko savo pilietines teises, tačiau, suprantama, jis negali naudotis savo konsulinio pareigūno statusu politiniais tikslais. Be abejonės, kišimūsi į vidaus reikalus nelaikomi atvejai, kuomet konsuliniai pareigūnai kreipiasi į priimančiosios valstybės valdžios institucijas, vykdydami savo konsulines funkcijas ir atstovaudami siunčiančiosios valstybės ar jos piliečių interesus.

Deja, pareiga nesikišti į valstybės vidaus reikalus yra labai dažnai pažeidžiama valstybių praktikoje ir vienas dažniausių piktnaudžiavimų konsuliniais imunitetais ir privilegijomis atvejų yra šnipinėjimas priimančiojoje valstybėje. Kartais ironiškai juokaujama, jog šnipinėjimas yra daugiau diplomatinės bei konsulinės teisės paprotys nei pažeidimas. Konsulinė tarnyba yra naudojama kaip priedanga informacijai rinkti, kad, išaiškėjus šiai veiklai, asmenį be didelių problemų būtų galima išsiųsti kaip *persona non grata*. Reikia pasakyti, jog kaip anksčiau šiame darbe nagrinėtų VKKS 36 str. pažeidimų dažniausiai pasitaiko JAV, šnipinėjimas yra ypač būdingas komunistinėms valstybėms.

Visų pirma reikėtų paminėti Rusiją, kurios konsuliniai pareigūnai daugybę metų užsiėmė šnipinėjimu užsienio valstybėse; ypač aktyviai ši veikla buvo vykdoma Šaltojo karo metu, kuomet statant SSRS diplomatinės bei konsulines atstovybes užsienio valstybėse, jai buvo leidžiama įsivežti savo statybines medžiagas bei statybininkus, tačiau kitoms valstybėms tokia teisė nebuvo suteikta. Nepaisant to, SSRS nuolat kaltindavo užsienio valstybes, neva jų vykdomu neteisėtu informacijos rinkimu ir kišimūsi į SSRS vidaus reikalus, tuo tarpu iš tiesų jos pačios atstovybėse bei užsienio valstybių (ypač JAV) atstovybėse buvo ne kartą rasta įrengtų SSRS pasiklausymo prietaisų.¹⁵⁴ Blogiausia, kad ji neretai net neslepia, jog užsiima šia veikla, kaip antai ant Rusijos ambasados, esančios centrinėje Berlyno gatvėje, stogo įtaisyta daugybė prietaisų, skirtų neteisėtai rinkti informaciją, kurie matomi plika akimi.¹⁵⁵ Tokie atvejai yra nesuderinami su VKKS įtvirtintu užsienio konsulinių įstaigų neliečiamybės principu, susižinojimo slaptumu ir tinkamų sąlygų funkcijoms vykdyti užtikrinimu, jau nekalbant apie nesikišimą į valstybės vidaus reikalus. Nors buvo minėta, kad šnipinėjimo atvejų daugiausia pasitaikydavo Šaltojo karo metu, būtų klaidinga teigti, jog šnipinėjimas užsienio valstybių konsulinėse įstaigose šiandien yra praeitis: žiniasklaidoje nuolat pranešama apie Rusijos diplomatinė bei konsulinių agentų išsiuntimą iš šalies dėl vykdyto šnipinėjimo, o kai kurių valstybių žvalgybos tarnybų pranešimu, Rusija užsienio valstybėse turi beveik tiek pat agentų, kiek ir Šaltojo karo metu.¹⁵⁶ Be to, pavyzdžių šiam teiginiui pagrįsti toli ieškoti nereikia - 2006 m. rudenį iš Lietuvos buvo išsiųstas Rusijos ambasados pirmasis sekretorius O. Riabčikovas, kuris intensyviai

¹⁵⁴ *Cit. op.* 29, p. 379 - 380.

¹⁵⁵ STARKK, H. From Russia with Love. In *Spiegel International* [interaktyvus]. 2005-04-18 [žiūrėta 2007-11-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.spiegel.de/international/spiegel/0,1518,352649,00.html>>

rinko informaciją apie politinius procesus Lietuvoje, o atsakydama į tai, netrukus Rusijos Federalinė saugumo tarnyba paskelbė Kaliningrade sulaikiusi Lietuvos naudai šnipinėjusį papulkininkį V. Chitriuką. 2004 m. Lietuva paskelbė nepageidaujamais šalyje šešis diplomatinį statusą turėjusius Rusijos piliečius, kurie užsiiminėjo žvalgybine veikla. Kaip ir tikėtasi, Maskva tuomet atsakė analogiškais veiksmais - iš pradžių nepageidaujamais buvo paskelbti trys Lietuvos diplomatai, vėliau dar vienas karo atašė, o dar vėliau buvo atmesta ir naujo karo atašė kandidatūra.¹⁵⁷ Taigi dar kartą galime įsitikinti konsulinėje bei diplomatinėje teisėje galiojančio abipusiškumo principo veikimu, kuris tokiais atvejais terodo valstybių politinius santykius.

Kita valstybė, nemažiau aktyviai savo konsulinių įstaigų dėka vykdanči šnipinėjimo veiklą, yra Kinija, tačiau ji neteisėtai informaciją renka dažniausiai prieš tam tikras asmenų grupes, kaip antai 2007 m. Kinijos atstovybės Otavoje darbuotojo žmona atskleidė neteisėtus Kinijos ambasados veiksmus prieš Falun Gong judėjimo ir demokratijos šalininkus bei protestuotojus prieš Kinijos režimą. Yra žinoma, jog jos atstovybėse Kanadoje, Australijoje, JAV bei kitose valstybėse esti susiformavusi sistema, kuomet įsteigiamas net atskiras skyrius, kurio funkcija yra šnipinėti bei kaupti medžiagą prieš Falun Gong judėjimo šalininkus.¹⁵⁸ Pasak buvusio Kinijos konsulato Sidnėje pirmojo sekretoriaus C. Yonglin, visos Kinijos misijos turėjo užduotį šnipinėti šio judėjimo dalyvių veiklą, sekti jų asmeninį gyvenimą bei vykdė kampaniją, skirtą visuomenei prieš juos nuteikti.¹⁵⁹ Tačiau būtų klaidinga teigti, kad užsienio valstybės visuomet nereaguoja į tokią Kinijos vykdomą politiką: 2004 m. Ontarijo Aukštesnysis teismas pripažino kaltu Kinijos vicekonsulą P. Xinchun už vieno iš Falun Gong šalininkų šmeižtą, nes vicekonsulas veikė piktavališkai bei viršijo oficialių savo funkcijų vykdymo ribas.¹⁶⁰ Dar viena valstybė, pasižyminti aktyvia šnipinėjimo veikla, yra Indonezija, o ypač jos konsulatai Darvine, Sidnėje bei Melburne, kur yra aktyviausiai renkama informaciją apie Rytų Timorą ir jos šalininkus. Panašiai kaip Kinijos atveju, šnipinėjama daugiausia renkant įvairių demonstracijų fotografijas, klausantis telefoninių pokalbių, skaitant asmenines elektroninio pašto žinutes, verbuojant lojalius Indonezijai žmones ir panašiais būdais. Surinktos informacijos pagalba yra identifikuojami asmenys, vėliau jie bei jų šeimos yra apklausiamos, neretai atleidžiami iš darbo,

¹⁵⁶ *Ibid.*

¹⁵⁷ Iš Lietuvos išsiunčiamas Rusijos ambasados pirmasis sekretorius. Iš *Lietuvos rytas* [interaktyvus]. 2006-10-11 [žiūrėta 2007-09-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.lietuvsrytas.lt/?data=20061011&id=11604961161160330566&view=4>>

¹⁵⁸ Wife of Chinese Embassy Diplomat Defects; Exposes CCP Plots. In *Falun Dafa Information Center* [interaktyvus]. 2007-05-05 [žiūrėta 2007-08-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.faluninfo.net/displayAnArticle.asp?ID=9482>>

¹⁵⁹ LOFTUS, J. Chinese Diplomat Booted Out for Spying. In *Accociation for Asian research* [interaktyvus]. 2006-11-14 [žiūrėta 2007-06-29]. Prieiga per internetą: <<http://www.asianresearch.org/articles/2966.html>>

¹⁶⁰ Ontarijo Aukštesniojo Teismo 2004 m. vasario 3 d. sprendimas *Pan Xinchun* byloje. Prieiga per internetą: <http://www.canlii.org/en/on/onsc/nav/date/2004_02.html>

sulaikomi ar jiems taikomos kitokios represijos.¹⁶¹ Turint galvoje, jog valstybės nėra linkusios gadinti tarpusavio santykių, tuo labiau, kai Indonezijos atstovai informaciją renka pagrįdę apie Rytų Timorą, o ne apie Australiją, nereikėtų stebėtis, jog net Australijos autoritetinėms institucijoms turint informacijos apie Indonezijos konsulinių įstaigų vykdomus šnipinėjimus, jos nesiima aktyvių veiksmų, kad šia veikla užsiimantys asmenys susilauktų atsakomybės, būtų išsiųsti iš šalies, ir taip užkirstas kelias tolimesniems žmogaus teisių pažeidimams. Žinoma, tai tėra keletas pavyzdžių, iliustruojančių, kaip konsulinės misijos yra panaudojamos šnipinėjimo tikslais, tačiau iš tiesų daug daugiau valstybių nuo senų laikų dėl vienu ar kitu priežasčių naudojasi konsulinėmis įstaigomis bei diplomatinėmis atstovybėmis, siekdamos gauti slaptą informaciją, kurią vėliau galėtų panaudoti savo tikslais ir kad lengvai išvengtų atsakomybės už savo neteisėtą veiklą. Žinoma, būtų naivu tikėtis, kad ši nuo seno susiklosčiusi "praktika" staiga pasikeis, jei valstybės ir toliau nesiims ryžtingų veiksmų bei, bandydamos išsaugoti gerus santykius, žiūrės į tai pro pirštus, nors šnipinėjimo veiklos rezultatai ir gali turėti skaudžių pasekmių tiek valstybių interesams, tiek fundamentalioms žmogaus teisėms.

VKKS 55 str. 2 d., kaip speciali pagarbos priimančiosios valstybės teisės aktams atžvilgiu norma, yra numatytas draudimas naudoti konsulines patalpas su konsulinėmis funkcijomis nesusijusiais tikslais. Atsižvelgiant į VKKS priėmimo laikotarpio istorines aplinkybes bei problemas, pažymėtina, jog šia straipsnio nuostata visų pirma turima galvoje draudimą naudoti patalpas prieglobsčiui teikti. Reikia pastebėti, jog tai nėra plačiai paplitusi praktika ir daugelis valstybių laikosi neigiamos pozicijos prieglobsčio teikimo atžvilgiu konsulinėse patalpose. Vis dėlto tokių incidentų būta, todėl nenuostabu, jog valstybės siekė apsidrausti, tokią nuostatą įtvirtindamos VKKS, o kartais ir dvišalėse konvencijose, kaip antai 1967 m. Jungtinės Karalystės ir Lenkijos, SSRS ir Kinijos Liaudies Respublikos bei kitose konsulinėse konvencijose, kuriose tiesiogiai draudžiama konsulines patalpas naudoti politiniam prieglobsčiui teikti. Žinoma, kadangi VKKS yra bendro pobūdžio daugiašalė tarptautinė konvencija, skirta reglamentuoti ir ateityje susiklostysiančius santykius, reikia pasidžiaugti, kad joje buvo įtvirtinta bendra taisyklė, neužkertanti kelio ją taikyti atsižvelgiant į besikeičiančias sąlygas ir naujai kylančius poreikius.

Galiausiai nagrinėjamame VKKS straipsnyje numatyta pareiga atskirti konsulinės įstaigos patalpas nuo kitų institucijų ar įstaigų toje pastato dalyje, kurioje yra konsulinė įstaiga, jei tokie yra įrengti. Jau minėta, jog kartais tuose pačiuose pastatuose yra įkuriamos įvairios įstaigos, ofisai, kelionių agentūros ir pan., tad siekiant užtikrinti konsulinių patalpų bei jos narių apsaugą ir konsulinių patalpų, archyvų bei dokumentų neliečiamybę, iškyla būtinybė visų pirma juos atskirti nuo kitų patalpų. Deja, šių

¹⁶¹ CRONOU, P.; BROWN, M. Indonesian spying on East Timorese exiles. In *Inside Indonesia* [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2007-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://insideindonesia.org/content/view/801/29>>

nuostatų paisoma toli gražu ne visada, o tai savo ruožtu kelia sunkumų taikant kitus imunitetus ir privilegijas, kadangi jie yra labai susiję tarpusavyje, todėl neretai piktnaudžiavimas vienu imunitetu įtakoja ir kitus imunitetus. Galima pateikti pavyzdį, iliustruojantį minėtas imunitetų sąsajas: Bostone įsikūrusiame Jamaikos garbės konsulate buvo reklamuojamas politikas, kandidatuojantis į vietos gubernatoriaus postą, o pats garbės konsulas buvo asmenų, remiančių šį kandidatą, sąrašė. Be to, Jamaikos garbės konsulas K. Guscott taip pat buvo nekilnojamo turto agentūros, įsikūrusios ten pat, kur ir garbės konsulatas, bendrasavininkis, o jos telefono bei fakso numeriai taip pat buvo identiški garbės konsulato numeriams.¹⁶² Pateiktame pavyzdyje galima pastebėti akivaizdų VKKS normų nepaisymą, nes visų pirma, kyla klausimas, kas iš tiesų remia kandidatą į gubernatoriaus postą - Jamaika, kas konstatuotų jos kišimąsi į JAV vidaus reikalus, ar privati agentūra? Be to, kaip tokiu atveju turėtų būti užtikrinama konsulinių archyvų ir dokumentų neliečiamybė, jei konsulinės patalpos visai nėra atskirtos? Taigi matome, jog VKKS įtvirtinus konsulinių patalpų, archyvų ir dokumentų neliečiamybę, pagrįstai numatyta sąlyga, jog jie turi būti atskirti. To nepadarius, yra piktnaudžiuojama šiuo imunitetu, kadangi atsiranda galimybė nuo priimančios valstybės autoritetinių institucijų nuslėpti tam tikrus faktus, susijusius su vykdoma privačia veikla, kaip antai dvigubos buhalterijos vedimą, nesąžiningos konkurencijos įrodymus ir panašiai. Žinoma, net ir atskyrus dokumentus, belieka pasitikėti konsulinio pareigūno sąžiningumu, nes dokumentų bet kurio atveju patikrinti negalima, kita vertus, toks reikalavimas bent šiek tiek sumažina piktnaudžiavimo galimybes bei padeda užtikrinti konsulinių patalpų, dokumentų bei archyvų neliečiamybę.

¹⁶² GOLDSTEIN, A. Is the Jamaican Consulate Taking Sides in the Massachusetts Governor's Race? In *Intellectual Conservative* [interaktyvus]. 2006-10-01 [žiūrėta 2007-12-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.intellectualconservative.com/2006/10/01/is-the-jamaican-consulate-taking-sides-in-the-massachusetts->

IV. Piktnaudžiavimas konsuliniais imunitetais bei privilegijomis ir žmogaus teisės

Piktnaudžiaujant konsuliniais imunitetais bei privilegijomis visų pirma yra pažeidžiami atitinkami priimančiosios valstybės interesai, diskredituojamas atstovaujamos valstybės vardas bei pakenkiama šių valstybių tarpusavio santykiams, bet labiausiai nerimą kelia tai, kad gali būti pažeistos žmogaus teisės, kartais net pačias fundamentaliausias. Be to, pavojų žmogaus teisėms kelia ir didelis skaičius asmenų, galinčių naudotis šiais imunitetais. Kaip jau buvo minėta šiame darbe, neretai iškyla šių teisių kolizija, bet vienareikšmio atsakymo, kam turi būti teikiamas prioritetas, šiandien sunkiai pavyktų rasti. Diplomatinė bei konsulinė teisė nuo senų laikų užėmė svarbią vietą tarptautinėje teisėje, yra reguliuojama paprotinės teisės bei tarptautinių sutarčių, tuo tarpu žmogaus teisės yra gana nauja, tačiau šiandien neabejotinai įgyjanti vis didesnę vaidmenį, teisės šaka, taigi hierarchiškai abi šios teisės šakos yra lygiavertės ir kiekviena jų savaip fundamentali. Vis dėlto, tarptautinėje teisėje sutariama, kad pagrindinės žmogaus teisės yra *jus cogens* normos, tuo tarpu diplomatinė bei konsulinė teisė kaip *jus cogens* yra diskutuotina. Taigi bent teoriškai labiau priimtina žmogaus teisių viršenybė santykyje su konsuliniais imunitetais, tad demokratinėse visuomenėse konsulinius imunitetus, ypačingai imunitetus nuo priimančiosios valstybės jurisdikcijos, tampa vis sunkiau pateisinti tais atvejais, kai pažeidžiamos pagrindinės žmogaus teisės. Teisės teorijoje galima sutikti nuomonę, jog tuo atveju, jei teisinis procesas būtų nukreiptas užtikrinti žmogaus teises ir nenustatytų sankcijų, situacija būtų visai kitokia ir leistų išvengti nesuderinamumo su imunitetų taikymu.¹⁶³ Tačiau galima ginčytis, jog teisinis procesas *per se* yra susijęs su priimančiosios valstybės baudžiamąja, civiline ar administracine jurisdikcija ir todėl yra kolizijoje su konsuliniais imunitetais, be to, negalime nepaisyti ir to fakto, jog įstatymas, neturintis sankcijos, yra tik deklaratyvi nuostata, nesukurianti jokių teisinių padarinių, todėl vargu, ar tai realiai išspręstų žmogaus teisių pažeidimų problemą. Teisės teoretikas F. O. Vicuna siūlo dar didesnę inovaciją - be baudžiamosios, civilinės ar administracinės jurisdikcijos, įvesti naują jurisdikcijos formą – humanitarinę jurisdikciją, kuri būtų neribojama jokiais konsuliniais ar diplomatiniais imunitetais ir turėtų prioritetą jų kolizijos atvejais.¹⁶⁴ Reikia pripažinti, jog tai būtų drąsus ir sveikintinas žingsnis žmogaus teisių stiprinimo ir viršenybės link, tačiau kol kas siūlymas nesusilaukė didesnio pritarimo, kadangi valstybės vis dar teikia prioritetą valstybiniais, o ne privatiems interesams.

Toliau nagrinėjant konsulinių imunitetų bei privilegijų ir žmogaus teisių santykį, pasakytina, jog

governor's-race>

¹⁶³ VICUNA, O. F. Diplomatic and Consular Immunities and Human Rights. *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 40, No. 1. Washington: American Society of International Law, 1991, p. 46.

žmogaus teisės yra saugomos visų pirma užkertant kelią jų pažeidimui, o jei pažeidimai jau padaryti - nustatant atsakomybę pažeidėjui bei atlyginant padarytą žalą. Taigi pirmasis žingsnis yra šiuo pažeidimų prevencija, kas žmogaus teisių srityje pasireiškia kaip kliūčių, trukdančių vykdyti teisingumą, pašalinimas. Kadangi konsulinė teisė suteikia imunitetus nuo vietos jurisdikcijos, praktiškai ji trukdo vykdyti numatytą teisinę tvarką. Imunitetai taip pat neleidžia įgyvendinti antrojo žmogaus teisių apsaugos elemento - sankcijos nustatymo.¹⁶⁵ Būna tikėtis, kad bent piktnaudžiavimais imunitetu padarytą žalą dalinai galima atlyginti privalomo draudimo užsienio atstovybėms dėka. Kaip matome, problema iškyla ne tik tuomet, kai reikia taikyti atsakomybę bei bausti pažeidimą padariusį asmenį, tačiau dar prieš tai - efektyviai užkertant kelią, kad toks pažeidimas neįvyktų. Tačiau negalima pamiršti, kad imunitetai yra svarbūs palaikyti gerus valstybių santykius, todėl šios, suteikdamos užsienio atstovams imunitetus bei privilegijas, taip užsitikrina juos savo atstovams. Taigi nors ir yra sutariama, jog imunitetai tarnauja tik tam, kad būtų užtikrintas tinkamas oficialių funkcijų atlikimas ir kad jokie nusikaltimai negali būti suderinami su šiomis funkcijomis, net ir tokiais atvejais neretai pasinaudojama imunitetais, siekiant išvengti atsakomybės. Galima pateikti keletą pavyzdžių, kuomet konsuliniai bei diplomatiniai imunitetai vis dėlto buvo taikomi, nors buvo pažeistos pagrindinės žmogaus teisės:

- Teisė į gyvybę - galima prisiminti jau minėtą incidentą, kuomet iš Libijos ambasados pastato 1984 m. buvo nušauta D. Britanijos policijos pareigūnė;
- Vergovės draudimas - žinoma daugybė atvejų, kuomet konsulinių pareigūnų bei diplomatinių agentų privatūs namų darbininkai buvo verčiami be poilsio dirbti septynias dienas per savaitę, mokant akivaizdžiai per mažą atlyginimą arba visai jo nemokant, neretai buvo mušami bei seksualiai išnaudojami, o jų asmens dokumentai atimami: Bolivijos pilietis, dirbęs Egipto diplomato namuose JAV; Filipinų pilietė, dirbusi pas Jordanijos diplomatą Virdžinijoje; trys moterys, kurios buvo per prievartą atvežtos bei verčiamos dirbti Kuveito atašė namuose Vašingtone ir tt. Kita vertus, būta atvejų, kuomet imunitetai nebuvo pripažinti ir bylą laimėjo Korėjos generalinio konsulo San Franciske namų darbininkas, tačiau tokie atvejai greičiau yra reta išimtis, nei taisyklė.¹⁶⁶
- Kankinimų draudimas - 1996 m. Tuniso vicekonsulas Strasbūre buvo kaltinamas dalyvavimu Tuniso pilietės Z. kankinime siekiant išgauti informaciją, tačiau konsului pavyko išvykti iš šalies ir taip išvengti atsakomybės.¹⁶⁷

¹⁶⁴ *Ibid.*, p. 45.

¹⁶⁵ DROR, B. A. Human rights meet diplomatic immunities: problems and possible solutions. Harvard: Harvard Law School, 2000. Prieiga per internetą: <<http://www.law.harvard.edu/academics/graduate/publications/papers/benasher.pdf>>

¹⁶⁶ *Ibid.*

¹⁶⁷ *Ibid.*

Iš pateiktų pavyzdžių matyti, jog imunitetų taikymui nesutrukdo ir tai, kad yra pažeidžiamos net absoliutaus pobūdžio žmogaus teisės, dėl kurių, atrodytų, jau neturėtų kilti jokių diskusijų ir pažeidėjams atsakomybė vienareikšmiškai privalėtų būti taikoma. Kita vertus, nevisai teisinga būtų teigti, kad į piktnaudžiavimo imunitetais atvejus nėra reaguojama ir nebandoma nacionalinės teisės bei teismų sprendimų pagalba šiek tiek apriboti imunitetus nuo vietos jurisdikcijos. Kaip labai pažangų ir sveikintiną sprendimą, kuomet konsuliniai imunitetai buvo pritaikyti tik ta apimtimi, kam jie iš tiesų ir yra nustatyti, neperžengiant konsulinėms funkcijoms vykdyti būtinų ribų, galima paminėti sprendimą, padarytą devintojo dešimtmečio pabaigoje Čilės Aukščiausiojo teismo: 1988 m. Čilės apeliaciniame teisme *Manfred Gerhard Skrabs et al v. VFR konsulai* byloje nagrinėta teisė į privatų gyvenimą, garbę bei sąžinės laisvę. Pareiškėjai prašė teismą įpareigoti Vokietijos konsulinius pareigūnus sustabdyti vykdomus teisės į privatų gyvenimą pažeidimus, tačiau teismas nutarė, jog konsulai veikė vykdydami savo funkcijas, todėl jų veiksmų atžvilgiu turi būti taikomi imunitetai nuo jurisdikcijos, ir teismas negali naudoti jokių prievartos priemonių. Tačiau Čilės Aukščiausiasis teismas panaikino tokį teismo sprendimą bei savo sprendime pažymėjo, jog imunitetai nuo jurisdikcijos negali būti kliūtis, kuomet pažeidžiamos fundamentaliausios žmogaus teisės, o pareigūnai turi paklusti priimančiosios valstybės įstatymams, nors prievartos priemonės jų atžvilgiu ir negali būti panaudotos¹⁶⁸ – tai buvo labai svarbi naujiena tiek vidaus, tiek tarptautinėje teisėje, vainikuojanti visus svarstymus dėl žmogaus teisių prioriteto konsulinių imunitetų atžvilgiu. Belieka apgailestauti, jog teismas nepasirinko kelio, nagrinėjančio žmogaus teises, kaip *jus cogens* bei konsulinės teisės, kaip paprotinės teisės santykį, o teigė, kad konstitucinės nuostatos turėtų turėti viršenybę prieš tarptautinės sutarties nuostatas, dėl ko šis teismo sprendimas buvo plačiai kritikuojamas, nes šiandien jau nekyla abejonių dėl tarptautinės teisės viršenybės nacionalinės teisės atžvilgiu. Galbūt dėl to šis teismo sprendimas nesusilaukė didesnio tarptautinio pripažinimo ir netapo precedentu tarptautinėje teisėje, kuris pagaliau padėtų tašką diskusijoms, sprendžiant šių teisės šakų kolizijos atvejus.

Taigi galima daryti išvadą, jog nepaisant deklaracijos, kad valstybių suverenitetas, o tuo pačiu ir diplomatiniai bei konsuliniai imunitetai, negali būti svarbesni už pagrindines žmogaus teises, praktikoje asmenys, pažeidę net pačias fundamentaliausias žmogaus teises, sėkmingai naudojami diplomatiniais bei konsuliniais imunitetais ir išvengia atsakomybės už savo veikas. Vis dėlto, šiandien vis aiškiau pastebima būtinybė peržiūrėti VKKS bei VKDS, atsižvelgiant į jų santykį su žmogaus teisėmis, tačiau nepanašu, kad artimiausioje ateityje situacija keisis ir problemą greičiausiai bus ir toliau palikta spręsti nacionalinių teismų kompetencijai.

¹⁶⁸ *Cit. op.* 163, p. 34-48.

Išvados

1. Konsuliniai imunitetai ir privilegijos išreiškia pagarbą kitai suvereniai valstybei bei jos teisei tvarkai ir yra reikalingi tam, kad būtų tinkamai atliekamos konsulinės funkcijos. Jų reikšmė ir būtinybė yra visuotinai pripažįstama, tačiau valstybės kartais netinkamai vykdo savo tarptautinius įsipareigojimus konsulinių imunitetų bei privilegijų atžvilgiu, o ir patys konsuliniai pareigūnai neretai linkę pasinaudoti konsuliniais imunitetais bei privilegijomis ne oficialioms funkcijoms vykdyti, bet asmeninei naudai gauti arba išvengti atsakomybės už savo neteisėtus veiksmus. Vykstant nuolatiniam pokyčiams tarptautinėje teisėje, kuomet vis didesnę reikšmę įgauna žmogaus teisės bei įsitvirtina individo interesų prioriteto principas, tenka pripažinti, jog daugeliu atveju konsulinių imunitetų bei privilegijų reglamentavimas yra gerokai pasenęs ir nebeatitinka modernios visuomenės poreikių, o kai kurių valstybių nacionaliniai teismai nėra linkę lanksčiai taikyti imunitetus bei privilegijas, todėl formuojasi ydinga praktika. Taigi šiandien vis labiau jaučiasi minėtų problemų egzistavimas bei bręsta neatidėliotinas poreikis keisti teisės normas, atsižvelgiant į taikant imunitetus bei privilegijas išryškėjusias teisės spragas ar netinkamas normų formuluotes, pasikeitusias sąlygas ir naujus poreikius.

2. Nagrinėjant konsulinių įstaigų imunitetus bei privilegijas, atsiskleidžia daugybė problemų, slypinčių tiek juos reglamentuojančiose teisės normose, tiek valstybių veiksmuose. Visų pirma, atsižvelgiant į neretus išpuolius prieš konsulines įstaigas, valstybės turėtų imtis griežtesnių priemonių užtikrinti jų apsaugą bei neventi taikyti tarptautinėje teisėje numatytą valstybių atsakomybę už savo tarptautinių įsipareigojimų netinkamą vykdymą. Antra, vadovaujantis praktikoje išryškėjusiu poreikiu bei kai kurių valstybių praktika, reikėtų apsvarstyti galimybę į VKKS 31 str. įtraukti kompetentingų organų teisę patekti į konsulines įstaigas, siekiant sustabdyti ar nutraukti daromą nusikaltimą. Taip pat siūlytina labiau akcentuoti konsulinių dokumentų bei archyvų atskyrimo nuo kitų dokumentų bei archyvų būtinybę, užtikrinant jų neliečiamybės principą. Atsižvelgiant į VKKS 36 str. pažeidimų mastą bei siekiant stabdyti žmogaus teisių pažeidimus, kyla neatidėliotinas poreikis vienodinti valstybių praktiką taikant šį straipsnį, *expressis verbis* įtvirtinant juo suteikiamas ir tiesiogiai taikomas individualias teises bei teisinį mechanizmą pažeistos teisės rehabilitacijai bei valstybių atsakomybės taikymui. Pagaliau, nuolat modernėjant technikai, tačiau nemažėjant piktnaudžiavimo konsuliniu paštu atveju, valstybėms vertėtų lanksčiau taikyti VKKS 35 str. ir leisti tikrinti jį elektroninėmis priemonėmis, taip neatskleidžiant detalaus jo turinio ir nepažeidžiant konvencijos nuostatų.

3. Išanalizavus konsulinių pareigūnų ir kitų konsulinės įstaigos narių imunitetų ir privilegijų reglamentavimą ir taikymą, darytina išvada, jog yra ne mažiau problemų, kurias reikia skubiai spręsti.

Kadangi daugiausia piktnaudžiaujama imunitetu nuo priimančiosios valstybės jurisdikcijos, būtina daryti tam tikrus pakeitimus: visų pirma, valstybės turėtų pačios būti suinteresuotos užtikrinti teisingumą bei taikyti atsakomybę nusikalstamas veikas padariusiems asmenims, taip pat reikėtų aiškiau apibrėžti, kas laikytina oficialiomis funkcijomis, idant nebūtų nepagrįstai plečiama jų sąvoka. Valstybėms nederėtų aukoti savo bei privačių asmenų interesų gerų tarptautinių santykių vardan, manant, kad pritaikius teisinę atsakomybę valstybių atstovams, šie santykiai labai nukentės, nes iš tiesų, *persona non grata* paskelbtų asmenų nebaudžiamumas būtent ir yra tai, kas diskredituoja atstovaujama valstybių vardą, kelia pagrįstą priimančiosios valstybės nepasitenkinimą ir įtampą tarptautiniuose santykiuose. Antra, galima daryti išvadą, jog atstovaujamos valstybės nereikėtų naudotis imunitetu nuo jurisdikcijos atsisakymo galimybe, nes privačių veiksmų atžvilgiu imunitetai ir taip neturėtų būti taikomi, o jų atsisakymas oficialių veiksmų atžvilgiu suponotų valstybės atsisakymą prisiimti atsakomybę už savo veiksmus. Galiausiai, atsižvelgiant į praktikoje kylančias problemas užkertant kelią nusikalstamoms veikoms, vertėtų dar kartą apsvarstyti galimybę netaikyti konsulinio pareigūno asmens neliečiamybės *in flagrante delicto* atvejais, o siekiant išvengti piktnaudžiavimo imunitetais ir privilegijomis, būtina suvienodinti valstybių praktiką reglamentuojant eksporto mokesčio taikymą ar atleidimą nuo jo.

4. Šiandieninėse demokratinėse visuomenėse bei tarptautinėje teisėje žmogaus teisėms įgyjant vis didesnę reikšmę, neabejotinai iškyla poreikis institucionalizuoti jų santykį su konsuliniais imunitetais ir privilegijomis, įtvirtinant žmogaus teisių prioritetą tarptautiniu mastu. Taip būtų išspręsti nuolat pasikartojantys šių fundamentalių teisės šakų kolizijos atvejai, vienodinama valstybių praktika bei, žinoma, įgyvendinamas svarbiausias teisės normų tikslas - saugomos, užtikrinamos bei ginamos pagrindinės žmogaus teisės.

5. Atsižvelgiant į minėtas priežastis ir siekiant, kad teisės nuostatos atitiktų pasikeitusius santykius, reikia konstatuoti, jog šiandien stovime prie konsulinių imunitetų bei privilegijų reglamentavimo modernizavimo slenksčio ir poreikis šiam teisės normų peržiūrėjimui yra pilnai pribrendęs. Siekiant maksimalaus teisės normų efektyvumo, minėtus keitimus reikėtų daryti ne tokių teisės aktų, kaip Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucijos, kurios nors ir turi moralinį poveikį, dažnai realių pokyčių nesukelia, pagalba, bet nepabijoti peržiūrėti VKKS teisės nuostatas ir pritaikyti jas prie dabartinių poreikių. Be to, valstybių nacionalinėje teisėje taipogi esant daug neatitikimų, spragų bei prieštaravimų, valstybės visų pirma turėtų suderinti savo vidaus teisės aktus ir bent taip mažinti neigiamų padarinių atsiradimo galimybę. Vis dėlto, reikia pripažinti, jog net ir pačios tobuliausios teisės normos liks teisinių padarinių nesukeliančiomis deklaracijomis, jeigu valstybės jų tinkamai netaikys, o tam visų pirma reikalinga valstybių valia.

Literatūros sąrašas

Teisės aktai:

1. Konvencija dėl nusikaltimų, padarytų tarptautiniu mastu saugomiems asmenims, įskaitant diplomatus, prevencijos ir baudimo už juos (Valstybės žinios, 2002, Nr. 97-4257);
2. Vienos konvencija dėl diplomatinių santykių (Valstybės žinios, 1999, Nr. 83-2455);
3. Vienos konvencija dėl konsulinių santykių (Valstybės žinios, 1999, Nr. 83-2456);
4. Lietuvos Respublikos ir Gruzijos konsulinė konvencija (Valstybės žinios 2001, Nr. 49-1707);
5. Lietuvos Respublikos ir Turkijos Respublikos konsulinė sutartis (Valstybės žinios, 1998, Nr. 17-400);
6. Lietuvos Respublikos ir Ukrainos konsulinė konvencija (Valstybės žinios, 1997, Nr. 106-2673);
7. Konsulinė konvencija tarp Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos (Valstybės žinios, 1994, Nr. 28-494);
8. Lietuvos Respublikos ir Kinijos Liaudies Respublikos konsulinė konvencija (Valstybės žinios, 1993, Nr. 35-792);
9. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodeksas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741);
10. Lietuvos Respublikos konsulinis statutas (Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2492);
11. Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto mokesčio įstatymas (Valstybės žinios, 2005, Nr. 76-2741);
12. Lietuvos Respublikos žemės sklypų perleidimo ir nuomos užsienio valstybių diplomatinėms atstovybėms ir konsulinėms įstaigoms tvarkos bei sąlygų įstatymas (Valstybės žinios, 2001, Nr. 62-2227);
13. Diplomatinės tarnybos įstatymas (Valstybės žinios, 1999, Nr. 7-140);
14. Lietuvos Respublikos konsulinio mokesčio įstatymas (Valstybės žinios, 1994, Nr. 51-951);
15. Lietuvos Respublikos susirinkimų įstatymas (Valstybės Žinios, 1993, Nr. 69-1291);
16. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugpjūčio 26 d. nutarimas Nr. 1078 "Dėl užsienio diplomatinio pašto ir užsienio konsulinio pašto perdavimo į orlaivius ir paėmimo iš orlaivių Lietuvos Respublikos oro uostuose taisyklių patvirtinimo" (Valstybės žinios, 2004, Nr. 133-4807);
17. Pridėtinės vertės mokesčio ir akcizų lengvatų taikymo prekėms ir paslaugoms, skirtoms diplomatinėms atstovybėms, konsulinėms įstaigoms ir tarptautinėms organizacijoms ar jų atstovybėms, taip pat šių atstovybių ir įstaigų nariams ir jų šeimų nariams bei Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacijos šaliu kariuomenių vienetams ir (arba) juos lydintiems civiliams darbuotojams, taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. balandžio 16 d.

- nutarimu Nr. 442 (Valstybės žinios, 2004, Nr. 58-2052);
18. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 6 d. nutarimas Nr. 4 „Dėl Užsienio valstybių diplomatiinių atstovybių, konsulinių įstaigų bei tarptautinių organizacijų atstovybių narių akreditavimo Lietuvos Respublikoje nuostatų patvirtinimo“ (Valstybės Žinios, 1998, Nr. 5- 82);
 19. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. liepos 24 d. nutarimas Nr. 809 "Dėl ministerijų, kitų Vyriausybės įstaigų funkcijoms vykdyti reikalingos ir Lietuvos Respublikos diplomatiinių atstovybių ir konsulinių įstaigų užsienio valstybėse turimos informacijos apie užsienio įmones gavimo bei naudojimo tvarkos" (Valstybės žinios, 1997, Nr. 71-1816);
 20. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 13 d. nutarimas Nr. 465 "Dėl atvykstančių į Lietuvos Respubliką oficialių užsienio valstybių asmenų, jų gyvenamųjų patalpų, turto bei transporto priemonių apsaugos" (Valstybės žinios, 1991, Nr. 34-946);
 21. Sumokėtų akcizų už akcizais apmokestinamas prekes, skirtas užsienio šaliu diplomatiinių atstovybių ir konsulinių įstaigų veiklai, grąžinimo tvarka, patvirtinta Lietuvos Respublikos finansų ministro 2003 m. vasario 28 d. įsakymu Nr. 1K-053 (Valstybės žinios, 2003, Nr. 23-978);
 22. Jungtinių Amerikos Valstijų ir Kinijos Liaudies Respublikos Konsulinių santykių orderis (L. S. No. 2 to Gazette No. 16/2005, 2005, L.N. 52);
 23. Prancūzijos ir Kinijos Liaudies Respublikos susitarimas dėl konsulinių įstaigų steigimo (United Nations — Treaty Series, Vol. 1663, 1992, No. 1-28609);
 24. Jungtinių Amerikos Valstijų ir Kinijos Liaudies Respublikos konsulinė konvencija (United Nations — Treaty Series, Vol. 1529, 1989, No. 1-26319);
 25. Jungtinių Meksikos Valstijų ir Lenkijos Liaudies Respublikos konsulinė konvencija (United Nations — Treaty Series, Vol. 1492, 1988, No. 1-25647);
 26. Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungos ir Kinijos Liaudies Respublikos konsulinė sutartis (United Nations — Treaty Series, Vol. 1477, 1987, No. 1-25171);
 27. Jungtinių Meksikos Valstijų ir Vokietijos Demokratinės Respublikos konsulinė konvencija (United Nations — Treaty Series, Vol. 1283, 1982, No. 1-21144);
 28. Prancūzijos Respublikos ir Vokietijos Demokratinės Respublikos konsulinė konvencija (United Nations — Treaty Series, Vol. 1264, 1982, No. 1-20774);
 29. Jungtinės Karalystės ir Šiaurės Airijos ir Lenkijos Liaudies Respublikos konsulinė konvencija (United Nations — Treaty Series, Vol. 1143, 1979, No. A-1 1583);
 30. Prancūzijos Respublikos ir Lenkijos Liaudies Respublikos konsulinė konvencija (United Nations — Treaty Series, Vol. 1054, 1977, No. 1-15886);
 31. Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungos ir Italijos konsulinė konvencija (United Nations —

- Treaty Series, 1974, No. 13305);
32. Mongolijos Liaudies Respublikos ir Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungos konsulinė konvencija (United Nations — Treaty Series, 1974, No. 13040);
 33. Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungos ir Vokietijos Federacinės Respublikos konsulinė sutartis (United Nations — Treaty Series, Vol. 338-5, 1959, No. 4832);
 34. Jungtinių Amerikos Valstijų ir Čilės susitarimas dėl konsulinių pareigūnų atleidimo nuo maito ir susijusių mokesčių (United Nations — Treaty Series, 1953, No. 2312).

Specialioji literatūra:

1. EVANS, A. E. Heaney v. The Government of Spain and Adolpho Gomero. *American Journal of International Law*, Vol. 66, No. 1. Washington: American Society of International Law, 1972;
2. HIGGINS, R. The Abuse of Diplomatic Privileges and Immunities: Recent United Kingdom Experience. *American Journal of International Law*, No 79. Washington: American Society of International Law, 1985;
3. *Laws and Regulations Regarding Diplomatic and Consular Privileges and Immunities*, ST/LEG/SER.B/13. United Nations Publication, 1963;
4. LEE, L. T. *Consular Law and Practice*. Oxford: Clarendon Press, Oxford, 1991;
5. LEE, L. T. Toward a Uniform Customs Exemption for Consular Officers. *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 7, No. 4. Washington: American Society of International Law, 1958;
6. LEIGH, M. Gerritsen v. De La Madrid. *American Journal of International Law*, Vol. 81, No. 4. Washington: American Society of International Law, 1987;
7. MILHAUPT, C. J. The Scope of Consular Immunity under the Vienna Convention on Consular Relations: Towards a Principled Interpretation. *The Columbia Law Review*, Vol. 88, 1988;
8. PETRAUSKAS, Z. *Konsulinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007;
9. PREUSS, L. Consular Immunities: The Kasenkina Case (U.S.-U.S.S.R.). *American Journal of International Law*, Vol. 43, No. 1. Washington: American Society of International Law, 1949;
10. VICUNA, O. F. Diplomatic and Consular Immunities and Human Rights. *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 40, No. 1. Washington: American Society of International Law, 1991;
11. WYNNYCKYJ, A. K. Consular official charged in Toronto. *The Ukrainian Weekly*, Vol. LXV, No. 2. Toronto: Toronto Press Bureau, 1997;
12. *Yearbook of the International Law Commission*. United Nations, No. A/CN.4, 1960.

Praktinė medžiaga:

1. Tarptautinio Teisingumo Teismo 2004 m. kovo 31 d. sprendimas byloje *Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America)*, Nr. 128. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/128/8188.pdf>>;
2. Tarptautinio Teisingumo Teismo 2002 m. vasario 14 d. sprendimas byloje *Democratic Republic of the Congo v. Belgium*, Nr. 2002/121. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8126.pdf?PHPSESSID=f12f0ce6002b5a560d15786644bd61b5>>;
3. Tarptautinio Teisingumo Teismo 2001 m. birželio 27 d. sprendimas *LaGrand* byloje (*Germany v. United States of America*) Nr. 104. Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/igus/igusjudgment/igus_ijudgment_20010625.htm>;
4. Tarptautinio Teisingumo Teismo 1998 m. balandžio 9 d. sprendimas byloje *Case concerning the Vienna Convention on Consular Relations (Paraguay v. United States of America)*, Nr. 1998/3. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?sum=506&code=paus&p1=3&p2=3&case=99&k=08&p3=5>>;
5. Tarptautinio Teisingumo Teismo 1980 m. gegužės 24 d. sprendimas *JAV diplomatinio ir konsulinio personalo Teherane* byloje (*JAV v. Iranas*), Nr. 80/5. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/64/11799.pdf>>;
6. Administracinė byla Nr. 1707¹¹/2001. *Administracinio teismo praktika Nr. 2*, Vilnius: Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2001;
7. Vakarų Australijos Aukščiausio teismo 2001 m. spalio 5 d. sprendimas byloje *R. v. Tan*, Nr. INS:70/2001, kat. [2001] WASC 275. Prieiga per internetą: <<http://decisions.justice.wa.gov.au/supreme/supdcsn.nsf>>;
8. Ontario Aukščiausiojo Teismo 2004 m. vasario 3 d. sprendimas *Pan Xinchun* byloje. Prieiga per internetą: <http://www.canlii.org/en/on/onsc/nav/date/2004_02.html>;
9. Generalinės Asamblėjos rezoliucija dėl efektyvių priemonių užtikrinti diplomatinių ir konsulinių misijų bei atstovų apsaugą ir saugumą (UN Doc. A/55/164/Add.1, 2000). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/documents/ga/docs/55/a55164a1.pdf>>;
10. Generalinės Asamblėjos rezoliucija dėl efektyvių priemonių užtikrinti diplomatinių ir konsulinių misijų bei atstovų apsaugą ir saugumą (UN Doc. A/RES/42/154, 1988). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/documents/ga/res/42/a42r154.htm>>.

Elektroniniai dokumentai:

1. Belgrade protestuojantys serbai padegė JAV ambasadą, neišvengta aukų. Iš *Lietuvos rytas* [interaktyvus]. 2008-02-22 [žiūrėta 2008-03-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/12036320731202057722-p1-Pasaulis-Belgrade-protestuojantys-serbai-padeg%C4%97-JAV-ambasad%C4%85-nei%C5%A1vengta-auk%C5%B3-papildyta-nuotraukos-video.htm>>;
2. BRIGGS, M. US Announces Withdrawal From Consular Convention. In *Discourse.net* [interaktyvus]. 2005-03-10 [žiūrėta 2007-11-06]. Prieiga per internetą: <http://www.discourse.net/archives/2005/03/us_announces_withdrawal_from_consular_convention.html>;
3. Consular Privileges and Immunities Amendment Bill 2005. In *Bills Digest* No. 141, 2004. Prieiga per internetą: <<http://www.aph.gov.au/LIBRARY/Pubs/BD/2004-05/05bd141.htm>>;
4. Consular Relations Act. UK Statute Law Database, 1968. Prieiga per internetą: <http://www.uk-legislation.hmso.gov.uk/RevisedStatutes/Acts/ukpga/1968/cukpga_19680018_en_1#Legislation-Preamble>;
5. CRONOU, P.; BROWN, M. Indonesian spying on East Timorese exiles. In *Inside Indonesia* [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2007-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://insideindonesia.org/content/view/801/29>>;
6. DROR, B. A. Human rights meet diplomatic immunities: problems and possible solutions. Harvard: Harvard Law School, 2000. Prieiga per internetą: <<http://www.law.harvard.edu/academics/graduate/publications/papers/benasher.pdf>>;
7. ENGELHARDT, E. Consular intercourse and immunities. *Yearbook of the International Law Commission*. United Nations, A/CN.4/SR.549, 1960. Prieiga per internetą: <http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_sr549.pdf>;
8. Fifty-ninth General Assembly Sixth Committee 15th Meeting (AM). UN Doc. Press Release GA/L/3261, 2004. Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/News/Press/docs/2004/gal3261.doc.htm>>;
9. Former Foreign Service Officer Sentenced in Visa Fraud Conspiracy. In *U. S. Department of State*, 2007-03-06. Prieiga per internetą: <<http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2007/mar/81472.htm>>;
10. GAIL, A. Diplomatic drug bust. In *The Trinidad Guardian* [interaktyvus]. 2004-05-12 [žiūrėta 2007-07-22]. Prieiga per internetą: <<http://www.guardian.co.tt/archives/2004-05-12/news1.html>>;
11. GARCIA, M. J. CRS Report for Congress. In *Open CRS* [interaktyvus]. 2004 [žiūrėta 2007-10-07]. Prieiga per internetą: <<http://openocrs.com>>;
12. Germany's Consul Accused in Seattle. In *The New York Times* [interaktyvus]. 1915-03-18 [žiūrėta

- 2007-12-16]. Prieiga per internetą: <http://query.nytimes.com/mem/archive-free/pdf?_r=1&res=9F01E2DD123FE233A2575BC1A9659C946496D6CF&oref=slogin>;
13. GERTH, J. U.S. Arm of Yugoslav Bank And 5 Accused of Laundering. In *The New York Times* [interaktyvus]. 1988-12-02 [žiūrėta 2007-010-12]. Prieiga per internetą: <<http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=940DE7DA143CF931A35751C1A96E948260>>;
 14. GOLDSTEIN, A. Is the Jamaican Consulate Taking Sides in the Massachusetts Governor's Race? In *Intellectual Concervative* [interaktyvus]. 2006-10-01 [žiūrėta 2007-12-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.intellectualconservative.com/2006/10/01/is-the-jamaican-consulate-taking-sides-in-the-massachusetts-governor's-race>>;
 15. Guidelines for Honorary Consuls in Australia. Australian Government. Prieiga per internetą: <http://www.dfat.gov.au/protocol/protocol_guidelines/honorary_consul_guidelines.html>;
 16. HIESTAND, J. Consular Official Uses Privileges; South African in Domestic Case Not Off the Hook Yet, Police Say. In *Daily News* [interaktyvus]. 1998-10-21 [žiūrėta 2008-01-06]. Prieiga per internetą: <<http://www.thefreelibrary.com>>;
 17. Immunity shelters former US Consul from Russian invalid. In *The Vladivostok News* [interaktyvus]. 2006-08-17 [žiūrėta 2007-08-20]. Prieiga per internetą: <http://vlad.tribnet.com/issue531/Crime_watch/Immunity_shelters_former_US_Consul_from_Russian_invalid>;
 18. Iš Lietuvos išsiunčiamas Rusijos ambasados pirmasis sekretorius. *Lietuvos rytas* [interaktyvus]. 2006-10-11 [žiūrėta 2007-09-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.lietuvsrytas.lt/?data=20061011&id=11604961161160330566&view=4>>;
 19. Jurisdictional Challenges. *Human Rights Watch Publications*, 2002. Prieiga per internetą: <<http://www.hrw.org/reports/2006/ij0606/8.htm>>;
 20. LOFTUS, J. Chinese Diplomat Booted Out for Spying. In *Accociation for Asian research* [interaktyvus]. 2006-11-14 [žiūrėta 2007-06-29]. Prieiga per internetą: <<http://www.asianresearch.org/articles/2966.html>>;
 21. QUENIVENT , N. The Protection of Japanese Diplomatic and Consular Premises in China. In *Bofaxe* [interaktyvus]. 2005-05-02, nr. 293E [žiūrėta 2007-08-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.ruhr-unibochum.de/ifhv/publications/bofaxe/x293E.pdf>>;
 22. RUBIN, A. J. US Iraq raid draws Iranian anger. In *BBC News* [interaktyvus]. 2007-01-11 [žiūrėta 2007-06-12]. Prieiga per internetą: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/6251167.stm>;
 23. STARKK, H. From Russia with Love. In *Speigel International* [interaktyvus]. 2005-04-18 [žiūrėta 2007-11-17]. Prieiga per internetą:

- <<http://www.spiegel.de/international/spiegel/0,1518,352649,00.html>>;
24. Straight Dope Science Advisory Board. Is there such a thing as a diplomatic pouch? In *Straight Dope Science* [interaktyvus]. 2005-12-20 [žiūrėta 2007-07-22]. Prieiga per internetą: <<http://www.straightdope.com/mailbag/mdiplomaticpouch.html>>;
25. The Position of the Government of Japan regarding the Incident at the Japanese Consulate General in Shenyang, People's Republic of China. In *Ministry of Foreign Affairs of Japan* [interaktyvus]. 2002-05-13 [žiūrėta 2007-08-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/shengyang.html>>;
26. Thureau Dangin v. Paturau. *American Journal of International Law*, Vol. 45, No. 2. Washington: American Society of International Law, 1951. Prieiga per internetą: <<http://links.jstor.org>>;
27. UTYRA, E. EK ragina Rusiją laikytis konvencijos dėl diplomatinių santykių. Iš *Delfi* [interaktyvus]. 2007-05-02 [žiūrėta 2007-05-05]. Prieiga per internetą: <www.DELFI.lt>;
28. Wife of Chinese Embassy Diplomat Defects; Exposes CCP Plots. In *Falun Dafa Information Center* [interaktyvus]. 2007-05-05 [žiūrėta 2007-08-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.faluninfo.net/displayAnArticle.asp?ID=9482>>;
29. WOOD, E. EU visas for sale in Moldova. In *Tiraspol Times* [interaktyvus]. 2007-05-17 [žiūrėta 2007-09-14]. Prieiga per internetą: <http://www.tiraspoltimes.com/news/eu_visas_for_sale_in_moldova.html>.

Santrauka

Konsuliniai imunitetai ir privilegijos: reglamentavimas ir taikymas

Darbe analizuojamas konsulinių imunitetų ir privilegijų reglamentavimas 1963 m. Vienos konvencijoje dėl konsulinių santykių, valstybių sudarytose dvišalėse konsulinėse sutartyse, kituose tarptautiniuose bei valstybių nacionaliniuose teisės aktuose, pažymint pagrindinius reglamentavimo skirtumus, bei šių imunitetų ir privilegijų taikymas. Didžiausias dėmesys skiriamas konsulinių imunitetų ir privilegijų pažeidimams bei piktnaudžiavimams jais, kuomet valstybės netinkamai vykdo savo tarptautinius įsipareigojimus, o konsuliniai pareigūnai ir kiti konsulinės įstaigos nariai naudojami jais ne oficialioms funkcijoms vykdyti, bet asmeninei naudai gauti arba siekiant išvengti atsakomybės už savo neteisėtus veiksmus. Naudojant istorinį, lyginamąjį bei teleologinį metodus, siekiama identifikuoti teisės spragas, teisės normų kolizijas, atitinkamus valstybių interesus ar kitas priežastis, sudarančias galimybę konsulinių imunitetų bei privilegijų pažeidimams ir piktnaudžiavimams jais bei suponuojančias klaidingą imunitetų taikymą. Konsulinių įstaigų bei jų narių imunitetai ir privilegijos yra nagrinėjami atskirai, siekiant išryškinti skirtingus jų aspektus bei atkreipti dėmesį į būdingiausias problemas. Nemažiau svarbią vietą darbe užima konsulinių imunitetų bei privilegijų ir žmogaus teisių santykio nagrinėjimas, atsižvelgiant į poreikį kaip galima greičiau spręsti šių teisės šakų koliziją, kadangi demokratinėse visuomenėse vis aktualesnė ir netoleruotina tampa situacija, kuomet fundamentalios žmogaus teisės yra pažeidžiamos piktnaudžiaujant konsuliniais imunitetais, o valstybės vengia taikyti atsakomybę užsienio valstybių atstovams, nenorėdamos pakenkti tarptautiniams santykiams. Galiausiai yra pateikiami siūlymai keisti atitinkamas teisės normas, nes praktikoje atsiskleidė tam tikri jų trūkumai ar spragos, be to, daugeliu atveju konsulinių imunitetų bei privilegijų reglamentavimas yra gerokai pasenęs, nebeatitinka pasikeitusių poreikių bei negali išspręsti šiandien kylančių problemų.

Summary

Consular immunities and privileges: legislation and application

The paper analyses Vienna Convention on Consular Relations, 1963; bilateral consular conventions, as well as other international and national legislation, regulating consular immunities and privileges with the emphasis on the main differences of various legal acts, as well as the application of the before-mentioned immunities and privileges. The main consideration of the paper is made on the matter of violations and abuses of consular immunities and privileges, when the states fail to fulfil their international obligations or the consular officers misuse their immunities and privileges while using them for personal benefit and avoidance of legal liability for their unlawful acts instead of applying immunities for the facilitation of the exercise of consular functions. The author uses historical, comparative and teleological methods and seeks to identify legal gaps, collisions of legal norms, interests of the states and other grounds giving access to abuses and violations of consular immunities and privileges as well as determining its misapplication. Consular immunities and privileges of consular post and consular officer as well as other consular employees are examined separately in the paper, in order to highlight its different aspects and to draw attention to the most typical problems that occur in a particular sphere. The examination of the relationship between consular immunities and privileges and human rights forms a significant part of the analysis as there is an urgent need to solve the problem of their collision. A current situation, when fundamental human rights are violated by abuses of consular immunities is no longer tolerated in democratic societies. However, the states are still unwilling to apply liability to the representatives of a foreign state in order not to harm their international relations. Finally, the author proposes to make some amendments of the legal norms regulating consular immunities and privileges, as many legal imperfections and flaws have been brought out by their application; moreover, the major part of the legislation regulating consular immunities and privileges is out-of-date and not responding to the current needs, therefore in order to solve urgent problems current legislation must be updated.